OM DE

MILITÄR-MEDICINSKA INSTITUTIONERNA

I NÅGRA FRÄMMANDE LÄNDER.

RESEANTECKNINGAR

AF

CARL J. ROSSANDER,
Bitr. Öfverchirurg vid Kongl. Seraph.-Lazarettet.

I.

STOCKHOLM.
TRYCKT HOS A. L. NORMAN, 1861.

Vår medicinska litteratur och i synnerhet Sundhets-Collegii arkiver äro temligen rika på redogörelser öfver den militära helsovården och de militär-medicinska inrättningarne i främmande länder; de nästan årligen ingående rapporterne från de militärläkare, hvilka såsom resestipendiater hafva skyldighet att studera dessa ämnen och om sina iakttagelser ingifva berättelser — hvilken skyldighet ofta blifvit på högst förtjenstfullt sätt fullgjord — utgöra ett mer än tillräckligt material för den, som vill ta del af dessa institutioners form och reglementernas lydelse. Utan att på något sätt vilja nedsätta värdet af dessa redogörelser, skulle man dock kunna påstå, att de i allmänhet mera afhandla formen än andan af institutionerna, att de mera sysselsätta sig med de temligen torra reglementariska föreskrifterna än med dessas verkningar: helsovårdens och i synnerhet militärläkarecorpsernas ställning, med ett ord institutionernas fördelar och brister. Det är nemligen för en aflägsen, främmande, betraktare ej nog att ensamt känna hvad som i en viss sak är föreskrifvet, för att denna kännedom skall bli rätt lefvande, måste han också veta, huru sådant i verkligheten tager sig ut, hvilka omständigheter som i mer eller mindre mån kunna bidraga att göra föreskrifterna gagneliga eller ej. Synnerligen är detta nödvändigt, då man vill

anställa jemförelser emellan olika länders organisation, eller då man vill öfverföra ett lands till ett annat. Redogörelser af så vidt omfattande art äro sällsynta och skola väl alltid blifva det, just emedan det för en främling är ganska svårt, för att ej säga omöjligt, att så djupt intränga uti institutionernas natur, att han derom kan bilda sig ett fullt klart begrepp, våga uttrycka ett *omdöme* med anspråk på tillförlitlighet. Redan bland dem, som hela sin tid lefvat under och på sig sjelfva måst studera verkningarne af de institutioner som beträffa dem, och som sålunda måste anses competenta att bedöma dem, kan omdömet ju vara så högst olika; huru mycket svårare måste ej bedömandet vara för en främmande, ytligare iakttagare! Det är också långt ifrån att jag tilltror mig kunna fylla den brist, som jag anser mig kunnat angifva; dertill fordrades en långt större erfarenhet, än jag har, vida grundligare forskningar än jag åt ämnet kunna egna, och framför allt en långt större förmåga, än som fallit på min lott; jag har endast kunnat taga kännedom om en liten del af dessa ämnen och har endast velat framhålla de mest i ögonen fallande verkningarne af de länders institutioner, dem jag besökt. Såsom material härtill har jag begagnat dels en temligen betydlig mängd decreter och instruktioner från de nyare och nyaste tiderna, dels de upplysningar, som blifvit mig mundtligt meddelade af personer, stående på alla steg af den militär-medicinska »hierarchiens» trappa. Genom officiella rekommendationer och personliga vänners välvilja har jag nemligen lyckats att göra bekantskaper bland alla grader af militär-läkare i åtskilliga länder, särdeles i Frankrike, Italien och den Helvetiska republiken; har, i hvarje punkt som intresserat mig, inhemtat omdömen såväl bland de högre som de lägre, ofta hvarannan ganska olika, och genom sammanställningen af dem sökt komma sanningen på spåren. Måtte hvad jag sålunda trott

mig lära ej vara alltför fjerran från denna sanning, och måtte i synnerhet min framställning bedömas mildt och med fästadt afseende på att jag i detta ämne är så godt som alldeles nybegynnare.

Just emedan jag tror mig bäst känna dessa nyss nämnda trenne länders institutioner, kommer också denna, den första, afdelningen af min redogörelse att omfatta endast dessa tre, ämnande jag att, då jag kommit i tillfälle att om några andra, såsom Englands, Preussens, Österrikes, Belgiens, Bayerns eller andras, förvärfva mig vederbörlig kännedom, derför äfvenledes redogöra.

FRANKRIKE.

§ 1.

Allmänna bestämningar, Öfverstyrelsen, Inspectionerna.

Något egentligt chefsembete för den franska Fältläkarecorpsen finnes icke, än mindre någon verklig chef, så vida man icke såsom sådan vill betrakta Krigsministern sjelf eller möjligtvis Generalintendenten, chefen för den fjerde direktionen inom krigsministeriet. Allt hvad som beträffar arméens sundhets-väsende, läkarepersonalen, befordringar, vetenskapliga frågor likasom de ekonomiska, gången deraf må vara uppifrån nedåt eller nedifrån uppåt, måste passera genom denne direktörs händer. De medicinska angelägenheterna elaboreras i en af hans byråer (*Bureau des Hôpitaux et des Invalides*) och gå endast genom denna kanal in till Krigsministern, lika som alla Kejserliga eller Ministeriella skrifvelser, hvilka beträffa fältläkarne och deras verksamhet, oföränderligen adresseras till »4:me Direction, Administration, Bureau des Hôpitaux et des Invalides.»

Ett *Conseil de Santé* finnes riktigt nog, men kan i intet hänseende betraktas såsom något fältläkarecorpsens öfverhufvud, emedan dess makt är ganska ringa, nästan uteslutande inskränkt att ge råd åt ministern i vetenskapliga frågor, då han aktar nödigt att derom anmoda conseilen. I det sista »organiska dekretet» angående fältläkarecorpsen, låter det visserligen mycket grannare än så, i hvad Conseil de Santé beträffar, men den som känner sakernas verkliga förhållande, kan af de vackra orden ej vilseledas. Art. 1 omnämner dessutom redan, att fältläkarecorpsens verksamhet vid arméen eller på sjukhusen etc. utöfvas under krigsministerns befäl (autorité), hvilket han efter omständigheterna transporterar på antingen de befälhafvande officerarne eller militärintendenturens tjenstemän. Conseil de Santé är sammansatt af 3 eller 5 inspecteurs. Dessas hela antal är dock 8, hvaraf en är inspecteur pharmacien och sjelfskrifven ledamot; sålunda kunna af de andra endast 4 vara medlemmar af conseilen. De tillsättas dessutom endast för ett år i sender, d. v. s. de kunna hvarje år skiljas från denna sin befattning. Den äldste är alltid ordförande. Deras åliggande är, »att under ministerns öfverinseende, öfvervaka och leda, ihvad beträffar läkarekonsten, alla grenar af Sundhetsservicen och gifva ministern upplysningar om alla de frågor som derpå ha afseende. Conseilen underhåller en ständig corresspondance med sjukhusens och arméens läkare om allt som beträffar medicinen såsom vettenskap och konst. Den ger ett consultatift omdöme om fältläkrarne med afseende på deras användande på de olika platserna inom servicen och utgör en del af den commission, som har att afgöra läkrarnes befordran.» Hvad den första af dessa skyldigheter angår, så beror allt på hvad utsträckning man vill ge begreppet läkare-konsten. Detta skulle kunna vara så omfattande, att allt hvad som kommer inom läkrarnes

verkningskrets, den materiel som de behöfva, ordningens vidmakthållande inom sjukhusen, bedömandet af hvarandras verksamhet och skicklighet o. s. v. kunde deri inrymmas; men det kan också vara särdeles trångt, om man dermed endast vill förstå de verkligt medicinska operationerna. Tvifvelsutan ha ministrarnes och i synnerhet intendenternas tolkning af frågan i allmänhet snarare lutat åt det sednare än åt det förra hållet, och ehuru det ej kan nekas, att Conseilen gjort äfven inom denna trängre spher mycken nytta, att den i afseende på arméens helsovårdsangelägenheter inlagt ofantligt stora och fullkomligt erkända förtjenster, så står icke destomindre fast, att Conseilen ingalunda genom denna del af sin verksamhet är fältläkarecorpsens chefsembete. Ej heller blir den det genom den correspondance, som den med fältläkrarne skall föra, emedan dess inflytande på läkrarnes befordran är i verkligheten ringa. Vi återkomma till denna fråga, hvarföre vi nu tills vidare lemna den åsido.

Nu kommer ju dessutom härtill, att Conseilen är endast en consultatif myndighet, d. v. s. en sådan som man, om man så vill, endast behöfver rådfråga, då man nödvändigt behöfver densammas hjelp — och byråcheferna erkänna ej gerna en så beskaffad nödvändighet.

Men det är ej allenast upptill som fältläkrarnes subordination under intendenturen är fastställd, man möter samma förhållande på alla stegen af deras verksamhet, så vida de nemligen ej ha en annan och högre myndighet att lyda. Detta sednare inträffar vid arméecorpserna; der subordinera militärläkrarne under de befälhafvande officerarne, antingen de äro anställda vid större eller mindre truppafdelningar, inom befästad ort o. s. v. Derom är naturligtvis ingenting att säga, den kommenderande officern måste ha alla, som höra till hans corps, under sin lydno. »Men hvad beträf»far tjensten på sjukhusen, så äro såväl de dervid som

»de vid ambulanserna, i convalescent-husen, på stationer-»na och medicamentsförråden anställda militärläkrarne »och militärapothekrarne subordinerade under de af »militärintendenturens embetsmän, som ha dessa inrätt-»ningars administration sig anförtrodd, i allt som rörer »disciplinen, reglementernas verkställande och sjukhus-»polisen. Man förstår med sjukhuspolisen (det är det »organiska dekretet som talar, art. 5): de befallningar, »som gifvas för att vidmakthålla *punktlighet* (exactitude) »*i sjukronderna, förbindningarna, medikamenternas utde-»lande; snyggheten i salarne och på gårdarne, »god ord-»ning och sämja mellan läkrarne,» sjukhuspersonalen och »sjukvaktrarne, liksom emellan patienterna.»* Detta är verkligen något för mycket och det inses lätt, huru mycket det ligger i dessa tjenstemäns makt att trakassera och pina läkrarne. Det är troligt, till och med säkert, att de ej ofta missbruka sin myndighet, men denna är icke desto mindre för läkrarne högst förnärmande. Att det ej heller alltid går bona caritate till på sjukhusen, kan man finna deraf, att författningen omedelbart härefter talar om hvad läkrarne ha att göra, om de anse sig ha skäl att klaga öfver maktmissbruk af sina chefer. »De skola adressera sina klago-»mål till underintendenten (som vanligen är den högsta »civila myndigheten inom sjukhusen) och genom ho-»nom till brigad- eller divisionsintendenten. Kommer »maktmissbruket från under-intendenten, så adresseras »klagomålen direkte till öfverintendenten, vinnes här ej »heller rättvisa, så får den förorättade läkaren vända sig till befälhafvande generalen,» men de som äro hans naturliga och borde vara hans verkliga förmän ha intet skydd att lemna honom. Man skulle nästan kunna säga, att trotts fältläkarecorpsens i öfrigt militäriska organisation, något egentligt förmanskap inom densamma allsicke finnes. Bland dem, som äro anställda vid samma trupp eller vid samma sjukhus, iakttages visserli-

gen (Art. 6) »subordination mellan dem som äro af hö- »gre och dem som ha lägre grad, i hvad som rörer »den medicinska konsten och tjenstens utöfning» — en temmeligen sväfvande bestämning — men detta är ock- så nästan allt. Högre och lägre fältläkare ha annars intet med hvarandra gemensamt, hvar och en är i sin tjenstgöring isolerad och kontrolleras, utom i hvad som nyss nämndes, ej af de honom i grad närmast högre kamraterne, utan af intendenter, generaler och, i vissa fall, af de alldra högste militärläkrarne: inspecteurs. Mycket kommer sig detta deraf, att fältläkarecorpsen sönderfallit i två alldeles skiljda kategorier: truppernas läkare och sjukhusens. De förstnämnde äro mestadels de yngre, de sednare de som avancerat, emellan båda finnes intet samband, intet kamratskap och sålunda ej heller något förmanskap. Måhända skulle man oaktadt denna i viss mån nödvändiga åtskillnad, och till hvilken vi framdeles skola återkomma, kunnat göra något mera för att af fältläkare-corpsen bilda ett mera för sig bestående helt, men man synes härtill ha saknat god vilja. Den hade naturligtvis i sådant fall äfven bort blifva mera oberoende, men de, som ännu innehafva förmynderskapet, anse det tills vidare behöfligt. Man skulle kunna fråga, hvarför fältläkare-corpsen blifvit och ännu är så litet sjelfständig, hvarföre denna corps ensamt af alla skall vara underkastad, ända intill de minsta detaljerna af sin verksamhet, en controll af en annan myndighet jemte den af sina naturliga chefer. Denna fråga tränger sig till och med temmeligen naturligt på hvar och en som blickar in i förhållandena. Den är dock lättare att göra sig än att för sig besvara, och om man hos det ena eller andra partiet, hos intendenterna eller läkrarne söker finna claven för afgörandet, så får man gifvetvis alldeles motsatta svar. Såvidt jag kan förstå, förhåller det sig ungefär sålunda. Uti ett land, hvilket såsom Frankrike ständigt har

en armée af en half million soldater under vapen och hvilken, om den än ej beständigt är i krig, likväl är så organiserad, att den inom otroligt kort tid kan försättas på full fältfot, måste naturligtvis det embete, som åt sig har anförtrodt omsorgen om denna ofantliga massas alla materiella behof, vara af den alldra största betydelse. Ju mera invecklad denna administration är, ju svårare och brydsammare de mångfaldigt olika åtgärder äro, hvilka behöfvas för att tillförsäkra arméen, ofta långt ifrån fäderneslandet, full tillgång på föda, kläder, ekipering, tross och allt, desto större förmågor måste för detta hvärf tagas i anspråk. På detta sätt har också den franska krigsintendenturen utbildat sig till ett embete, hvars förträfflighet är allmänt erkänd, och som på ett lysande sätt bestått de många hårda prof, hvarpå det i sednare och sednaste tider varit ställdt. En sådan grad af fulländning har det ej kunnat nå utan fullständig enhet, stark sammanhållning i alla dess minsta delar. Det förstås af sig sjelf, att icke allenast räkenskaperna och penningeväsendet, utan äfven all den materiel, som icke positift tillhör de speciella vapnens klass, måste befinna sig under dess vård, hvarföre äfven de personer, som öfver dessa saker skola hafva närmaste tillsyn och controll, också böra tillhöra detta embete. Redan för länge sedan var detta derföre en mäktig stat i (militär-) staten, afgörande arméens väl eller ve, nödvändig för den och oumbärlig för krigsministern. Långt sednare kom fältläkare-corpsen till betydelse. Den bestod, ännu för ej längre tid tillbaka än man kan minnas det, af en illa organiserad, nästan sammanrafsad massa af personer, som på få undantag när hvarken hade eller förtjenade större anseende. Corpsens otillräcklighet gjorde, att man vid hvarje krigs början måste värfva en mängd, mer eller mindre legitimerade läkare, hvilka åtminstone i början voro främmande för sina åligganden och obekanta med

en materiel, som de skulle handskas med. Med intendenterna var förhållandet motsatt, ej under då, att de förra kommo under de sednares lydno. Förhållandena äro nu för längesedan andra, läkarecorpsen har också bestått sina prof och visat sig värdig en sjelfständighet, som den förut knappt kunde begära. I många hänseenden vore det för det allmänna och i synnerhet för militärläkrarne bättre, om deras verksamhet kunde röra sig friare och mellan mera naturliga gränser, men det starka öfvertag, som byråkratien en gång fått, släpper den ej så lätt. Läkrarne utgöra ännu det vida svagare partiet, ty, ehuru vi läkare gerna betrakta vår verksamhet såsom ytterst vigtig och välgörande — hvartill vi visserligen också ha full rätt — så anses dock krigscommissariatets af de maktägande för långt mera maktpåliggande. Onekligt är dessutom att förvaltningen, såsom den nu är organiserad, är enklare och lättare att öfverse, än om fältläkare-corpsens materiel derifrån skulle afskiljas, äfvensom att läkrarne nu sysselsättas med det de egentligen äro till för, hälsovården, och ej behöfva upptaga tiden med de administrativa omsorgerna. En högt ställd fransk läkare förklarade mig till och med att han, på få undantag när, tyckte allt vara bra som det är och bättre än i England, der alla de högre militärläkrarneäro uteslutande upptagna med förvaltningsgöromålen och endast de unga komma i verklig beröring med soldaterna. Detta är för långt gånget i en annan riktning, en medelväg kan finnas och är i andra länder verkligen funnen, en organisation, som tillåter krigscommissarier och militärläkare att verka parallelt med hvarandra utan något förtryck från den ena eller den andra sidan. Derhän måste det väl äfven slutligen gå i Frankrike; på sednare tider hafva anspråken derpå blifvit allt mera svåra att nedtysta, Begin, Michel Levy och andra ha ej förgäfves höjt sin röst till försvar för sin corps' rätt, i ett och annat har man till och med gifvit något med sig. Synnerligen ha på sednare ti-

der de s. k. inspektionerna bidragit att samla militär-läkrarne kring sina verkliga förmän och motväga intendenternas inflytelse. Dessa sednare göra likväl också inspektioner, och instructionerna medgifva dem en vidsträckt rätt att ingripa i och controllera läkrarnes verksamhet; hvem som kan skaffa sig mesta gehör, beror här, som så ofta annars, på personerna sjelfva. Alldenstund dessa inspektioner äro ett af de mest framstående dragen i den franska militär-medicinska lagstiftningen och utan tvifvel en förträfflig institution, torde det vara på sin plats att närmare och mera utförligt redogöra för dess beskaffenhet.

De Medicinska inspektionerna skola verkställas egentligen en gång om året och omfatta hela Frankrike samt Algeriet. Hvar och en af de 7 *inspecteurs médicaux* får sig ett distrikt anvisadt, hvarje gång ett annat, så långt de räcka till att variera, och för hvarje inspection utfärdas en särskildt instruction. De hafva nemligen än för ändamål att mera specielt examinera fältläkare-personalen, såsom t. ex. den af år 1855 och 1858, än företrädesvis sjukvårdsanstalterna, än båda delarne. Instruktionen för inspektionen år 1857 är af alla den fullständigaste och skall derföre tjena till grund för följande framställning. Enligt denna ha de medicinska inspektionerna för ändamål å ena sidan undersökning af alla de omständigheter, som kunna utöfva inflytande på bibehållandet och förbättrandet af truppernas hälsa och botandet af de sjukdomar och blessurer, hvaraf de äro och kunna blifva lidande; å den andra bedömande af militär-läkrarne och apothekrarne med afseende på utöfningen af tjensten i alla riktningar, deras uppförande, arbeten, rättigheter till befordran i grad, erhållande af och befordran inom Hederslegions-orden o. s. v. Dessutom skola inspecteurerna genom råd och befallningar underhjelpa de lokala myndigheterna i deras omsorger för soldatens väl-

befinnande och uppmuntra samt underhålla hos militärläkrarne sträfvandet att bibehålla sig i jemnhöjd med deras vigtiga kall. För öfrigt skola inspektionerna omfatta såväl sundhetsvården inom sjelfva truppcorpserna som den i fängelserna och arresterna, sjukhusen och likartade anstalter. Dessutom skola de äfven sträcka sig till fältläkare-corpsens undervisningsanstalter, d. v. s. skolorna i Strassburg och Paris (Val de grâce).

Sjelfva marche-routen föreskrifves inspecteurerna af krigsministern, men kan, på förekomna anledningar, ändras både af dem och af befälhafvande generalerna inom militärdistrikterna, hvilka alltid på förhand äro underrättade om inspecteurernas ankomst och reseplan. Inom Frankrike måste dessa hvarje 10:de dag afgifva rapport om huru långt de hunnit i sin resa. I parentes förtjenar måhända anmärkas att instructionen går ända derhän i bestämmande, att den föreskrifver hvilka officiella visiter inspecteuren har att göra och mottaga. Han skall uppvakta kommenderande generalen och divisions-intendenten, hvilka äro skyldiga att besvara visiten, och mottager, så snart hans ankomst kommit på dagordern, uppvaktning af alla ställets militär-läkare och sjukhus-commissarien. Härvid skola de läkare, som fungera såsom chefer för truppernas *officiers de santé*, och äfven de som stå i spetsen för sjukhusen afgifva rapporter om allt hvad som på sednaste året inom deras verkningskrets tilldragit sig, tabeller öfver sjukdomsförhållandena, d. v. s. insjuknade, tillfrisknade, döde, afskedade, afskickade till brunnar och bad, samt om allt hvad de anse sig böra anmärka. En rapport afgifves äfven af sjukhusets apothekare rörande hans arbeten och iakttagelser.

För verkställandet af sina operationer har inspecteuren rätt till understöd af alla de olika anstalternas chefer såsom af öfverstarne i och för kasernerna, af kommendanterna för fästningarnes undersökning, af

militärskolornas guvernörer då det gäller dessa inrättningar, af underintendenterna vid besöket på militär-sjukhusen, och af prefekterna eller borgmästrarne, då på civila sjukhus finnas intagna sjuka soldater. Vid undersökningen af *casernerna* skall inspecteuren fästa sin uppmärksamhet på huru dessa byggnader i hygieniskt hänseende äro belägna, salarnes utrymme, deras fönster och dörrar samt ventilationen såväl derstädes som i hela casernen. Han skall underrätta sig om huruvida i sanitärt hänseende något anmärkningsvärdt blifvit iakttaget och intaga sådant i sin rapport. Han skall undersöka om köken i alla hänseenden äro sunda och snygga, om soldatens föda är god och tillräcklig, hvarvid han ej bör försumma att meddela de råd, som hans erfarenhet om soldatlifvet kan inge honom. Han skall noga examinera vattnet och de driksvaror samt lifsmedel, hvilka försäljas åt soldaterna. Arrestrummens beskaffenhet bör ej undgå honom. Hvad sjelfva soldaterna beträffar, så skall inspecteuren efterhöra om de hållas till att bada i rinnande vatten eller hafvet, der sådant är möjligt, om de nödgas att iakttaga snygghet, om de få gymnastisera, om de undersökas i afseende på syphilis så noggrant som föreskrifvet är, om särskilda försigtighetsmått vidtagas med afseende på rekryternas hälsa. Han skall nagelfara registren öfver vaccinationerna och revaccinationerna.

Regementernas sjukrum skola undersökas på det noggrannaste. Inspecteuren skall öfvertyga sig om, huruvida de i hygieniskt hänseende äro väl belägna, om de lätt kunna betjenas och öfvervakas, om de olika sjukdomarne något så när kunna åtskiljas, om der är tillgång till bad, om de enklare medikamenterna lätt kunna beredas och på ett passande sätt förvaras, om materielen är i god ordning, om de kunna eldas om vintern o. s. v., o. s. v. Regementets instrumentkistor skola efterses. Han skall ock efterforska, huru-

vida man ej på sjukrummen behandlar andra sjuka än som vederbör; desslikes huru de enkla veneriska sjukdomarna skötas, om skabben enligt föreskrift behandlas med den forcerade skabbkuren etc. Han skall försäkra sig om att de svårt sjuka vederbörligen afpolletteras till sjukhusen och studera inrättningen af och behandlingen i convalescentrummen.

Regements-läkarens register, correspondance med Conseil de Santé och med möjligen detacherade bataljonsläkare samt hans annotationer skola företes för inspecteuren för att erhålla hans vidimering. Likaledes skall regementsläkaren förevisa sina bataljonsläkares rapporter och skrifvelser, sina egna bidrag till den medicinska statistiken, rapporter till Conseil de Santé, protocollerna öfver de conférencer, hvilka författningarne ålägga regementsläkaren att en gång i veckan hålla med sina underlydande för att undervisa dem om deras tjensteåligganden, om vetenskapens framsteg, så vidt de äro tillämpliga på militärmedicinen, och för att studera de epidemiska förhållandena. Inspecteuren skall efterse att arkivet är i komplett skick och tillhålla samteliga läkrarne att, så vidt dem möjligt är, medfölja sjukronderna på närmaste militär-hospital.

På *sjukhusen* skall inspecteuren observera salarnes belägenhet, rymlighet, öppningar, antalet sängar, ventilationen och uppvärmningssättet, äfvensom sängarnes, sängklädernas och sjukpersedlarnes beskaffenhet. Han skall tillse att reglementernas föreskrifter i afseende på de med olikartade sjukdomar behäftades åtskiljande efterföljas, samt att i synnerhet de sjukrum, hvari förvaras instängda sjuka, äro i fullgodt skick. Sjukhusets bibliothek skall granskas, instrumentattiraljen noga undersökas, äfvensom likbodarne och obductions- samt dissektionsrummen. Sjukhusets apothek skall af inspecteuren noga genomgås. Han skall öfvertyga sig om, att alla lokaler äro för sitt ändamål lämpliga, att alla

kärl och redskap äro i godt skick, att alla medikamenter väl förvaras och äro i tillräcklig mängd förhanden o. s. v.

Äfven de anstalter, som tillhöra den administrativa delen af sjukhusinrättningen, böra ej förbigås. Mottagningssalen, förvaringsrummen för de sjukes kläder, baden böra af inspecteuren undersökas. Likaså beskaffenheten af patienternas kost, köket och hvad dertill hörer; linnemagasinerna, tvätt-inrättningen, förvaringssättet och beredningen af charpie, förrådet af bindor, bråckband och alla förbandspersedlar. En synnerlig uppmärksamhet skall egnas sjukvaktarepersonalen, hvilkas logering, föda och öfrige förhållanden det åligger inspecteuren att noga studera, för att bereda allt möjligt godt åt dessa militärer, »hvars nytta man ej nog högt kan uppskatta.»

Med afseende på läkarepersonalen gör sig inspecteuren underrättad om huruvida sjukronderna ordentligt förrättas på föreskrifna tider, han genomgår uppmärksamt sjuk-journalerna, efterhör huruvida underläkrarne fullgöra sin skyldighet att vara närvarande vid matens utdelning åt de sjuka, samt om öfverläkaren öfvervakar dennas beredning. Inspecteuren är ålaggd att efterse om mat-reqvisitionerna öfverensstämma med sjukpersonalens antal. Han bör naturligtvis noga efterhöra om sjelfva sjukvården väl bestrides och öfverläkrarnes föreskrifter efterföljas. Han skall efterse om jourhafvande läkarens rum är i godt skick och har ett passande läge, om underläkrarnes journaler och instrumenter befinna sig i behörig ordning, efterhöra om jouren ordentligt bestrides, genomgå dagrapporterna, hvilka böra innehålla allt af vigt som passerat, beskrifningen på de svårare fall som inkommit, metereologiska observationer o. s. v. Han skall vaka öfver att reglementernas föreskrifter följas med afseende på underläkrarnes passage från den ena af sjukhusets afdel-

ningar till den andra. Det vigtigaste och ömtåligaste af inspecteurens åligganden är tvifvelsutan hans controllering af öfverläkrarne. Sedan han nemligen studerat deras sätt att arrangera sjukvården, generellt taladt, skall han följa deras åtgöranden i alla detaljer, bedöma dem vid sjuksängen, försöka lära känna deras duglighet och efterforska om de följa med vettenskapens framsteg.

Liksom vid regementerna, skall han på sjukhusen noga efterse, att de statistiska uppgifterna äro fullständiga och pålitliga, att de sjukes utskrifningssedlar äro så fullständiga som behöfligt är, så att bestämningarne om afsked, pension o. d. äro vederbörligt motiverade. De conferencer, som på sjukhusen likaledes äro anbefallda, läkrarnes vettenskapliga sträfvanden och arbeten i öfrigt böra utgöra föremål för inspecteurens synnerliga uppmärksamhet. Han bör äfvenledes underrätta sig om *Apothekrarnes* verksamhet och nit i tjensten, om medikamentsåtgången öfverensstämmer med de gjorda ordinationerna, om apothekrarne öfvervaka drogueskördarne, om de väl underhålla blodiglarne och hurudan deras vettenskapliga verksamhet är.

Inspecteuren skall slutligen låta för sig redogöra, hvilka medel på sjukhusen begagnas för sjukvårdssoldaternas undervisning, om alla deri taga del, om tillräcklig tid på detta vigtiga ämne användes och huru de profiterat af undervisningen.

Undersökningen af de civila sjukhus, på hvilka soldater kunna vara intagna, sker efter alldeles samma grunder, som den af militär-hospitalen. Härvid lägges inspecteuren särskildt på hjertat, att i sina undersökningar förfara med all den skonsamhet, som kräfves af dessa tjenstemäns, läkares och barmhertighetssystrars ställning, de, »hvilka med ett hedervärdt nit egna sig åt vården af våra sjuka och sårade soldater!» Han skall

derstädes, utom den vanliga undersökningen af sjukhuset och dess annexer, med uppmärksamhet genomgå registren öfver soldaterna, för att se om de stämma öfverens med uppgifterna från regementerna, rekommendera åt läkrarne noggrannhet vid utskrifningssedlarnes redigering, vädja till deras nit och kärlek för vettenskapen, för att få dem att följa samma system i afseende på journaler och uppgifter till statistiken, som det, hvilket för militär-sjukhusen är föreskrifvet, och i fall han påträffar oregelmässigheter och slarf i sjukvården, genom öfvertalning söka förmå läkrarne att rätta hvad som för de sjukas skötsel kan vara skadligt!

De vid flere *brunns-* och *bad-anstalter* inrättade militära sjukhus inspecteras enligt samma grunder som de andra. Särskildt rekommenderas åt inspecteuren att göra sig underkunnig om hvilka sjukdomar, som med mesta framgång derstädes blifvit behandlade, och hvilka möjligen derstädes försämrats, samt huruvida läkaren samvetsgrannt och med urskiljning afvägt för hvilka baden kunde vara nyttiga eller ej.

Äfven de serskilda sjukinrättningarne, såsom Invalidhôtellets, militärskolornas sjukrum o. s. v. inspecteras på alldeles samma sätt som de föregående. Centralapotheket i Paris och småapothekena i orterna på samma sätt som sjukhusapotheken.

Slutligen bör inspecteuren genomgå *militärfängelserna* för att der ge akt på allt, som i hygieniskt hänseende kan vara af vigt.

Hvad vidare beträffar sjelfva läkarepersonalen, har inspecteuren ännu ett svårt och särdeles grannlaga hvärf att utföra. Han skall nemligen ytterligare studera dem såsom menniskor och vettenskapsmän, deras anlag och anseende m. m. Deras physiska constitution bör han anmärka och inhemta deras egen tanke om de äro tjenliga att göra aktif fälttjenst eller om de böra stadna på sjukhusen. Han skall tillse, att de i afse-

ende på uniformen rätta sig efter reglementerna. Af de militära och civila cheferna skall inspecteuren göra sig underrättad om, hvilket anseende läkrarne åtnjuta bland trupperna eller på sjukhusen, hvilken grad af förtroende de ingifva såsom menniskor och vettenskapsmän, slutligen med hvad nit de fullgöra sina skyldigheter. Inspecteuren har redan på regements-sjukrummen och i sjukhussalarne varit i tillfälle att inhemta mycket om läkrarnes duglighet, men för att fullständiga denna kännedom bör han sammankalla dem till en vettenskaplig conférence under sitt præsidium, hvari han sjelf eller genom de äldre läkrarne framställer frågor till de yngre beträffande de olika grenarne af vettenskapen, låter dem cliniskt examinera sjuka och till och med inför sig operera på cadaver. Sedan de yngre blifvit affärdade, fortsättes examen i samma anda med de högre samt på analogt sätt med apothekrarne. Alla de uppsatser, arbeten, journaler, hvarmed läkrarne vilja och kunna styrka sin flit och sin vettenskapliga anda, böra åt inspecteuren öfverlemnas, för att af honom genomgås och i hans rapport anmälas. Han har vidare till åliggande att tillse, det fullkomlig sämja och godt kamratskap, med afseende likväl fästadt på den nödvändiga subordinationen, råda bland läkrarne, åhör och afhjelper deras klagomål öfver lidna oförrätter; uppmuntrar dem att vara varsamma i sitt uppförande och sina ord, synnerligen då smittosamma sjukdomar herrska; fäster deras särskilda uppmärksamhet på huru försigtiga de böra vara vid beviljandet af afsked och pensioner o. s. v. Han skall uppmana de äldre att hålla de yngre till allvarligt fortsättande af sina studier, synnerligen i praktisk riktning, och med afseende fästadt på de egendomligheter hvarje lokal särskildt häruti kan förete; att flitigt besöka sjukhusen och vara närvarande vid de chirurgiska operationerna; att med all omsorg studera soldatlifvet i krig och i fred och

det i alla möjliga riktningar; att begagna hvarje tillfälle till vettenskapliga sammanträden med andra regementers och hospitalers läkare. Han efterforske hvad de i alla dessa hänseenden redan gjort.

På alla dessa premisser har inspecteuren att leda sig till det så högst vigtiga domslutet om hvad läkrarne duga till, om de äro värde befordran eller ej. Det är likväl långt ifrån att hans ord i detta hänseende är det ensamt gällande, snart sagt hela verlden har att göra med militär-läkrarnes befordran; marchen af denna angelägenhet få vi likväl studera i sammanhang med allt annat, som rörer de särskilda gradernas vilkor och förhållanden, och lemna det derföre nu åsido.

Sedan inspectionen är slutad, afgifves af hvarje inspecteur särskildt en rapport i detalj om allt hvad han undersökt och funnit, samt af alla inspecteurerna gemensamt öfver arméens sundhetsförhållande i allmänhet.

Som man ser, är en vidsträckt latitude gifven åt dessa inspectioner, inspecteurerna kunna och böra härigenom skaffa sig en fullkomlig kännedom om fältläkarepersonalen och sjukvårdsinrättningarne, djupt ingripa i de andra läkrarnes verksamhet, framstå för dem såsom deras rätte förmän, bidraga till att underhålla esprit inom corpsen, och på denna bas skulle man mycket väl kunna åstadkomma en långt större enhet, sammanhållning och sjelfständighet för corpsen än som verkligen finnes. Olyckligtvis är lagstiftningen ej i alla delar lika liberal, hvilket vi redan haft tillfälle att påpeka. Dessutom motvägas dessa inspectioner genom dem, som fältläkrarnes andra förmän — Michel Levy skulle säga fiender — hafva att verkställa. Ehuru redogörelsen för de medicinska inspectionerna redan måhända blifvit väl lång, är ämnet dock i sig sjelf så vigtigt och dessutom för oss svenskar i allmänhet så främmande, emedan vi ej ha någonting deremot svarande, att jag ej tvekar

att för fullständighetens och jemförelsens skuld äfven ur instruktionen för intendenternas inspectionsresor upptaga hvad som rörer deras förhållande till fält-läkrarne. Detta kan också tjena till att ytterligare sprida ljus öfver dessa sednares sällsamma ställning.

Intendenternes inspectioner hafva för ändamål: att controllera alla administrativa commissioners och regements-commissariers åtgöranden, i hvad som rörer användandet af de medel och den materiel, som blifvit ställda till deras disposition för truppens sold och underhåll; att försäkra sig om, att militärer af alla grader riktigt erhålla allt hvad dem enligt författningarne tillkommer; att verificera räkningar och utgifter samt verkställa inventeringar. De skola undersöka och bedömma de administrativa commissionernas och de särskilda tjenstemännens duglighet, ordningssinne och förvaltning. Derjemte controllera alla de särskilda inrättningarnes uppbördsmän, ej allenast i hvad beträffar deras financiella operationer, deras räkenskaper och riktigheten af inventeringarne, utan äfven personernas intelligens och duglighet, samt författa och afgifva anmärkningar om befordran eller afsked för de Administrativa embetsmännen, *Militär-läkrarne* och Under-intendenterne. Hvad truppcorpserna beträffar, skall den inspecterande intendenten bland annat äfven visitera sjukrummen. Han låter, genom läkrarne, för sig redogöra om *det vanliga sjukantalet*, *sjukdomarnes beskaffenhet* och *resultaten af den första behandlingen.* Han skall genomgå sjukregistret och dermed jemföra medikaments-åtgången! Han, Intendenten, skall påminna om, att läkrarne här endast få behandla de lättare sjukdomsfallen, och att de andra utan dröjsmål böra till sjukhusen afpolletteras; han skall ock tillse att de sjuke äro skiljda från truppen och åtskiljda från hvarandra med afseende på sjukdomarnes natur! Han skall till och med efterforska om skabb-patienternas kläder blif-

vit vederbörligen desinfecterade och om instrument- och ambulance-kistorna äro i godt skick. På samma sätt undersökas af honom convalescentrummen. Om kasernernas sjukrum och magasiner ej synas honom i hygieniskt hänseende ändamålsenliga, eller om något brister i utredningen, skall han vidtaga åtgärder för dettas afhjelpande.

Alla statens militärskolor, i hvilkas antal äfven inbegripes Val de Grâce, skola af intendenterna inspecteras i hvad förvaltningen beträffar.

På sjukhusen äro likväl dessa herrars undersökningar än mera ingripande och i vissa fall verkligen obehöriga och sårande för läkrarne. »Allt som beträffar »den vård, som skall egnas de sjuka, servicen inom »sjukrummen, den curativa behandlingen liksom den »alimentära, sundheten och snyggheten, skall af militär- »intendenten med synnerlig uppmärksamhet undersökas.» Man skall inför honom redogöra för alla denna del af tjenstens detaljer. Han skall påminna läkrarne om de reglementariska föreskrifter, som böra leda dem vid de sjukas behandling och som nödga dem att tillse, det deras egna ordinationer blifva verkställda! Han skall tillhålla dem att sköta de statistiska uppgifterna med vederbörlig omsorg, att iakttaga föreskrifterna om vaccination och prophylaxis mot de veneriska sjukdomarne; han bör påminna läkrarne om, att de med syphilitiska och med svårare utslagssjukdomar behäftade och hos hvilka symtomerna utvisa, att sjukdomen är mera än fyra dagar gammal, böra afskiljas och instängas. (En underlig förordning, men ändå underligare, att det är intendenten, som skall vaka öfver dess verkställande.) Att han i alla afseenden skall undersöka de civila tjenstemännens uppförande, förstås af sig sjelft; men samma omsorg skall han äfven egna sjukvaktrarne. Militär-intendenten skall vidare göra sig underrättad om, huruvida läkrarne, förvaltrarne och sjukvaktrarne gjort

sig förtrogna med ambulance-vagnens skötsel och manövrering, och låter, om han så behagar, inför sig verkställa manövrering dermed, hvarvid han på samma gång kan öfvertyga sig om att dess innehåll är i vederbörligt skick. Likaledes skall han undersöka apotheket, se efter att de giftiga medikamenterna äro undanlästa, de andra väl förvarade och skötta. Journalerna skola åt honom öfverlemnas, för att han må kunna controllera medikaments- och matåtgången. Priset på de gjorda inköpen för sjukhusens räkning tillkommer honom att jemföra med det på andra sjukhus. Alla lokaler skall han studera med afseende på deras hälsosamhet och tjenstens utöfning. Bland annat skall han tillse huruvida de läkare, som ej kunnat få plats på sjelfva sjukhusen, bo tillräckligt nära för att alltid vara till hands. Allt hvad som i öfrigt rörer ordningen inom inrättningen, all materiel, tvättinrättningar, inköp, entrepenadauktioner, inventeringshandlingar, hör till intendentens naturliga gebit. Men derjemte skall han ock tillse att soldaterna ej för länge få qvarstanna på sjukhusen, synnerligen de civila! Han skall vaka öfver, att på dessa sednare sjukhus de syphilitiska och skabbpatienterna ej förvägras inträde m. m.

Med afseende på personalen har intendenten skyldighet att föreslå afsked, pensioner och befordringar för de administrativa tjenstemännen samt militär-läkrarne. Han skall erindra derom, att alla reclamationer och klagomål skola inlemnas till chefen för servicen samt derifrån gå till underintendenten, hvilken ensamt äger rätt att befordra dem till sin chef, generalintendenten, om han finner dem rättvisa (annars undertryckas de helt enkelt). Inga klagomål eller reclamationer få afgifvas direkte till högre myndighet, liksom inga få af flere än en person vara undertecknade. Militär-intendenten skall derjemte påminna derom, att ingen person i militärisk tjenst får publicera något tryckt ar-

bete utan sin närmaste förmans medgifvande, samt låta militär-läkrarne förstå, att de med omsorg böra undvika att i sina vettenskapliga skrifter vidröra något annat, än som stricte hör till läkarekonsten!! Han har derjemte rätt att offentligen skrapa de läkare och tjenstemän, som synas honom förtjena det, och till och med att för ministern till än värre straff anmäla dem, som han anser ha svårt försyndat sig. Bland de omständigheter, som medföra en tuktan af intendenten, nämnes i instruktionen särskildt den, om han kommer underfund med att läkrarne göra skulder!! Läkrarnes befordran och utnämning till riddare beror lika mycket på intendentens som på den medicinska inspecteurens rapport. Den förra har ock att tillse, det läkrarne i afseende på sin uniform rätta sig efter reglementerna, uppmanar underintendenten att äfven i detta fall ha ett vaksamt öga på läkrarne, liksom på de administrativa tjenstemännen, och äro de motsträfviga, klagar den inspecterande intendenten direkte för krigsministern.

Intendenten har sålunda, enligt instruktionerna, i många afseenden alldeles samma åliggande, som den medicinska inspecteuren, men derjemte i flera fall en långt större myndighet öfver läkrarne, än den sednare. Denne har t. ex. ingen rätt att på något sätt straffa, hvilket intendenten kan göra. Då derjemte intendenterna hos ministern ha vida mera att säga än inspecteurerna, deras förord eller tadel sålunda i väsendtligaste mån inverkar på läkrarnes ställning och framtid, är det ej underligt, om »sanitetsofficerarne» genom alla möjliga medel söka att företrädesvis ställa sig in hos de mäktiga byråkraterna och esprit'n inom corpsen samt sjelfva tjensten kunna häraf ej annat än lida. Alldeles absurdt är, att intendenten skall controllera en mängd saker som han ej kan förstå, och om än författningarnes föreskrifter i detta fall numera väl ej strängt följas, så är

det ändå en verklig skam att de ännu stå qvar. Förr än intendenternas myndighet blir både legaliter och faktiskt inskränkt inom vederbörliga gränser, förr blir det ingen sammanhållning inom fältläkare-corpsen i Frankrike, intet anseende får den dessförinnan och följaktligen ej den lyftning som vore önskvärd.

§ 2.

Grader, Löneförmåner, Avancement.

Enligt decretet af den 23:dje Mars 1852, hvilket i många fall helt och hållet omskapade den fransyska Fältläkare-corpsen, afskaffade enrollering af olegitimerade läkare o. s. v., skulle militär-läkarehierarchien innefatta följande grader: *Médecin inspecteur*. — *Médecin principal* af 1:sta classe. — *Médecin principal* af 2:dra classe. — *Médecin major* af 1:sta och 2:dra classe. — *Médecin aide-major* af likaledes 2 classer. Apothekrarne eller såsom de numera i Frankrike uteslutande benämnas: *pharmaciens* ställdes i fullkomlig jemnbredd med läkrarne och indelades i alldeles samma grader. Derjemte medgafs åt krigsministern och militär-intendenterna att engagera civila läkare och apothekare för längre eller kortare tid, om antalet af de ordinarie *Officiers de Santé* *) någongång skulle vara incomplett eller annars otillräckligt. Dessa (*auxiliaires*) bilda likväl ingen »hierarchie.»

Antalet af de ordinarie läkrarne bestämdes sålunda:

*) Med benämningen Officiers de Santé har förståtts två alldeles olika cathegorier läkare, hvilka ej böra med hvarandra förblandas. Den ena innefattade ej fullständigt legitimerade läkare, hvilka dock fått rätt till civil-praxis, men dessa äro numera afskaffade, så att ingen annan än legitimerad läkare nu får utöfva medicinen. Den andra cathegorien är militärläkrarne, för hvilka ensamt benämningen qvarstår och alltid i officiel stil begagnas.

Af Médecins inspecteurs			. . . .		7.
,, ,,	Principaux	de 1:re	Classe	. . .	40.
,, ,,	,,	de 2:e	,,	. . .	40.
,, ,,	Majors	de 1:re	,,	. . .	100.
,, ,,	,,	de 2:e	,,	. . .	220.
,, ,,	Aides-Majors	de 1:re	,,	. . .	340.
,, ,,	,,	de 2:e	,,	. . .	340.
				Summa	1087.

Fältapothekrarnes antal bestämdes sålunda:

Pharmaciens Inspecteurs			. . . .		1.
,,	Principaux	de 1:re	Classe	. . .	5.
,,	,,	de 2:e	,,	. . .	5.
,,	Majors	de 1:re	,,	. . .	15.
,,	,,	de 2:e	,,	. . .	30.
,,	Aides-Majors	de 1:re	,,	. . .	45.
,,	,,	de 2:e	,,	. . .	45.
				Summa	146.

Hela antalet af Officiers de Santé utgjorde således 1,233.

Redan efter tvenne år fann man sig dock föranlåten att öka detta antal. Kejserliga gardet och flere nya regementen samt bataljoner hade under tiden blifvit skapade, nya sjukhus anlaggda, de stora fältlägren började organiseras. Dessutom hade genom organisationen af den 23 Mars 1852 antalet af Oficiers de Santé blifvit med 128 läkare och pharmaciens förminskadt mot hvad det enligt den förra organisationen (af den 19 Nov. 1841) var bestämdt att utgöra. På dessa grunder beslöts en tillökning af militärläkare och apothekare, i graderna nedom principaux, så att dessas antal skulle utgöra:

Médecins Majors		de 1:re	Classe	130	i st. för	100.
,, ,,		de 2:e	,,	260	,,	220.
,,	Aides-Majors	de 1:re	,,	400	,,	340.
,,	,,	de 2:e	,,	400	,,	340.
			Summa	1190	i st. för	1000.

Pharmaciens Majors	de 1:re Classe	17	i st. för	15.
” ”	de 2:e ”	34	”	30.
” Aides-Majors	de 1:re ”	50	”	45.
” ”	de 2:e ”	50	”	45.
	Summa	151	i st. för	135.

Sålunda tillkommo 190 läkare och 16 apothekare, så att hela antalet blef 1439.

Deras löner (lika för läkrarne och apothekrarne) voro sålunda bestämda:

Francs.

Grad.	Ordinarie lön	Förhöjning i Paris.	Hyresersättning	Tillmöblering.	Pension.	Pensionsålder.
Inspecteurs	8800	—	1200	400	3000—4000	64 år.
Principaux de 1:re Classe	5000	1000	960	320	2400—3000	60 ”
” de 2:e ”	4500	900	840	280	1800—2400	60 ”
Majors de 1:re ”	3500	700	720	240	1500—2000	58 ”
” de 2:e ”	2800	700	360	180	1200—1600	56 ”
Aides-Majors de 1:re ”	2250	750	240	120	800—1200	50 ”
” de 2:e ”	1850	616	240	120	600—1000	50 ”

Hvad de särskilda läkrarnes och apothekrarnes functioner beträffar, så är redan nämdt, att en del af *inspecteurerna* bilda Conseil de Santé. Ytterligare kan måhända förtjena påpekas hvarthän det stadgande möjligen kan leda, att endast en del af dem få höra till conseilen, samt att de hvarje år kunna ombytas. Om nemligen en inspecteur gör sig af de maktägande känd såsom en orolig person, såsom en den der »i sina vettenskapliga skrifter» ej håller sig inom den utstakade gränsen, utan vidrör den ömtåliga punkten om intendenturens öfvermagt, så kan han lätt försättas utom conseilen, afskickas från Paris, hvilket för en fransman är nära nog detsamma som en sorts landsförvisning, samt till och med bli försatt i disponibilitet, d. v. s. med till en tredjedel förminskade inkomster. De of-

ficiers-corpser, såsom artilleriet, geniet, med hvilka läkrarne annars stå i paritet, ha alla sina generaler i sina conseiler, och så borde det äfven vara med fältläkrarnes.

Utom de inspectioner, hvilka, såsom redan är anfördt, åligga alla inspecteurs (inspecteur pharmacien har nemligen äfven inspectioner att verkställa öfver pharmacie centrale, medicamentsdepoterna och sjukhus-apotheken), kunna de äfven af ministern användas till särskilda missioner samt såsom general-fältläkare i krig.

Médecins principaux användas såsom divisions-fältläkare i krig och »*spela då i förhållande till arméens intendenter samma rôle som conseilen till krigsministern.*» De tjenstgöra annars såsom chefer för de större sjukhusen eller såsom lärare vid de militär-medicinska skolorna (i Strassburg och på école d'application i Paris).

Medecins majors tjenstgöra antingen såsom afdelningschefer på sjukhusen eller såsom regementsläkare. För att kunna bli anställda såsom sjukhusläkare (*médecins traitants*) måste de genomgå en concours, hvars program bestämmes af conseil de santé.

Médecins aides-majors äro likaledes delade i två klasser, den ena tjenstgör såsom underläkare på sjukhusen, den andra såsom bataljons-läkare på regementerna. Man söker så vidt möjligt är åstadkomma en sådan vexling, att ingen af dessa läkare skall för länge stanna vid regementet eller tvärtom, men denna »roulement» går ändå rätt trögt. Vid utkomsten från école d'application placeras den unge läkaren genast på något sjukhus, der han får qvarstanna såsom underläkare i ett par år. Sedan skickas han till truppen och återkommer ej till sjukhuset förr än han hunnit genomgå hela 2:dra och tre fjerdedelar af aide-majorsgradens 1:sta klass. Detta gick förr mycket långsamt, men

har på sednare tiden börjat gå raskare. Orsaken till denna (lyckliga) förändring är den omorganisation, som på sednare tider blifvit verkställd och om hvilken vi snart skola tala. Blifven médecin major af 2:dra klass återgår han till arméen såsom förste bataljonsläkare, såsom médecin major af 1:sta klass blir han regementsläkare. Nu börjar han tänka på sin concours. Det är nemligen nödvändigt att gå genom denna, ej allenast för att få den i alla hänseenden vida behagligare och intressantare tjenstgöringen på sjukhusen (bli médecin traitant), utan äfven för att kunna avancera till principal. Vanligen hade vid denna tidpunkt de äldre i 10—12 år och mera varit ifrån all egentlig sjukvård, ty såsom läkare på regementerna äro de strängeligen anbefallda, att sända alla svårare d. v. s. verkligt sjuka till sjukhusen. Att concoursen under sådana omständigheter skulle vara en kinkig sak, är lätt begripligt. Också utgjorde detta långvariga vistande vid regementerna, under hvilken tid läkrarne nästan nödvändigt måste bli ovana för att ej säga oskickliga, ett bland de svåraste gravamina mot fältläkare-organisationen i Frankrike. Jag vet ganska väl, att äfven médecins majors af 2:dra klassen ha rättighet att concourera för att bli médecins traitants, men huru litet denna rättighet begagnas, synes, i trots af hvad derom officielt blifvit påstådt, bland annat deraf, att 1860 års rulla bland de 218 majors de 2:e classe ej har att uppvisa mer än tre sjukhusläkare och dessa alla tre i Algeriet.

Concoursen äger rum en gång om året i Paris

Enligt den sednaste förordningen (af den 13 Februari 1860) examineras alla kandidaterna af samma jury, hvilken dock är delad i två sektioner, en för médicinen och en för chirurgien. Hvarje sektion är sammansatt af fyra medlemmar, specialister i den vetenskapsgren, hvari sektionen skall examinera. En inspecteur är president i hvarje sektion och tre méde-

cins principaux ledamöter. Af dessa skall åtminstone en vara professor vid école d'application. Hvarje ledamot bestämmer sin opinion om examinanden med en siffra emellan 0 och 20, medium af alla fyra bestämmer betyget. För att ej differeras behöfs för hvarje prof N:r 11. Profven äro till antalet 3. Det första innefattar *clinisk examen af fyra sjuka, behäftade med invärtes sjukdom* (den medicinska sektionen), och af tre *utvärtes sjuka samt en syphilitiker* (chirurgiska afdelningen). Sedan kandidaten slutat sin cliniska examen, skall han inför juryn i sessionssalen hålla ett föredrag om resultatet deraf och de praktiska deductioner, som deraf äro att draga. Hela profvet får ej räcka längre än en timma. Får kandidaten ej för detta prof minst 11 punkter, så är det slut med hans examen. Detta får han likväl ej veta förr än andra dagen, då juryn sammanträder i och för det andra profvet. Detta består i *det skriftliga besvarandet af en fråga i generel pathologie och therapie.* För affattandet af svaret beviljas en tid af fyra timmar, hvarunder concourenterna äro inlåsta, ej få begagna sig af böcker eller annotationer, samt bevakas af en jury-ledamot, som mottager deras skrior. Tredje profvet består för den medicinska sektionen uti *en sjukronde*, som enligt reglementets föreskrifter, göres till 10 patienter. Kandidaten får ha sjukjournalen i sin hand, han skall ordinera för patienterna, men i synnerhet visa prof på sin förmåga att bestämma, hvilka följder sjukdomarna för dem kunna hafva, om de skola bli odugliga till krigstjenst, böra ha permission, resa till något bad o. s. v. För den chirurgiska sektionen skall han verkställa *två chirurgiska operationer* och derunder demonstrera delarnes topografiska anatomie. Derjemte skall han anlägga något compliceradt bandage.

Enligt denna författning var bestämdt, att ingen kunde bli aide-major af 1:sta classe utan att hafva varit

aide-major af 2:dra classe i minst 2 år. Likaledes 2 års tjenstgöring i denna grad behöfves för avancement till major af 2:dra klassen. Sedan 4 år för att kunna aspirera på graden af 1:ste major. Vidare 3 år för graden af principal af 2:dra klassen; 2 år för graden af principal de 2:e classe, och 3 år inom denna klass innan inspecteurs-graden kan eftersträfvas. I verkligheten behöfves det dock en vida längre tid för att genomgå graderna. Vidare är stadgadt, att vid befordringar till förste aide-major och andre major, skola två tredjedelar befordras efter *anciennitet*, den sista tredjedelen efter *fritt val* (au tour du choix). Till graden af förste major går hälften efter anciennitet, den andra hälften efter val. Alla högre grader besättas uteslutande efter fritt val. Vid de lägre gradernas besättande synes äfven det »fria valet» i allmänhet ha rättat sig efter ancienniteten, men icke så vid utnämningarne till de vigtigare platserna.

I det organiska decretet af 1852 är det uttryckligen sagdt, att sanitetshierarchien *icke* är assimilerad med den egentliga militär-hierarchien. Sanitets-officerarne hade dock vissa militäriska företrädesrättigheter. Poster skulle göra honneur för dem såsom för andra officerare; vid begrafningar skulle de åtföljas af 3 till ett halft detachement soldater, allt efter den aflidnes grad. En corps hade sanitetsstaben rang näst efter artilleriets och geniets. Isolerade var dock deras ställning illa definierad och understundom rätt oangenäm.

Sjelfva sättet för avancerandet gick och går än i dag ganska underligt till. Naturligtvis äger intet sorts ansökan rum, utan en promotion sker två à tre gånger om året, hvarvid de lediga platserna inom hvarje grad tillsättas med dem, som stå i tur att avancera eller lyckats skaffa sig en rekommendation till fritt val. De nyutnämde fördelas på de vakanta rummen inom regementerna eller sjukhusen utan det minsta afseende på deras önskan, hvilken de i alla fall ej ha något sätt

att gifva tillkänna. (Lika ogeneradt transporteras de äfven inom graden från ett regemente eller sjukhus till ett annat och som regementerna i alla fall beständigt byta plats, så äro sanitets-officerarne verkliga flyttfoglar. Någon civil praktik kunna de på detta sätt aldrig få, men det är alls icke heller meningen att de skola hafva någon sådan.) Sjelfva utnämningarne till högre grad göras af kejsaren på ministerns proposition, men placeringen inom graden verkställes af denne sednare.

Vid sjelfva truppcorpserna tillhör det regements-läkaren att föreslå sina underlydande till befordran, men hans förslag går ej längre än till regements-chefen, som skickar det vidare, om han gillar det. Denne sednare tillkommer det att föreslå avancement för sin regements-läkare. På sjukhusen tillkommer öfverläkrarne, hvar och en för sin service, initiativet till propositioner angående befordran för underläkrarne, men under-intendenten skall mottaga och gilla dessa förslag, annars kan han, såsom det klarligen synes af författningen, göra dermed allt hvad han vill, utom att lemna fram dem till vidare behandling. Honom ensamt tillkommer det att föreslå öfverläkaren till befordran. Det alldeles orimliga i dessa förordningar behöfver väl knappast påpekas. Vid de medicinska inspecteurernas ofvannämda resor öfverlemnas åt dem både af regements-cheferna och administrations-cheferna på sjukhusen de propositioner som de gjort till förmån för service-cheferna, samt dem som de mottagit till fördel för de andra läkrarne. Nu hvila alla dessa förslag i den på sätt och vis högsta läkaremyndighetens hand, och det synes väl, som om de härifrån borde gå direkte till ministern. Men nej! sedan inspecteuren, på sätt som redan är vidlyftigt omtaladt, skaffat sig alla de upplysningar han kan rörande kandidaternas förtjenster, vidfogar han till handlingarne sitt omdö-

me om hvar och en af de föreslagne, jemte motiverna derför, hvarvid han har rättighet att tillägga särskilda förslag för de läkare, hvars förtjenster han anser hafva blifvit underskattade. Detta är det enda sätt hvarpå en läkare kan bli föreslagen till befordran, i trots af både regementschefer och intendenter, och skulle vara äfven tillräckligt, om ej de öden, som förslaget vidare har att genomgå, till en god del förtoge verkan deraf. De medicinska inspecteurerna skola nemligen öfverlemna samteliga handlingarne till de inspecterande generalerna eller general-intendenterna, allt efter som de angå truppcorpsernas eller sjukhusens läkare, och dessa insända dem till ministern, sedan de också vidfogat sitt utlåtande. Att dessa herrar, utan att naturligtvis det ringaste känna dem, om hvilka de skola yttra sin tanka, blott ha alltför mycken benägenhet att vidhålla och understödja sina underlydandes mening, är ganska naturligt. Saken är ändå ej slut dermed. Hela massan af inkomna propositioner skall jemföras och ordnas. Detta sker af en commission, som består af tre inspecteurs médicaux, två militär-intendenter och en general, som är ordförande. I verkligheten äro äfven här läkrarne i minoriteten, ty generalen har vid paria vota utslagsrösten. De inspecteurer, som verkställt de medicinska inspectionsresorna, kunna, om ministern anser det nyttigt, bli kallade att taga del i commissionens öfverläggningar, men ej i voteringarne.

Alldeles på samma sätt tillgår med förslagen för erhållande af och befordran inom Hederslegions-orden.

Under krigstider, då dessutom det föreskrifna antalet af tjensteår inom hvarje grad kan förminskas ända till hälften, samt vid alla de tillfällen, då det anses tillbörligt att befordra sanitets-officerare »utanför perioden för inspectionerna,» uppgöras förslag härtill på

samma sätt som vid de periodiska propositionerna, men med den väsendtliga åtskillnad, att de af regementscheferna eller under-intendenterna insändas direkte till de kommenderande generalerna eller general-intendenterna. Armécorps-läkrarne ha sålunda ingenting dermed att beställa, åtminstone ej officielt.

Af allt hvad som hittills blifvit anfördt torde klarligen synas, att fältläkare-corpsens ställning var långt ifrån angenäm. Den långvariga och allt intresse beröfvade tjenstgöringen på regementerna utan någon möjlighet till praktisk verksamhet i ordets rätta betydelse, deras subordinerande under (och mången gång trakasserande af) andra än sina naturliga förmän, deras beroende i och för befordringar af personer, incompetenta att rigtigt bedömma deras duglighet, deras illa bestämda förhållande till de öfrige officerarne, de temligen klena löneförmånerna äfven i de högre graderna, jemförda med de långt bättre utsigterna för de civila läkrarne, allt bidrog att afhålla de unga läkrarne från att ingå på en bana, som syntes dem rik på törnen, men fattig på frukter. Dertill kom, att sjelfva avancementet gick ganska långsamt. Jag har med rullan i hand efterräknat huru lång tjenstetid i medeltal erfordrades för en läkare att ernå graden af médecin major de 1:re classe, den sista, till hvilken man på grund af blotta ancienniteten kan komma, och funnit att före den 28 Maj 1859 behöfdes härtill i medeltal 22,85 tjensteår, inberäknad den tid, under hvilken de tjenstgjorde såsom sous-aides, d. v. s. olegitimerade läkare *). Af denna tid åtgick 4,65 i lägsta graden, 5,98 i andra aide-majors-graden, 5,75 i för-

*) Denna beräkning stödjer sig på sammanräknandet af de majorers tjensteår, som i 1860 års rulla stodo såsom de 100 äldsta i denna grad: Då endast den tid tagits i betraktande, som de behöft för att komma in i graden, har den omständigheten, att de sedan ej blifvit eller ej hunnit blifva befordrade, intet inflytande på beräkningens tillförlitlighet.

sta aide-majors-graden och 6,47 i andra majors-graden. Vid uppnåendet af första majors-graden voro läkrarne i medeltal 45,11 år gamla och hade då endast 3,500 francs i lön. Endast ett jemförelsevis ringa antal kunde hoppas ytterligare befordran. Men fältläkrarnes ställning var ej allenast ofördelaktig vid jemförelse med de civila läkrarnes, äfven i förhållande till officerarnes var den lika dålig. De officerare, hvilka genomgått en ungefär lika lång studiekurs som fältläkrarne, och hvilka äro de enda, som med dem kunna och böra jemföras, hade nemligen långt större utsigter till befordran. Ingenting fanns således som uppmuntrade familjefäder att på förhand bestämma sina söner, eller unga män att bestämma sig sjelfva för militärläkare-banan, och de medicinska studenterna föredrogo det civila framför det militära läkareyrket. Man försökte visserligen tid efter annan att värfva civilläkare, men corpsens cadrer blefvo allt mer och mer glesa. Så kom kriget i Orienten, hvilket decimerade läkrarne, under det de utöfvade sin tjenst på ett sätt, som förskaffade dem arméens och hela nationens beundran och kärlek. Det blef nödvändigt att vidtaga en kraftig åtgärd för att få läkarepersonalen complett eller åtminstone anskaffa en tillräcklig mängd någorlunda användbara sujetter. Det beslut, som då fattades, bevisar likväl just huru litet de maktägande insågo eller ville inse orsaken till läkarebristen. I stället att förbättra läkrarnes ställning och föröka utsigterna till avancement, gjorde man nära nog tvertom, man försökte öka de yngres antal genom återinförandet af sous-aides. Man räknade på att en mängd medicinæ studiosi skulle förledas af utsigten att för godt köp bli officerare, män i staten med ordinarie lön och i massa låta enrollera sig. Man bedrog sig; denna åtgärd (hvarigenom den 4 Aug. 1855 beslöts inrättandet af ej mindre än 460

sous-aides, 300 läkare och 160 pharmacienter) misslyckades helt och hållet.

Knappt ett år derefter inrättades en särskildt militär-medicinsk skola vid Universitetet i Strassburg — hvarom mera längre fram — men dels kunde den nya institutionen ej genast bära frukt, dels qvarstodo ju alltjemt, snarare ökade än minskade, alla skäl emot inträdet på fältläkare-banan. Man insåg slutligen att alla palliativer voro fruktlösa emot den »progressiva atrophie», hvaraf fältläkare-corpsen led, att det behöfdes något annat än att försöka locka in ungt och oerfaret folk på en bana, hvars klena perspektif var alltför väl kändt, och man grep sig an med en verklig förbättring. Tillfälligtvis var det samma minister, Vaillant, som var den synlige fadern till det dödfödda försöket att återupprätta inrättningen af sous-aides, och som nu till kejsarens gillande framställde förslaget om en förändring i helt annan riktning. Den rapport, hvari ministern motiverar sitt förslag är ett i många hänseenden ganska intressant document, hvarför vi tillåta oss att anföra ett och annat derur.

»Sire», skrifver ministern, »sedan flere år tillbaka ser arméens läkarecorps sina led alltmer glesna till följe af afskedstaganden, som bli alltmer talrika, under det den årliga rekryteringen är otillräcklig. Detta bevisar en dålig ställning, en nedslagenhet inom corpsen, hvars orsaker jag bort efterforska. Jag har åhört läkrarnes klagomål, jag har till och med uppmanat dem att framträda dermed. Jag har förnummit, att de ej äro tillfredsställda med det sätt, hvarpå man godtgör de tjenster, som de göra staten, och med den ställning, som de i arméen intaga. Jag har ej kunnat annat än erkänna, att många af deras klagomål äro grundade, samt att man *i viss mån* bör söka afhjelpa dem. — I sjelfva verket är nemligen befordran inom fältläkare-corpsen långsammare, än inom någon annan corps

tillhörande arméen, och det ehuru det icke gifves några, hvarken officerare eller andra militära tjenstemän, hvars första inträde på sin bana är underkastad en så lång, så svår och så vidlyftig kedja af pröfningar, som dem, hvilka vi fordra att våra unga läkare och apothekare skola genomgå. — Det är obestridligt att de få qvarstanna alldeles för länge på de lägre stegen af sin hierarchie; många af dem komma ej förr än efter 20 års tjenst och många campanjer till graden af major (andra), för hvilken lönen är bestämd till den så ringa summan af 2,800 francs. — Å en annan sida är deras position inom arméen illa bestämd, de veta knappt vid hvilket bord de bland andra officerare ha rätt att taga plats eller hvem som är dem skyldig honneur, och hvilka de äro skyldiga densamma. — Om de någon gång komma i en rangtvist, så behöfver man vanligen gå ända till ministern för att slita den. Detta är ej ett naturligt förhållande; det är angeläget att corpsens skyldigheter och rättigheter varda bestämda, och jag har äran för Ers majestät föreslå, att öfverlemna denna omsorg åt en comité, för hvilken en Marskalk af Frankrike bör blifva ordförande, och som jag skulle sammansätta af generaler, militär-intendenter och sanitets-inspecteurer.»

»Men jag betraktar det såsom varande af högsta nöden, att nu genast modificera sanitets-corpsens cadrer, och jag framlägger härmed till Eders majestäts gillande ett förslag till ny organisation, i hvilken de hierarchiska graderna äro så combinerade, att de på en gång tillförsäkra läkrarne befordran inom rättvisa gränser, samt den medicinska tjensten att väl utföras såväl inom truppcorpserna, som på sjukhusen och vid ambulancerna.»

Enligt detta förslag skulle hvarje regemente, som förut endast hade en major och två aides-majors, i stället få en major af första, en af andra klass, samt

en aide-major. Detta skulle föranleda en tillökning af 140 majorer. På sjukhusen skulle beräknas en médecin traitant, alltid af minst majors grad, för 100 sjuka. Som de fransyska militär-sjukhusen äro beräknade för 26,000 sjuka, skulle sålunda härför behöfvas 260 médecins majors och principaux, eller 100 nya. Alldenstuad ingen tillökning i antalet af principaux ifrågasattes, skulle summan af majorernas antal på detta sätt bli 560 af båda klasserna i stället för 320, såsom det förut var. Aides-majorernas antal kunde sålunda förminskas, och i sjelfva verket föreslogs en nedsättning deri från 680 till 500. Af majorernas grad skulle de båda klasserna vara någorlunda lika stora: 260 i första, 300 i andra klassen, men af aides-majorernas borde 400 höra till första och endast 100 till andra klassen. Dessa sistnämnde skulle nemligen efter två års tjenst (och det alltid på sjukhusen) utan vidare avancera till aides-majors af första klass. Märkvärdigt nog nämnes ej, hvarken i ministerns skrifvelse eller i det kejserliga dekretet, som deraf blef en följd, ett enda ord om sous-aides, som dock åtminstone på papperet ännu funnos till; de afskaffades stillatigande. För fält-apothekrarne skulle första majorernas antal ökas från 15 till 36; andra majorernas från 30 till 42; samt första aides-majorernas från 45 till 55. Aides-majorernas af andra klassen antal deremot förminskas från 45 till 15. Hela corpsens löneförmåner skulle förbättras.

Detta förslag stadfästades af kejsaren den 23 April 1859. Härigenom äro de särskilda gradernas antal och lönevilkor sålunda reglerade:

Grad.	Antal		Lön.		Hyresmedel, årligen.	Till möblering, årligen.	Ekiperingspenningar vid inträde i fält.	I krig.		Om de bli krigsfångar.		Utur tjensten.	
	läkare.	apothekare.	På gardet.	På linien.				Portioner.	Rationer.	För förlust af effekter.	För förlust af hästar.	På indragningsstat.	Afskedade.
Inspecteurs	7	1	12,500	10,000	1,200	400	4,000	6	4	2,000	1,350	5,000	4,000
Principaux af 1:re Classe	40	5	9,060	6,250	960	320	1,500	3	2	800	900	3,125	2,500
,, af 2:e ,,	40	5	7,685	5,300	840	280	1,200	3	2	700	900	2,650	2,120
Majors af 1:re ,,	260	36	6,525	4,500	720	240	1,000	3	2	600	450	2 250	1,800
,, af 2:e ,,	300	42	4,900	2,950	360	180	700	2	2	400	450	1,475	1,180
Aides-Majors af 1:re ,,	400	55	3,670	2,000	360	180	500	2	1	300	450	1,200	800
,, af 2:e ,,	100	15	3,300	1,800	360	180	500	2	1	300	450	1,080	720

Lönetariffen innehåller äfvenledes en hel mängd andra bestämningar såsom sanitetsofficerarnes solde, då de äro i fångenskap; på sjukhusen såsom patienter; då linieregimenterna för tillfället vistas i Paris eller Lyon; särskilta löneförmåner för dem, som äro commenderade till Algeriet; traktamente under resor o. s. v. Derjemte finnes ensamt för inspecteurerna en högst betänkelig rubrik: lön under disponibilitet, hvilken endast uppgår till 5600 francs. Då en inspecteur ej är medlem af Conseil de Santé, ej heller chef för skolan på Val de Grâce, så skulle han egentligen, i fredstid, alltid vara i disponibilitet. För att ej beröfva dessa inspecteurer största delen af deras inkomster, är man sålunda tvungen att, åtminstone för syns skull, ge dem något att göra; det vanliga är en *mission permanente* (utom deras årliga inspectionsresor, hvari alla, såsom redan är anfördt, taga del). Emedlertid är denna paragraf ett verkligt Damocles-svärd, upphängdt öfver hvarje inspecteurs hufvud. I krig hafva deremot inspecteurerna, och endast de, en förhöjning i lönen af 2500 francs.

Dessa löneförmåner äro, särdeles i betraktande deraf, att fältläkrarne aldrig kunna förtjena något på enskilt praktik, väl icke lysande, men dock någorlunda tillräckliga. Officerarnes lefnadssätt är nemligen i Frankrike utmärkt förståndigt rangeradt. De ha sin hushållning tillsammans, äta med hvarandra och lefva i allmänhet för ganska godt pris. En anmärkning kan dock med skäl göras mot tariffen, den nemligen, att pensionerna äro alldeles för låga. Det är verkligen ovärdigt att afskeda en förste major, efter 40 års tjenstgöring med en pension af 1800 francs om året. Till och med de alldra högsta läkrarnes ålderdom är genom den ringa pensionssumman långt ifrån betryggad, och tjena qvar öfver pensionsåldern få de ej, åtminstone, såvidt jag är riktigt underrättad, ej utan särskildt medgifvande från högsta ort. I hela rullan

finnes i sjelfva verket ingen, som är öfver pensionsåldern, upptagen såsom ännu qvarstående i tjenst.

Det är måhända ännu för tidigt, att yttra något om denna förändrings resultater. Det mest omedelbara var en kolossal promotion af médecins majors af första (125) och andra classe (150) samt aides-majors af 1:sta classe (200). Nära 500 avancementer på en dag (den 28 Mai 1859)! Detta oakladt är skillnaden i tjenstetid mellan dem, som före och efter denna, som det tyckes så genomgripande, förändring, hunnit till graderna af majors, icke så stor, som man skulle haft rätt att vänta. Före den 28 Mai 1859 voro, såsom redan är nämndt, medeltalen

	Vid ernåendet af 1:ste majors grad.	Vid ernåendet af andre majors grad.
Tjensteår . . .	22,85.	16,38.
Lefnadsår . . .	45,11.	38,64.

De, som efter denna tid avancerat, hafva i medeltal haft:

	Vid ernåendet af 1:ste majors grad.	Vid ernåendet af andre majors grad.
Tjensteår . . .	18,50.	14,70.
Lefnadsår . . .	42,90.	39,10.

Just den omständigheten, att skillnaden ej är större, bevisar likväl, huru nödvändig sjelfva förändringen var. Huru länge skulle ej annars dessa, som nu i massa kommo fram, ha behöft tjena innan de vunnit befordran?! Det är ganska troligt att numera, sedan inrättningen af sous-aides blifvit, som vi hoppas för alltid, upphäfd, och läkrarne ej få räkna tjensteår innan de blifvit legitimerade, hvilket också numera måste gå fortare, samt de efter två års tjenstetid uppflyttas en grade, det är troligt, säger jag, att avanceringen till majors-grad kommer att gå mycket for-

tare, än som förut var fallet. Rimligtvis torde denna grad komma att uppnås efter 8 tjensteår och vid en ålder af 34—36 år. Sedermera kommer det väl att gå långsammare, men det är en ofantlig fördel att få vänta i högre grader, mot att stå stilla i de lägsta, såsom förhållandet hittills varit.

De yngre läkrarne äro visserligen ännu ej fullt nöjda; avanceringen går ännu, mena de, likafullt långsammare för sanitets-officerarne än för arméens, n. b. de officerare af arméen, med hvilka läkrarne böra jemföras. Det är möjligt att så är, till och med troligt, särdeles som en orsak härtill, bland andra, alltid kan vara att finna deruti, att de stora krigen haft till följd en stor åtgång på officerare och följaktligen en hastigare befordran för dem, som blifvit qvar. Läkrarnes lif äro visserligen också exponerade under bataljerna och på fältsjukhusen, men just den omständigheten, att åtgången på officerare varit större, bevisar att de faror, som läkrarne löpa, dock äro jemnförelsevis mindre. Det är måhända då ej heller obilligt, att de andras avancement går något fortare. Alldeles obestridligt är, att den nuvarande och kommande fältläkare-generationen har en vida mera betryggad economisk ställning, åtminstone så länge tjenstetiden räcker, än de äldre haft före dem, men anspråken ha också stigit på de sednare tiderna, och arméens läkare-corps är visst icke ännu fulltalig. Genomgår man 1860 års rulla, så ser man att der fattas 12 majors af 1:sta klass (händelsevis — promotionen tillstundade), 82 majors af 2:dra klass, 69 aides-majors af 1:sta och 12 af 2:dra klassen. Också bör man komma ihåg, att förbättringen träffade allenast läkrarnes economiska ställning; alla de andra klagopunkterna lemnades åsido, eller deras afhjelpande åtminstone uppsköts. Sedermera (d. 18 Juni 1860) har en kejserlig förordning utkommit, som medgifvit den af

läkrarne så länge begärda *assimilationen* med officerarne, och dermed är redan en icke oväsentlig förbättring i deras ställning vidtagen, men ännu återstå klagomålen öfver befordringssystemet, samt öfver bristen på enhet, sjelfständighet och sjelfstyrelse inom corpsen. Intendenternas obehöriga ingripande i och controllerande af läkarecorpsens verksamhet, samt deras otillständiga inflytande på sanitets-officerarnes väl och ve, ha ej med ett enda ord blifvit vidrörda. I den af den förre krigsministern Vaillant omtalade comitén, som verkligen kom till stånd, ha ej fattats framställningar i detta ämne, det vet jag från alldeles säker person, men den var sammansatt så, att läkrarne voro i minoriteten, och den ministern (Randon) som för kejsaren föreslog assimilationen, ansåg sig ej böra vidröra frågan om läkrarnes befrielse från sina förmyndare. Den måste likväl komma åter, ty på denna fråga beror, mera än man synes vilja erkänna, om Frankrikes fältläkare-corps skall bli, såsom sig bör, respekterad och respektabel eller ej, samt följaktligen inträdet deri eftersträfvadt eller icke.

Det omtalade assimilationsdekretet hade följande bestämmelser:

Inspecteurerna	. . . . . .		ha grade af	Brigad-general (general-major).
Principaux	af 1:re Classe		,,	Öfverste.
,,	af 2:e	,,	,,	Öfverste-lieutenant.
Majors	af 1:re	,,	,,	Bataljonschef.
,,	af 2:e	,,	,,	Capitaine.
Aides-Majors	af 1:re	,,	,,	Lieutenant.
,,	af 2:e	,,	,,	Under-lieutenant.

Den paritet, hvari läkrarne numera stå med officerarne, är i alla hänseenden fullständig.

§ 3.

Rekryterings- och undervisningssystemet.

Genom det ofta omtalade dekretet af d. 23 Mars 1852 bestämdes, att ingen skulle kunna anställas såsom läkare inom arméen, den der ej vore medicinæ doctor från ett af de tre universiteterna, samt att ingen kunde bli militär-apothekare utan att vara vederbörligen utexaminerad (maître en pharmacie). Härvid bestämdes ock, att alla, innan de kunde blifva ordinarie sanitets-officerare, skulle genomgå ett års »stage» vid école d'application, för hvilken institution ett nytt reglemente skulle utfärdas. Detta kom också ganska rigtigt några månader derefter (den 13 November 1852).

Detta *dekret angående organisationen af specialskolan för militär-medicin och pharmacie* innehöll följande bestämmelser:

För att få börja den ett års långa kursen vid skolan böra eleverna uppfylla följande vilkor: vara fransmän, medicinæ doctorer eller apothekarmästare; vara fria från hvarje åkomma som kan göra dem odugliga till krigstjenst; genomgå en pröfning, som skall bestämmas af krigsministern; vara mindre än 28 år gamla. — Den ettåriga kursen är ämnad att göra läkrarne och apothekrarne förtrogna med militär-medicinens egendomligheter, den militära sundhetsvården samt reglementerna. Föreläsningarne skola derföre ha en väsendtligen praktisk riktning. Programmet derför skall uppsättas af Conseil de Santé och fastställas af krigsministern. Föremålen för föreläsningarne skola vara: medicinsk klinik, chirurgisk klinik, topografisk anatomi med hänsyn till praktisk medicin och chirurgi, operations- och bandageläran, militär-pharmaci i enlighet med militär-pharmakopén samt det pharmaceu-

tiska uppbördsväsendet, slutligen den militära sundhetsvården och militär-medicinallagfarenhet jemte den del af chemien som derpå har afseende.

Professorernas antal bestämdes till 6, nemligen en i medicinsk- och en i chirurgisk klinik, en i hälsovård och medicinallagfarenhet, en i topografisk anatomi, en i operations- och bandage-läran samt en i chemi. Dessutom skulle finnas tre adjuncter, hvilka borde vara repititörer och öfvervaka ordningen inom skolan. I nödfall borde de kunna supplera professorerne, hvarföre en skulle vara speciellt invärtes-läkare, den andre chirurg och den tredje apothekare. Professorerna borde vara minst majors af 2:dra klassen och högst principaux likaledes af 2:dra klassen (en föreskrift, som sedan med allt skäl blifvit upphäfd), adjunkterna minst aides-majors af 1:sta klassen och högst majors af 1:sta klassen. Dessutom skall finnas en bibliothekarie, tillika conservator för samlingarne. För hela inrättningen är en inspecteur chef — då m:r Alquié, nu m:r Michel Levy — hvilken utnämnes af stats-chefen (d. v. presidentens sätt att benämna sig) på förslag af krigsministern, professorerna och bibliothekarien utnämnas af ministern på förslag af conseil de santé och adjuncterna efter concours. Det för antagande till »stagiaire» bestämda profvet skall bestå af:

För *läkrarne:* Skriftligt svar på en fråga i medicinsk klinik och therapi, mundtlig examen i topografisk anatomi, med hänsyn till praktisk medicin och chirurgi; mundtlig examen i chirurgi och bandageläran.

För *apothekrarne:* Skriftligt svar på en fråga i medicinsk natural-historia och materia medica; mundtlig examen i chemi och pharmaci jemte verkställande af en officinell preparation.

Sedan kandidaterna genomgått denna examen, blifva de genast utnämnda till extra-ordinarie aides-

majors och först sedan de vederbörligen genomgått kursen och bestått utträdes-examen få de fullmakt såsom aides-majors af 2:dra klassen. Under »stage» året uppbära de lön såsom aides-majors af andra klassen jemte tillökningen för Paris (då 2,800 francs, men hvilken summa sedermera, eget nog, minskats).

Motiverna både för denna inträdesexamen och sättet, hvarpå den skall tillgå, utvecklas temligen vidlyftigt i förordningen. Med motiveringen synes man dock endast velat försöka dölja det verkliga skälet: att man ej litade på den vid fakulteterna aflagda examen, utan ansåg sig behöfva en bättre garanti för elevernas både kunskaper och intelligens, äfvensom för deras förmåga att skriftligt och mundtligt uttrycka sina tankar. För det skriftliga profvet beviljas de vanliga fyra timmarne, under hvilken tid kandidaterna väl bevakas, på det de ej måtte kunna begagna några tryckta eller skrifna hjelpmedel. För det mundtliga förhöret lottas om frågorna, och 20 minuter beviljas för fundering på svaret. Det chirurgiska profvet jemte bandagets anläggande måste också våra gjordt på 20 minuter. Likaså tillgår vid apothekrarnes examen. Betyg utdelas härefter och kandidaterna klasseras efter dem.

Hvad sjelfva undervisningsplanen beträffar, så är dermed afsedt: 1:o Att komplettera praktikanternas underbyggnad i allmänhet, så att de vid utträdet ur skolan måtte kunna möta allt, som under utöfningen af deras tjenst i det praktiska militärlifvet kan framställa sig för dem och sålunda på kort tid förvärfva en erfarenhet, hvartill den civila läkaren vanligen behöfver längre tid. 2:o Att förvärfva insigt i de alldeles speciella delarne af militär-medicinen och chirurgien samt soldaternas helsovård. Apothekrarne skola under läroåret förskaffa sig vana vid de analyser, som tillhöra kapitlet om den militära hälsovården och i arméen kunna förekomma, samt dessutom inhämta kännedom

om militärpharmacopén, de preparationer för billigt pris, som deri äro föreskrifna samt reglementerna för den pharmaceutiska uppbörden, för mottagandet, conserverandet och fördelandet af de medikamenter, som äro mest passande för Frankrikes och Algeriets behof etc. Vissa delar af hälsovården äro föremål för gemensam undervisning, d. v. s. både för läkare och apothekare. En utträdesexamen afägges efter årets slut. Denna bör vara inskränkt till de ämnen, hvari undervisning inom skolan gifvits, och efter de deri erhållna betygen få sanitets-officerarne plats i sin grad. De äro under hela tiden underkastade militärisk disciplin, skola ständigt vara i uniform, hvilken i början gafs dem af staten, mot afdrag på deras lön, men för hvars anskaffande de sedan (genom dekretet af den 19 Mars 1856) fingo sig tillagd en gratifikation af 500 francs.

Redan påföljande månad ägde den första concoursen, till vinnande af inträde i skolan på Val-de-Grâce rum enligt dessa bestämmelser och det både i Paris, Strassburg och Montpellier. Juryn var sammansatt af en inspecteur och en principal, som reste från det ena stället till det andra, samt af en médecin och en pharmacien principal, olika för hvarje stad. Inalles 39 kandidater, 29 läkare och 10 apothekare examinerades denna gång, alla approberades utom en medicus. Concoursen förnyades på alldeles samma sätt i September månad påföljande år, i Juli 1854, i Oktober s. å., i Januari och Augusti 1855. På förekommen anledning utsträcktes vilkoret med afseende på kandidaternas ålder till 30 år i stället för 28, och derjemte fordrades af dem en förbindelse att tjena åtminstone 5 år efter slutad kurs. Ehuru ingen redogörelse för de sednare concourserna resultat blifvit publicerad, är det påtagligt, att värfningsgeschäftet gick klent. Derför talar den omständigheten, att concourserna följde så tätt på hvar-

andra och att man just vid denna tid tillgrep utvägen att försöka upprättandet af den en gång öfvergifna Sous-aides-inrättningen. Dessutom inrättades snart derefter (Juni 1856) en särskildt militär-medicinsk skola i Strassburg — till hvilken vi snart skola återkomma — hvilket dock ej hindrade concourserna att pågå såsom förut. För den, som utsattes till December 1857, bestämdes, att den skulle äga rum endast i Paris, hvilket dock året derpå åter förändrades. Juryns sammansättning hade ock blifvit förenklad, så att den endast skulle bestå af en inspecteur och två sanitets-officerare. Märkligt är, att i förordningarne angående de sednare concourserna talas endast om läkare; på apothekare-kandidater synes man ej ha lidit brist. Också äro för det närvarande ej allenast inga vakanser i militär-apothekare-corpsen, utan deri finnas till och med surnumerairer.

Uti franska medicinska academiens session den 26 Maj 1856 lemnade dess dåvarande ordförande, directeuren för skolan på Val-de-Grâce, *Michel Levy* (en man, hvilken militärläkare-corpsen har att tacka för allt det goda som i sednare tider fallit på dess lott, och hvilken med upplyst och outtröttligt nit alltjemt strider för dess bästa), en utförlig redogörelse för undervisningens gång vid école d'application. Det är skada att detta högeligen intressanta dokuments vidlyftighet förbjuder dess införande in extenso i detta lilla arbete, men jag kan ej underlåta att deraf taga så mycket som behöfs för att ge en idé om undervisningens utsträckning och sättet för dess bibringande.

Programmet för den medicinska kliniken. »Detta kan naturligtvis i sina detaljer ej vara på förhand bestämdt, men det kan likväl föresätta sig ett visst mål och vissa medel för att ernå detsamma.» Med afseende derpå, att åhörarne äro läkare, som redan inhemtat kännedom om diagnos och therapi i allmänhet,

måste undervisningsplanen gå ut på att lära dem använda dessa sina kunskaper för den speciella vården af den sjuke soldaten. Det handlar här om, att ställa läkaren ansigte mot ansigte med den sjuke, att tvinga honom att genom egen undersökning bilda sig ett omdöme om de allmänna och lokala symtomernas diagnostiska värde, att deraf hämta indicationer för behandlingen, och en behandling med de medel, som i militärsjukvården stå till buds. Sålunda: här inga allmänna föreläsningar, under hvilka professorn sjelf examinerar, framställer, diskuterar och drar slutsatser, här är det eleverna som spela den aktiva rolen. Det är de, som skola finna, resonnera och föreskrifva, men alltid göra reda för skälen för sina åsigter och sitt handlingssätt inför sina medlärjungar, som diskutera med dem frågorna och inför professorn, som åhör allt. Derjemte äro de skyldiga att affatta fullständiga sjukdomshistorier, vidfoga och försvara sin epikris. Särskildt är föreskrifvet att de skola, så vidt med nödvändig säkerhet är förenligt, vänja sig vid att hastigt uppfatta och handla, samt inskränka sig i och för detta sednare, till de enklaste medlen. De hafva alla ett visst antal af sjuka att under professorns öfverinseende sköta. En stor vigt lägges äfven vid studium af den pathologiska anatomien.

Programmet för den chirurgiska kliniken. Dettas andemening är densamma som det för den medicinska. Äfven här skall den unge läkaren praktiskt studera de sjukdomar, som kunna drabba soldaterna, deras symtomer, complicationer, förlopp och behandlingssätt med de enklaste medlen. De skola lära sig att undersöka och maniera de sårade, uppöfva syn, känsel och handafärdighet.

Äfven här skola de stå till svars för sina undersökningar och sina slutledningar. De få sjelfva, under

professorns ögon, verkställa en del operationer. Före dessa skola de redogöra för sjukdomsfallet, indicationerna och prognosen, diskutera operationsmethoderna, de accidenter, som kunna vara att förvänta, samt sättet att besvärja dem. Efterbehandlingen är föremål för en noggran uppmärksamhet. De skola med omsorg redigera sjukdomshistorierna och demonstrera öfver de pathologiska fynden. Professorn sjelf håller under året 30 föreläsningar öfver blessurer genom alla möjliga vapen. Programmet härför är på förhand noga bestämdt. Så egnas de 4 första åt det generella af läran om blessurer, de 6 följande åt dess accidenter och complicationer, såsom blödningar, främmande kroppar i såret, hospitalsbrand, tetanos o. s. v. De 17 följande behandla blessurer i de olika regionerna, den 28 behandlingen af de complicerade fracturerna i allmänhet, den 29 amputationsindicationerna och den sista resultatet af amputationerna (den primära och sekundära etc.)

Programmet för kursen i topografisk anatomi. Med mycket skäl fästas i skolan en utomordentlig vigt vid en noggran kännedom af denna den vigtigaste delen af anatomien. Icke utan skäl framhålles, huru denna i allmänhet af (de franska) skolorna mindre uppmärksammas än den borde, och huru kännedomen om endast den descriptiva anatomien vid flerfaldiga tillfällen kan lemna en operatör i sticket. Under professorns handledning studeras den topografiska anatomien under 52 lektioner, för hvilka likaledes programmet är på förhand noga bestämdt. Deraf komma 3 på craniet och dess dependenter, 12 på ansigtet med hvad dertill hörer, 6 på halsens regioner, 6 på bröstets, 5 på bukens och 4 på bäckenets. Extremiteternas studium upptager 16 lektioner, 8 för den öfre och lika många för den nedre. Genitalia feminina och uterus, äfven under grosessen, studeras på preparater.

Programmet för kursen i chemi, med afseende på hälsovården och de undersökningar, som kunna förekomma inom arméen. Professorn föreläser öfver de fall, i hvilka läkaren och apothekaren enligt reglementerna kunna kallas att genom analys undersöka lifsmedlen och igenkänna gifter; likaledes huru de skola kunna pröfva droguernes duglighet och komma förfalskningar på spåren. De för hälsovården och toxicologien vigtigaste substanserna undersökas med största omsorg, såsom luft, vatten, bröd, vin, mjöl, arsenik-, bly- och qvicksilfver-preparater. Apothekrarne skola arbeta hvarje dag och läkrarne två dagar i veckan på laboratorium under professorns eller adjunctens inseende, de förra för att göra dem förtrogna med de aldra finaste chemiska operationerna, de sednare för att inhemta det vigtigaste af de analyser som i fält- och garnisonslifvet kunna förekomma. Professorn föreläser hela året två gånger i veckan, hvardera gången 1 och en half timma. Innehållet af hvarje lektion är äfven här en gång för alla bestämdt. De 4 första innefatta de chemiska reactifmedlen; de 15 följande egnas åt metalloiderna och deras combinationer. Häraf äro 4 anslagna åt vattnets studium i alla möjliga förhållanden, 3 åt luften med hvad dertill hörer, dess förskämning o. s. v., 1 åt kolet och cloren, 2 åt gaserna, de respirabla och irrespirabla, 1 åt jod och phosphor, 2 åt arseniken, 2 åt syrorna (svafvelsyran, salpetersyran och saltsyran). Åt oxider och salter egnas 24 lektioner, åt de organiska syrorna 4, quininet 1, de narkotiska baserna 1, nicotinet och tobaken 1. De neutrala organiska ämnenas studium upptager 19 föreläsningar, under hvilka afhandlas hampan, linet, bomullen, stärkelsen, sädesslagen och foeculacea, mjölsorterna, grönsakerna, sockerämnena, alkoholn; vinerna och ölet, ethern och chloroformen, kaffe och thé, de feta ämnena, lifsmedlen, blodet, mjölken, urinen, gallan och calculi.

Programmet för operations-kursen. Under hela året inöfvas eleverna beständigt i bandagers anläggande och de operationer, som tillhöra lilla chirurgien. Adjuncten åligger att hålla en särskildt föreläsningskurs i läran om fracturer och luxationer. För båda tillsammans äro anslagna 12 föreläsningar. Professorn sjelf demonstrerar vid obductionsbordet och låter verkställa af eleverna alla de operationer, som under deras praktik kunna komma att möta dem. Programmet härför upptager 53 lektioner, deraf 2 för generella betraktelser och anesteseringen, 3 för de enkla operationerna, 1 för autoplastien, 1 för operationer på senor och nerver, 8 för operationer på kärlsystemet (ligatura arteriarum), 1 för operationer på articulationer med undantag af amputationer och exarticulationer, hvilka upptaga 12 lektioner. Åt resectioner och trepanation äro anslagna 6 lektioner, åt ögonoperationerna 5. Operationerna i ansigtet, näsan, örat och munnen upptaga 3 lektioner, de på halsen 1, bröstet och buken 1 (dessa båda sednare synas verkligen nog knappt tilltagna), bråckoperationerna 2, de i analregionen 1 och de på genito-urinär-organerna hos mannen 6.

Programmet för kursen i hälsovård och militär-medicinallagfarenhet. Denna kurs, som är en bland de vigtigaste och i vissa fall utgör en praktisk tillämpning af kursen i chemi, är indelad i 51 lektioner. Derunder afhandlas: allmänna betraktelser öfver hälsovården, sättet för arméens rekrytering och läkrarnes åligganden i detta hänseende; simulerade och dissimulerade sjukdomar, beviljandet af afsked och pensioner. Vidare hudens functioner och soldaternas kläder, ekipering och skodon; lifsmedlens närande förmåga allt efter deras olika beredningssätt och förvaringsmethoder; soldaternas regime under vanliga och extraordinära förhållanden, deras dryck, både vatten, spirituösa drycker och mjölk etc. Härefter afhandlas vilkoren i allmän-

het för soldaternas hälsa, deras tillfälliga bostäder såsom bivouacerna, tälten, barackerna, lägren och ambulancerna. Reglor att följa vid valet af lägerplats och dennas inflytande. Orsakerna till ett lägers ohälsosamhet. De vanliga bostäderna: kaserner, högvakter, kasematter, sjukhus, stående ambulancer o. s. v. Deras olägenheter och medel att afhjelpa dessa. Ventilation och utrymme för liggplatser. Reglor för inrättandet af sjukrum vid regementerna eller flyttbara sjukhus; om cellerna såsom straffanstalt. Om exercisen och gymnastik, om snyggheten och baden. Om klimaterna, samt andra telluriska förhållanden. Om infection och karantainer. Om förgiftningar. Om skendöd och tecknen till verklig död. Om begrafningssätten. Om mord och sjelfmord. Om betyg, rapporter och disciplinen för läkare. Såsom praktiska öfningar höra hit: besök i sjukhus, på dårhus, kaserner, fängelser, bagerier, bryggerier, matinrättningar, tobaksfabriker, gymnastiker, veterinäranstalten i Alfort, undersökningar af soldater i medicolegalt hänseende o. s. v.

Programmet för kursen i den militära epidemiologien och de sjukdomar, som mest angripa soldater, 49 lektioner. Denna innefattar studiet af de sjukdomar, hvilka det militära yrket i sig medför eller kan medföra. Sedan kommer studiet af de sjukdomar, som företrädesvis herrska under den ena eller andra årstiden, det ena eller andra klimatet. Alla dessa lektioner illustreras med exempel på epidemier, som den franska armeen haft att utstå, i Paris, i Algier, i Ryssland, Spanien, på Krim och många andra. De sjukdomar som orsakas af träsktrakter. Gula febern och pesten. Sjukdomar, som bero af ärftliga och individuella förhållanden, tuberculosis, scorbut etc. Om alcoholismus chronicus, diphtheritis, militär-ophthalmien, meningius, grippe, cholera, messling, scarlatina, anthrax, hospitalsbrand och typhusepidemier.

Under *conferenserna i diagnostik och pathologisk anatomi* genomgås på 35 lektioner de vanligen förekommande sjukdomarnes symtomer och de pathologiska förändringar, som derför ligga till grund eller deraf äro orsakade.

Under *conferenserna i militärpharmaci och den uppbörd apothekrarne tillkommer* genomgås på 63 lektioner militär-apothekrarnes skyldigheter i fred och krig, deras materiel, ansvarighet. Medikamenternas anskaffande och fördelande, militärpharmacopéns innehåll. Beredningarne af de olika former, hvari medikamenter kunna ges; medikamenter ur mineralriket. Salvors och plåsters beredning, artificiella mineralvattens. Droguer ur växtriket, klasserade efter den naturliga famiij, som deras stamväxt tillhör. Vidare alla skyldigheter i afseende på uppbörden, bokföring, kontroller o. s. v.

Alla eleverna skola dessutom lära rida.

Sedan den nu anförda rapporten afgafs ha undervisningsämnena inom skolan blifvit ytterligare förökade. Så har tillkommit en *klinik för de veneriska sjukdomarne* och en för *hudsjukdomarne*. Professorernes antal hade redan genom dekretet af den 12 Juni 1856 blifvit ökadt med en och adjuncternas med 4 så att för närvarande finnas der 7 professorer och lika många adjuncter, hvilka alla deltaga i undervisningen.

Det är måhända öfverflödigt att påpeka huru förträfflig hela denna institution är och hvilken skatt af kunskaper den är egnad att bibringa den nybörjande militär-läkaren. I England har man skyndat sig att adoptera detta system i hela sin utsträckning; det vore önskligt att det efterföljdes öfverallt, der man är angelägen om att åt arméerna skaffa insigtsfulla läkare. Huru mycket af allt detta, som likväl är så angeläget att veta, är icke för många länders läkare ett terra incognita; hvar få Sveriges militär-läkare lära att så kän-

na detaljerna af den tjenst de kanske äro kallade att en gång utöfva i krig, och som redan under fredstid kunde, i vida högre grad än nu är fallet, gagna vår armée?

Såsom redan ofvanföre är visadt, gick rekryteringen för denna skola i början ganska trögt. De läkare, hvilka redan slutat sin kurs vid fakulteterna, derför erlaggt de ganska dryga utgifterna (hvarje af de fyra inskriptionerna under de fyra studieåren kostar nemligen icke obetydligt, tillsammans uppgå alla afgifterna i och för doktorsgraden i Frankrike — utom kostnaderna för thesens tryckning — till omkring 1,300 francs), samt stodo färdiga att inträda på den civila läkarebanan, för hvilken perspektivet i allmänhet visar sig så glänsande, emedan någras lysande framgångar ingifva illusioner, som visserligen sedan ofta måste öfvergifvas — de hade, säger jag, föga lust att gifva sig in på den militära banan, som endast lofvade en knapp bergning till lön för ytterligare skolstudier samt en lång, ofta mödosam och dertill i många fall verkligt vettenskapligt intresse beröfvad tjenstgöring. Det var för att afhjelpa åtminstone en del af grundorsakerna för obenägenheten hos läkrarne att gå in i fältläkare-corpsen, som man beslöt att inrätta en särskild militär-medicinsk undervisningsanstalt med vissa pecuniära förmåner för dennas elever. Före år 1852, under sous-aides-perioden, var hvarje militär-hospital en uppfostringsanstalt. Öfverläkrarne voro skyldiga att hålla kliniska föreläsningar. På några ställen, såsom Metz, Toulouse etc. kunde till och med examina få afläggas. Detta allt hade nu upphört och så mycket större var behofvet af en verklig militär-medicinsk skola, såsom den för öfrigt existerar i flera andra länder. En i sig sjelf bedröflig omständighet kom härvid väl till pass. Den tredje af Frankrikes medicinska hög-skolor, Strassburg, hade på de sednaste tiderna

fört ett alltmer aftynande lif. Den med hvarje dag alltmera uppslukande centralisationen i Paris, de verkliga vettenskapliga fördelarne af studiernas genomgående vid dess i alla hänseenden utomordentligt mera rika undervisningsanstalter, den öfvervägande dugligheten hos dess lärare, allt bidrog att draga eleverna ifrån småstadsuniversitetet, trotts de hedervärda ansträngningar som gjordes af dess högst aktningsvärda professorer. Fakulteten var nära att dö ut i brist af lärjungar, fältläkare-corpsen behöfde en plant-skola, idéen låg ej allt för långt borta, att af det ena draga fördel för det andra. De höglärde fakultets-professorerna lära visserligen stretat emot denna förändring, hvilken de ansågo såsom en degradering, åberopat sina previlegier och säges varit mera belåtna att få, med bibehållen akademisk nimbus, läsa för tomma väggar än att göra nytta med litet mindre glans, men som man i Frankrike ej är så ömtålig om slika previlegiers helgd, der de visa sig skadliga för det allmänna, beslöts genomförandet af fakultetens förändring till *militär-medicinsk skola.* Motiverna härför finnas utförligt utvecklade i marskalk Vaillants rapport till kejsaren af den 12 Juni 1856. Häruti göras full rättvisa åt de tjenster fältläkare-corpsen visat staten, särdeles under det sista kriget i Orienten, omtalas huru ministern gjort allt för att fylla den allt mer tilltagande läkarebristen, men erkänner att det hittills varit förgäfves. »De sista tidernas erfarenhet,» skrifver marskalken, »har öfvertygat mig om att école d'application ej kan finna tillräckliga elementer att fylla denna brist, utan att sådana elementer på förhand samlas och organiseras uti en särskild anstalt, och jag har funnit ett lyckligt tillfälle att realisera denna idé uti min embetsbroders, ministerns för den allmänna undervisningen, frivilliga och välvilliga anbud att anbefalla (*charger*) medicinska faculteten i Strass-

burg att för militär-läkare-corpsen bilda kandidater, hvars undervisning lemnar full garantie.»

»Öfverläggningar hafva i detta hänseende öppnats emellan våra båda departementer och vi ha kommit öfverens om ett förslag till dekret, som jag har äran underställa Ers Majestät, och som synes mig vara af den beskaffenhet, att det för framtiden tillförsäkrar militär-medicinen en regulier rekrytering» o. s. v.

Genom det constituerande dekretet af samma dag bestämdes: Att alla år skulle en concours äga rum för att admittera sökande till befattningen *»elev i militär-sanitets-tjensten.»* Villkoren voro: att vara Fransman och mindre än 23 år gammal, duglig till krigstjenst, vara *bachelier es-sciences* (philosophie Candidat), hafva 8 inskriptioner vid en af Faculteterna eller de förberedande medicinska skolorna, och ha genomgått 1:sta och 2:dra årsexamen med betyget approbatur (satisfait). Redan före första concoursen tillkännagafs dock, att äfven de, som hade 12 inskriptioner d. v. s. 3 års studier, kunde få inträde på Strassburgerskolan. Dessutom bestämdes att kandidaterne skulle skriftligen förbinda sig att tjena i fältläkarecorpsen 10 år efter slutade studier. De prof, som skulle genomgås, bestodo för dem, som endast hade 8 inskriptioner uti: 1:o. En skriftlig uppsatts öfver ett physiologiskt ämne, vid hvars uppläsande frågor ur naturalhistoria, physik och medicinsk chemi skulle framställas och besvaras). 2:o. Förhör i deskriptiv anatomi (under minst 15 minuter). 3:o. Förhör i chirurgisk pathologi och de elementära chirurgiska operationerna (under minst 20 minuter). Dessutom fordrades anläggandet af 2 bandager. De som hade 12 inskriptioner hade att genomgå andra prof. Dessa voro: 1:o. En skriftlig uppsatts öfver ett ämne ur medicinsk pathologi (jemte svar på mundtliga frågor rörande allmän pathologi). 2:o. Förhör i anatomi

och physiologi (15 minuter). 3:o. Förhör i chirurgisk pathologi och operations-lära (20 minuter — examen mera djupgående än för de föregående). 4:o. Anläggandet af två bandager. Kandidaterna erhålla betyg och klasseras efter dem. Denna klassering föregår i Paris, men concoursen deremot äger rum ej allenast der, utan ock i Strassburg, Lyon, Montpellier och Toulouse. De inträda straxt i egenskap af elever på militär-hospitalet i Strassburg der de kaserneras. De *följa föreläsningarne* vid medicinska Fakulteten i denna stad (Dekretets egna, lena, uttryck). Dessa äro: De tre klinikerna i medicin, chirurgi och förlossningskonst; medicinsk och chirurgisk pathologi; materia medica; operationslära; pathologisk anatomi, föreläsningar i ars obstetriciæ, medicina legalis och allmän hälsovård. — Programmerna för dessa kurser skola (liksom de på école d'application) på förhand vara noga bestämda både till omfång och innehåll, särskildt för hvarenda föreläsning. Dessa programmer upprättas af professorerne, antagas af faculteten och stadfästas af en commission bestående af 2 ledamöter af conseil de santé, direkteuren vid école de Val-de-Grâce, dekanerna vid faculteterna i Paris och Strassburg samt den medicinska General-inspecteuren (civila), ordförande. *Vid slutet af hela studiikursen skola eleverna genomgå den vanliga examen för Doctors-värdighetens erhållande.* För att bereda sig härtill och skrifva sin disputation beviljas dem en tid af 5 månader efter 4:de årets slut.

Eleverna skulle som nämdt är, vara kasernerade på militärhospitalet och subordinerande under öfverläkaren derstädes samt medicinska Facultetens Dekanus, hvilka tillsammans bestämma tiderna för kurserna, repititionerna och de praktiska öfningarna. — Hvarje professor skall vid lektionens början göra upprop och annotera de frånvarande, äfvensom dem som äro vårdslösa och ouppmärksamma. — Öfver alla kurser anställes

repititioner, ledde af adjuncterna. Åtminstone en gång hvarannan månad skola anställas examina öfver hvad som i hvarje kurs blifvit genomgånget, och vid hvarje års slut en generel årsexamen. Endast de elever, som styrka sig af sjukdom hafva varit hindrade att medfölja föreläsningarne, få genomgå hela eller en del af kursen omigen. Krigsministern kan, när han så finner nödigt, sända en inspecteur médical för att controllera undervisningen och dess resultater. De som vid slutexamen ej kunna få satisfait, få ej heller komma in vid école d'application och få återbetala alla för dem utlagda kostnader. Eleverna äro underkastade militärisk disciplin, bära uniform, för hvars anskaffande de erhålla en gratifikation af 250 Francs, hvarjemte alla kostnader för inskriptioner, praktiska öfningar, repititioner, betyg och diplôm betalas af krigsministerium. — Deras direkta chef är hospitalets öfverläkare, understödd af ett tillräckligt antal aides-majors. De bestraffningsgrader, som dem kunna åläggas äro: enskildt tilltal; varning i närvaro af kamrater; nekad permission under flera dagar; arrest; förebråelser af den inspecteur, som har öfveruppsigten öfver skolan; förebråelser från krigsministern; utstötande ur corpsen, hvarvid kostnaderna skola återbetalas. Detta dock endast för försumlighet såsom elever; subordinationsbrott o. d. straffas enligt krigsartiklarne. De första eleverna ankommo efter concourser i September och October månad 1856. Sedermera höllos enligt samma grundsattser concourser hvarje år, ibland 2 gånger, hvarvid Bordeaux också fick vara med.

Det är redan mångfaldiga gånger antydt, att denna nya institution ej bar och ej kunde bära de frukter, som man deraf hade väntat sig, Antalet af dem, som deri sökte inträde var jemförelsevis för litet. Man tillgrep sedermera (programmet af den 3 April 1860) den utvägen att utsträcka möjligheten till inträde i sko-

lan äfven åt dem, som ha endast 4 inskriptioner, d. v. s. ett års medicinska studier. Profven för dem utgjordes af 1:o. En skriftlig uppsatts öfver ett ämne ur den elementära physiologien. 2:o. Förhör i natural-historia, physik och chemi. 3:o. Förhör i osteologi, myologi och läran om artikulationerna. Dessutom vidtogos vid samma tillfälle åtskilliga förändringar i economiskt hänseende. Det hade förut alltid hetat, att eleverna skulle vara kasernerade, utan att dock detta i sjelfva verket någonsin ägt rum. De hade på sin egen bekostnad bott i närheten af sjukhuset (hvarföre också många af de disciplinära förordningarne ej kunnat efterlefvas). Nu beslöts dock att det skulle bli fullt allvar af kaserneringen. Derjemte bestämdes, att samtliga elevernas hushållning skulle vara gemensam, samt kostnaderna härför beräknas till den ganska måttliga summan af 800 Francs om året. Alla utgifterna för kläder, linne, tvätt etc., (trousseau) voro beräknade till 600 Francs. Dessa penningar skulle inbetalas qvartalsvis af eleverna eller deras målsmän, som härför iklädde sig förbindelse i laga ordning. Men ej nog härmed. De kandidater, som vid inskrifningen lagligen styrka sig vara fattiga, fingo om de väl genomgingo sin inträdesexamen, rätt till hel eller half friplatts, hel eller half ekipering allt efter omständigheterna och det under hela studietiden. Något sednare (23 Juli 1860) bestämdes till och med att ynglingar, som ännu ej börjat medicinska studier, utan endast voro bacheliers es-sciences på samma villkor mottogos; ja, att för framtiden endast sådane à la règle skulle komma att rekrytera Strassburgerskolan. Åt detta håll har man sålunda gått så långt som möjligt och det måste medgifvas, att regeringen i detta hänseende varit så liberal, som man någonsin kan begära. Måhända förtjenar dock härvid att upplysas för den som kan vara obekant med de Franska förhållandena, att samma system följes i afs. på många andra

af statens skolor, särdeles de militäriska, så vid skolan i St. Cyr, vid veterinärskolan i Alfort o. s. v. Nu för tiden står inträdet i den förstnämnda öppet för hvem som helst, inträdesexamen för att komma dit är alldeles icke svårare än den, som eleverna af militär-sanitets servicen ha att genomgå, men utsigterna till en hastig befordran och en lysande framtid större — det är icke så underligt, att de, som nu en gång ha lust att egna sitt lif åt militärtjenst, helldre välja St. Cyr än Strassburgerskolan. Som dock den förra väl ej kan räcka till åt alla, så kan man hoppas, att några skola bli öfver åt den sednare. För närvarande börja också elevernas cadrer att bli någorlunda fulltaliga, men så behöfver också, enligt ganska måttlig beräkning, fältläkarecorpsen rekryteras med minst 50 aides-majors om året.

Det återstår att omtala en förändring, som blifvit på den sednaste tiden vidtagen i afseende på studiiplanen vid Strassburgerskolan, en förändring, som visserligen vid första påseendet kan synas temligen obetydlig, men som likväl är af hufvudsaklig vigt och kan komma att hafva ett stort och måhända ej lyckosamt inflytande på den militär-medicinska bildningen. Denna förändring går nemligen ut på, att göra den medicinska kursen *lättare* för militär-läkrarne. Ett sådant steg är alltid ganska farligt, och, ehuru nöden tyckes ha tvungit dertill, så är det dock svårt att gilla det. Sjelfva den utomordentligt vidlyftiga motivering, man ansett det behöfligt att afgifva, häntyder också på att saken förefallit betänklig och väl behöft försvaras. Jag vill i korthet anföra allt, som hör hit.

Nyss anfördes, att eleverna efter slutade fyråriga studier, de må nu till större eller mindre del vara gjorda i Strassburg, ha att genomgå en slutlig examen i alla de undervisningsämnen, som under lärotiden förekommit, oberoende af de årsexamina, som de vid hvarje läseårs slut ha att aflägga. Sålunda tillgår, sä-

som det torde vara allom bekant, vid de andra medicinska faculteterna i Frankrike. Det 4:de läseåret slutar i Strassburg med Juli månads utgång, och sedan hade eleverna resten af kalenderåret på sig, för att förbereda doctorsexamen och thesen. Undervisningen vid école d'application börjar nemligen i Januari. Denna tid af fem månader befanns vara alldeles för knapp (vid de civila faculteterna beräknas också härför vanligen ett helt år), och direkteuren för tillämpningsskolan klagade beständigt öfver att han för hvaje år endast fick på oregelbundna tider ett otillräckligt antal elever. Antingen måste ministern medgifva uppskof med examens afläggande, hvilket gjorde oordning i studiiplanen för den sistnämnda skolan, eller ock måste han vara sträng i anspråken på lagens uppfyllande, och mista en mängd elever. Det synes väl, som om saken lättast varit hjelpt med att utsträcka studietiden till 5 år i stället för 4, som den nu heter vara (ehuru den i sjelfva verket är något längre), men detta ville eller vågade man ej göra. I stället föreslog ministern, att fördela Doctors-examen på de 4 läseåren så, att vid hvarje läseårs slut skulle examineras uti de under året genomgångna ämnen så, att ingen vidare examen i dem vid studietidens slut skulle mera ifrågakomma. Med andra ord och i sjelfva verket är detta ett upphäfvande af hela Doctors-examen, sådan som den i Frankrike är föreskrifven. Ministern för allmänna undervisningen, som ej synes hafva velat påtaga sig allena ansvaret för ett sådant afsteg från de traditionella principerna, tillsatte en comité, bestående, utom honom sjelf af *Dumas* och *Denonvilliers*, general-undervisnings-inspecteurer; *Darricau*, directeur för krigsadministrationen, *Michel-Levy*, directeur för skolan på Val-de-Grâce, samt *Petit*, divisionschef i ministerium för allmänna undervisningen. Dessa herrar stannade vid följande förslag: Eleverna vid militär-medicinska skolan i Strassburg skola vara

kasernerade, och deras arbete underkastas en daglig tillsyn. — Skolan skall hädanefter ej mottaga andra elever, än dem, som ännu ej börjat medicinska studier, hvilka sålunda helt och hållet komma att i skolan genomgås. Repetitions-förhör en gång i hvarje vecka, samt halfårsexamina inför faculteten i samma form, som de s. k. årsexamina, skola tvinga eleverna att ständigt hålla sig *au courant* med den undervisning, som meddelas dem. — Vid slutet af hvart och ett af de 3 första åren skola eleverna undergå en allmän examen, i samma form som Doctors-examen. Hvar och en af dessa examina skall naturligtvis, om den ej tillräckligt väl bestås, medföra elevens afskedande. I annat fall skall den räknas såsom examen för Doctoratet. — Första året examineras i physik, medicinsk chemi och natural-historia. Andra året i anatomi och physiologi. Tredje året i medicinsk och chirurgisk pathologi samt operationsläran. Fjerde året har eleven endast att genomgå de vanliga 4:de och 5:te examina samt försvara sin these. Härför är honom beviljad tiden mellan den 1 Augusti och den 31 December. Lyckas detta, så är han utan vidare Doctor, d. v. s. sådan Doctor, som behöfs för inträde på Val-de-Grâce. Misslyckas eleven i någon af dessa examina, så har han alltid sina »inskriptioner» till godo vid hvilken civil facultet som helst, hans examina blifva räknade, men endast såsom årsexamina; den slutliga får han göra såsom de vanliga civila studiosi. Commissionen tvekar ej att förklara detta system lika godt, som det vanliga, *då det handlar om kasernerade studenter.* För denna egenskap hos studenterna synes Commissionen ha en öfvermåttan stor tanke och dess fördelar framhållas i den vackraste dager. »För de vanliga universitetseleverna, säger commissionen, tjena de brukliga årsexamina såsom en helsosam kontroll på resultatet af årets arbete, som derförutan oftast skulle vara comprometteradt.

Förnyade vid studiitidens slut, såsom Doctors-examen, tjena de att bevisa, det eleverna ej ha glömt bort, hvad de under de första studiiåren lärt samt att tvinga de unga männen att på ett mera utsträckt, mera fullständigt sätt göra en sammanfattning af de olika studierna, då de nu i sin helhet kunna öfverses. Men den uttryckligt anbefallda revisionen af de tre första årens läroämnen, som är så nödvändig för de *fria studenterna,* hvars arbete är underkastadt så många orsaker till distraction och vårdslöshet, blir onyttigt för de *kaserne-rade eleverna,* hvars arbete, dirigeradt och öfvervakadt dag ifrån dag, beständigt är controlleradt. *Dessa elever kunna ej glömma,* de förvärfva och bringa till mognad allt hvad man lär dem alltefter som de höra det. Deras kunskaper måste bli djupare och mera solida, än de fria studenternas, som, efter långa månaders vårdslöshet, bereda sig till hvarje examen endast på ett konstladt och brådstörtadt sätt i det de hopat i minnet, utan fördel för sin intelligens, en massa af facta och formler och glömma dem så snart examen är förbi. Å andra sidan utgöra de båda examina för Doctoratet, som på en gång skola genomgås vid studiitidens slut, genom antalet och beskaffenheten af de ämnen, som deri innehållas, en »ensemble», tillräcklig för att tvinga kandidaterna att åter öfverse alla föremålen för sina studier i deras ömsesidiga förhållanden och utur en mera upphöjd synpunkt. För resten, återför icke den 4:de examen i hälsovård, materia medica och pharmacologi, nödvändigtvis examinanden på sina studier i physik, chemi och naturalhistoria? Den 5:te i klinikerna och accouchementerna inbegriper den ej alla frågor, som röra pathologien, anatomien och physiologien? Dessa examina utgöra sålunda *implicite* en recapitulation af de andra och erbjuda sålunda alla de fördelar, som universitets-systemet velat realisera, men utan att medföra olägenhten af det *minnets gymnastiserande.* som slutar

med att beherrska allt annat. Slutligen tjenar det år, som skall passeras vid Val-de-grâce såsom en completering af de praktiska studierna».

»Systemet är i öfrigt detsamma, som följes vid statens andra skolor, den polyteckniska o. a. och resultatet i dessa fall är erkändt godt. Kaserneringssystemet är ännu oförsökt vid våra medicinska faculteter. Man kan hoppas att det der skall frambringa lika goda frukter, som annorstädes. Likväl — eftersom män med snille och förstånd*) äro benägna att tro, det de medicinska studierna kräfva en viss frihet, ett visst oberoende i arbetet, hvilket vore mera fördelaktigt för den fria utvecklingen af de medfödda anlagen — så är det ändå *ett försök att göra.* Af mera än ett skäl kan dock universitetet ej taga initiativet för detta experiment, men resultatet af det, som nu är i fråga att göras, skall för universitetet utgöra en lycklig omständighet, hvaraf det kan draga fördel för den vigtiga frågans afgörande.»

Det ligger utan tvifvel någon sanning i detta komiténs raisonnement, men ett och annat synes dock vara tillkommet för att försvara en sjuk sak. Erfarenheten skall väl i sinom tid afgöra, om experimentet lyckas eller ej, måtte blott ej fattas fullkomligt god vilja att rätt bedöma resultaten!

Förslaget stadfästades af kejsaren, likväl med det tillägg att för framtiden äfven de, som hade tagit fyra inskriptioner vid någon annan medicinsk skola, kunna få inträde i militär-medicinska skolan, om de kunna bestå det första årets examen efter det deri gällande systemet.

Det är att förmoda, att den anda för förbättringar, som på de sednaste åren visat sig så verksam för

*) Originalet har *bons esprits* — troligen har punkten afseende på någon opponent inom komitén.

den franska militär-läkarecorpsens utbildning och höjande i såväl economiskt som vettenskapligt hänseende, ej skall tröttna; att man ej nu skall anse sig hafva åstadkommit allt, hvad som härför kan och bör göras. Det som återstår är af flerfaldig art, och af hvad jag redan anfört, torde man, såvidt min uppfattning annars ej är alltför oriktig, kunna inse åtminstone en del af hvad som kunde vara att önska. Det vigtigaste af allt torde vara, att militärläkrarne, efter sitt utträdande ur skolorna, vidare utbildas ej till officerare utan till verkliga läkare; att det vettenskapliga intresset ständigt underhålles. Härtill fordras ovillkorligen i första rummet en förändring i tjenstgöringssättet, så att de ständigt, eller åtminstone med så korta afbrott som möjligt, få sköta sjuka, det vill säga, att regements-sjukrummen få behålla flera sjuka, eller än bättre, att alla läkare få tjenstgöra på sjukhusen. Jag vet att man allvarligen sysselsätter sig med denna fråga, hvars ändamålsenliga lösande är mycket svårt, men som dock oundgängligen förr eller sednare måste företagas, så framt militär-läkarecorpsen skall bli hvad den bör och kan vara.

§ 4.

Tjenstgöringen. Materielen.

På sjukhusen.

»Tjenstgöringen på militärhospitalerna verkställes under medlemmars af intendenturen omedelbara öfvervakande och »police«. Denna police-uppsigt utöfvas öfver dessa inrättningars *hela personal,* deremot kunna Sanitets-officerarne af hvilken grad de än äro, *icke inblanda sig* i de administrativa detaljerna eller gifva några befallningar åt någon annan än sjukvaktarne. Till och med åt dessa få befallningarne ej beträffa annat än det speciella af vården om de sjuka. Dessutom har läkaren ej rätt att bestraffa dem, om de äro olydiga,

utan skall klaga för sjukhuskommissarien och, om denne ej värdigas åhöra honom, för underintendenten.»

Redan i början af reglementet för sjukhustjenstgöringen stöter man på dessa uppbyggeliga föreskrifter, och sådan är dess anda ända igenom. Samma system, som vi förut skildrat såsom rådande i afseende på läkrarnes verksamhet och rättigheter i allmänhet, sträcker sig med fullkomlig conseqvens ned i de minsta detaljer. Och man undrar på, att det fattas arméen läkare!

De läkare, hvilka äro anställda såsom *Afdelningschefer* på sjukhusen, fördela mellan sig afdelningarne och de yngre läkrarne; de skola aflägga berättelser hvar tredje månad inför Conseil de Santé om hvad som i vettenskapligt hänseende passerat, och om underläkrarnes uppförande. De skola göra sjukronde 2 gånger om dagen och dervid hålla kliniska föreläsningar. Förut hade de ock skyldighet att hålla föreläsningar för och examinera underläkrarne, men sedan dessa numera äro legitimerade läkare, har naturligtvis detta åliggande upphört. Derjemte ha de skyldighet att vara ordförande vid de sammanträden, som böra hållas en gång i veckan och dervid undervisa i reglementerna o. s. v. Vid dessa sammankomster föres protocoll öfver de vettenskapliga frågor som derstädes behandlas och öfver allt annat som dervid förekommer. Protocollet undertecknas af den ordförande läkaren, men det skall numereras och signeras af *underintendenten*, som skall se det för att öfvertyga sig om, att conferenserna i vederbörlig ordning hållas. Såsom nämdt är, skola dessa protocoller tillhandahållas ej allenast de mediciniska utan äfven de administrativa inspecteurerna vid deras inspectioner. Sjukhusläkrarne en corps ha skyldighet att visitera apotheket, för att undersöka om det är i godt skick; å andra sidan har apothekaren rätt att göra läkrarne föreställningar och anställa åtal mot dem om de förskrifva medicamenter, som ej finnas i militär-pharmacopén. Sam-

ma rättighet har kommissarien, om läkrarne föreskrifva någon regime, som ej i reglementet är upptagen.

Sjukronderna göras om sommaren kl. 6 och om vintern kl. 7 f. m. Aftonronderna på den tid som öfverläkaren anser lämpligast. Hvad som ordineras inskrifves genast af *underläkrarne* i deras journal-häften (cahiers). Öfverallt på både de civila och militära sjukhusen i Frankrike och Italien ser man dessa *cahiers*. De äro för hvarje sjuksal eller afdelning två till antalet, den ena för de jemna, den andra för de udda dagarne. Hvarje sjuk har der sin sida, och när han går ut, öfvertages hans nummer af den nykomne, som får hans säng. Häftena göras i ordning för att räcka en månad. Så snart de sjuke ankomma, inskrifves på den sida de skola få deras namn, ålder, regemente, tjensteår, sjukdomens ålder, öfverläkarens namn etc. Sjukdomshistorien inskrifves sedan ock deri, hvarföre de utgöra på en gång de vettenskapliga och statistiska journalerna, samt tjena till controll på medicaments- och matåtgången. De äro två, derför att öfverläkaren bör ha i sin hand den sistförflutna dagens anteckningar och föreskrifter, för tidens besparande och för att controllera, det hans tillsägelser blifvit verkställda. På samma gång han läser i den ena, dikterar han för den andre cahier'n. Föreskrifterna om regimen göras med hög röst, så att de sjuka få veta, hvad som de ha rätt att få. Dessutom skall enligt regeln en öfverläkare hvarje dag smaka på maten.

Underläkrarne skola för hvarje morgon först iordningställa journalhäftena och sedan inskrifva i dem allt hvad öfverläkrarne diktera. De skola ej allenast medfölja på sjukronderna, utan ock tillse, att de gjorda föreskrifterna verkställas. De tura om att vara jourhafvande. Jouren räcker ett dygn och under denna tid är det den jourhafvande förbjudet att lemna sjukhuset eller *lägga sig*. Han skall mottaga och placera alla

sjuka efter sjukdommarnes beskaffenhet, gifva dem den första behandlingen o. s. v. Så snart en patient aflider, skall det anmälas för läkaren, och denne bör genast öfvertyga sig om, att döden är verklig, samt härefter låta bära bort liket.

Medikamenterna utdelas med journalen i hand af den *Apothekare*, som åtföljt sjukronden. Denna utdelning äger rum två gånger om dagen, på morgonen omedelbart efter slutad ronde och 1 timma före matens utdelning, på aftonen efter denna sednare. Såvida patienten endast skall ha en dosis, låter apothekaren honom intaga den i sin närvaro, annars lärer han den sjuke och sjukvaktaren huru doserna skola repeteras.

Om samteliga sanitetsofficerare, som vid sjukhus anställas, gäller det, att de skola erkännas (être reconnus) och installeras i sitt embete af underintendenten; af honom presenteras de för militärkommendanten, som låter på dagordern tillkännagifva deras inträde i tjenstgöringen.

Antalet af *Sjukvaktare* varierar något vid olika sjukhus och olika afdelningar. Regeln är att det skall finnas en sjukvaktare för 12 sjuka, men antalet kan, om så anses nödigt, ökas till en för 10 och för än mindre antal. Dessas närmaste chef är öfver-sjukvaktaren (infirmier-major), hvaraf finnes en på hvarje afdelning. Denne skall tillse att hans underlydande noga uppfylla sina skyldigheter, han vakar öfver ordningen i sjuksalarne, vidmakthåller snyggheten och den temperatur, som af öfverläkaren blifvit föreskrifven; han bör vara närvarande vid sjukronderna och utdelningen af mat och medikamenter, dag och natt skall han göra ronder i salarne. Hvarje morgon aflägga öfver-sjukvaktrarne en särskild rapport öfver servicen inom deras respektiva divisioner — för sjukhuscommissarien.

Sjukhusen äro i allmänhet byggda med afseende fästadt på alla de förhållanden, som kunna i hygieniskt

hänseende utöfva inflytande. Salarne böra vara åtminstone 3,2 mètrer höga, äro mest afsedda för 50 sjuke och mera; afstånden mellan sängarne är minst 65 centimètrer och det emellan sängraderne 2 mètrer. Hvarje sjuk bör disponera öfver 18 à 20 kubikmètrer luft. Ventilationsapparaterna bestå hufvudsakligast i draghål, som äro placerade ned vid golfvet, någongång äfven upp vid taket. Sjukrummen skola egentligen utrymmas 2 gånger om året, för att väggarne må öfverstrykas. Vanligen äro de chirurgiska afdelningarne belägna i bottenvåningarne eller i första våningen. I vindsrummen lägger man sällan sjuke, och det med fullt skäl. Madrasser och hufvudkuddar stoppas två gånger årligen, halmen i halm-madrasserna förnyas så ofta det anses nödigt. Lakan och byxor ombytas hvar 14:de dag, skjortor, nattmössor och strumpor hvar 5:te dag, spottdukar, torklappar och handdukar hvarje dag. Hvarje nykommen sjuk skall dock ha rena lakan. — Helportionen, hvilken endast kan gifvas tre dagar å rad åt en patient, består af 250 grammer kött; bröd, grönsaker, ris, vin och annat i proportion. Maten är i allmänhet fullt oklanderlig.

På Regementerna.

Hvad tjenstgöringen på Regementerna beträffar, är derom, då tal var om inspectionerna, det hufvudsakliga redan omförmäldt. Den skiljer sig föröfrigt ej särdeles från den, som i andra länder och äfven hos oss för garnisonsregementerna är föreskrifven. Den är dock vida strängare och mera militärisk för de fransyska sanitetsofficerarne. De bo oftast i kasernerna, äta med officerarne, och ha en mängd rapporter att skrifva.

Vid Ambulancerna.

De för krigstillståndet särskilda sjukvårdsinrättningarne indelas, som bekant är, uti ambulancer, temporära sjukhus och depôter för convalescenter. Enligt reglementet af d. 1 April 1831 bör hvarje infanteri-di-

vision hafva en fullständig ambulance och dervid äro fästade 6 läkare, 3 apothekare, 5 administrations-officerare och 20 sjukvaktare. Cavalleri-divisionerna ha ock sin ambulance med samma antal läkare, men endast 3 officiers d'administration och 10 infirmiers. Deras materiel består af 1:o den egentliga utredningen för förbindningen af de sårade, instrumenter, bindor, charpie o. d., 2:o medikamenter, sjukhuspersedlar, bårar, åkdor, »objets de consommation» m. m. Vid general-qvarteret finnas dessutom stora förråder af allt sådant i reserv. Hvad beträffar antalet af förrådsartiklar, som böra finnas vid ambulancerna, bör detta vara beräknadt efter en sårad på 3 eller 4 stridande. Vid hvarje truppcorps högqvarter bör finnas i reserv ungefärligen hälften af hvad som finnes på alla divisions-ambulancerna tillsammanstagna, och vid general-högqvarteret för arméen lika mycket som vid de öfriga reserverna tillsammans. På detta sätt skulle i alla förråder tillsammantagna finnas förbinderipersedlar för inemot halfva arméens numerär. Vid ambulancerna liksom på de temporära sjukhusen begagnas för sängarne endast halfva *fournitures*, d. v. s. en madrass och en kudde af halm, ett täcke, tre lakan och tre mössor.

Då drabbning inträffar, delas ambulancen i *flyttande* och *dépot*. Den förra har all sin materiel på en lätt vagn eller, der markens beskaffenhet ej tillåter en sådan att komma fram, uti några af vagnskorgarna, som lastas på några af draghästarna. Genom instruktionen af den 10 April 1852 föreskrefs, att den flyttande ambulancen om så behöfves må dela sig i två sectioner, hvardera med en eller två läkare och fem sjukvårdssoldater samt att den skall medföra transportåkdon för de sjuke jemte en mängd bårar, och önskligt vore visst, att denna föreskrift alltid kunde följas. Det är likväl naturligt, att ju tyngre utredningen är, desto mindre blir ambulancen flyttbar eller *flygande* som den äfven kallas.

Också föreskrifver den sista förordningen att äfven den flygande ambulancen skall *etablera sig* vid bataljens början så nära slagtlinien som möjligt, uti skydd för kulorna om så ske kan, sålunda i bottenvåningen af någon publik byggnad eller uti stora butiker, som äro försedda med stolar, bord och vattenledningar. *Admina-strations-officeraren* uppsätter ambulancefanan och tar sina mått och steg för att med infirmierernas tillhjelp bispringa de sårade. Stället, hvar ambulancen skall vara, bestämmes af intendenturen för »depoterna» och af de lägre tjenstemännen för »sectionerna.» Således äfven här äro läkrarne genom reglementet endast ställda på en underordnad post! »Efter reglementet är det intendenterna, underintendenterna och deras anhang, som äro ansvariga för sjukvården, som skola besörja sammanbringandet och anordnandet af medlen för de sjukes understödjande, som skola besörja de sårades transport, både före och efter drabbningen. Generalerna och stabscheferna ha att efter deras rapporter anmäla de läkare, som utmärkt sig. Läkrarne äro icke ens ålagde att efter drabbningen aflägga någon rapport inför någon myndighet! Denna anordning skulle kunna inleda i tvifvel om, huruvida de sårade under bataljen verkligen få all den hjelp de behöfva. Huru är sådant ens möjligt, då läkrarnes verksamhet är så kringskuren just då omständigheterna göra hans åliggande vigtigare än alla andras? Må man dock vara lugn — säger Bégin *) af hvilken jag lånat denna teckning — vid bullret af striden och i närvaro af de sårade afvakta alldrig läkrarne befallningar från främmande myndigheter; deras förmäns exempel och deras hjertas ingifvelser hänföra dem att sjelfmant skynda till öfverallt, der deras hjelp behöfves. När menskligheten talar, höra de

*) Etudes sur le service de santé militaire en France, son passé, son présent & son avenir par Bégin, Paris 1849, pag. 291, 292.

endast dess röst och deras nit behöfver snarare stäfjas än uppmuntras. Vid afgörande ögonblick såsom under brinnande batalj, tar hvar och en den roll, som sakernas natur anvisar honom, ordonnansernas kalla föreskrifter glömmas, och läkaren, som de lemnat på sista steget, stiger upp på det första med bifall af hela armeen som vet att uppskatta hans skicklighet och hans mod.»

Såsom redan är nämdt, utgöres hela den disponibla personalen vid hvarje »section» endast af 5 sjukvårdssoldater. Alla dessa behöfvas naturligtvis vid sjelfva ambulancen till biträde åt läkrarne och antalet är i betraktande deraf, att hvarje »section» skall sköta åtminstone i första hand alla sårade från en så stor truppstyrka, som en half division (5000 man), visst icke öfverdrifvet. Dessutom är föreskrifvet, att de sårade, som af »sectionens» läkare undfått det första förbandet, skola så fort som möjligt afsändas till ambulancens »depôt.» I författningen nämnes intet om, hvem som skall verkställa denna förflyttning; tagas sjukvårdssoldaterna härför i anspråk, så blifva läkrarne snart lemnade alldeles ensamna vid sectionerna. Ännu mindre är af dessa soldater någon hjelp att påräkna för de blesserades transport ifrån slagtlinierna till sectionerna. Just i detta hänseende är också det Fransyska ambulance-systemet ganska bristfälligt. Många gånger har jag af läkare, som varit med i de stora bataljerna sökt vinna upplysning om, huru de sårade komma till ambulancerna, men alltid fått undvikande eller intetsägande svar. De komma, som de kunna! Är striden mindre häftig, ett regemente utkastadt i tiraljör-kedjor med thy åtföljande reserver, och de sårades antal sålunda ej så betydligt, kunna några af manskapet få tillåtelse att bära sina sårade kamrater ur striden och till det ställe, der vana, instinkt eller kännedom om saken säga dem, att ambulancen bör finnas; men under den hetaste striden,

i handgemänget, vid stormningar, är sådant omöjligt, de sårade måste bli liggande tills det värsta är öfverståndet. Intet antal sjukvårdssoldater vore i sådana fall fullt tillräckligt, alldrahelst som man ju ej på förhand så noga kan veta, hvilken trupp som skall komma att lida de största förlusterna, men att mera dock kunde göras för att tillförsäkra dessa arma offer för kriget en snarare hjelp, än hvad som i den Franska arméen blifvit gjordt, är säkert, och att i andra arméer verkligen mera blifvit gjordt, är ock ett factum. I den Österrikiska arméen är genom institutionen af Sanitetscompagnierna mycket bättre sörjdt för de sårades hjelp, och det är sedan det sista kriget i Italien allsingen hemlighet, att de sårades undanskaffande och förbindande gick mycket hastigare och fullständigare till väga hos Österrikarne än hos Fransmännen, äfven om man tager i betraktande, att dessa sednare, såsom segervinnare, naturligtvis måste få en del af de förras, de slagnes, sårade att sköta om. Det säges visserligen, att man i den Franska arméen sökt att afhjelpa detta missförhållande genom att kommendera soldater af »*trainen*», försedde med mulåsnor och *cacolets*, till de särskilda regementerna för att bestrida transporten af de sårade, men detta sker endast och kan rimligtvis endast ske då man förutsett en batalj; inträffar en sådan helt oförmodadt, såsom vid Solferino, så är ingen åtgärd i sådant hänseende vidtagen och att under oredan af en opåräknad batalj få för detta special-ändamål passande oah förnuftiga mått och steg af de vid högqvarteret befintliga intendenterna, som hafva så mycket annat att tänka på, är knappt tänkbart, äfven om de ej alldeles förlorat concepterna och gripits af »panique», såsom förhållandet lärer varit vid Solferino. Följden var också den, att mer än ett dygn gick om efter detta slag, innan

alla sårade voro tillvaratagna och förbundna *). Af alla krigets fasor är en sådan utan tvifvel en bland de allra största, och förtjenar väl att på det allvarligaste behjertas, så mycket helldre, som ej allenast menskligbet utan äfven omtanka för en arméens moraliska hållning dertill uppmana.

(Vid vissa tillfällen har det dock, äfven inom den Fransyska arméen, varit absolut nödvändigt, att anordna ett större antal sjukvårdssoldater för ambulanserna. Sådana tillfällen inträffa på ströftågen (*expeditionskolonnerna*) i Algeriet. Här kunna de sårade ej lemnas utan snar hjelp, ej heller afsändas till sjukhusen emedan colonnerna ofta äro omhvärfda af fiender, och måste vara rörliga. Derföre äro också för dessa expeditioner anslagna ett ej obetydligt antal *imfirmiers,* för 10,000 man 120; för 9000—8000 85 o. s v.)

Äfven läkarnes antal är tydligen för litet. En, högst 2:ne läkare på hvarje »section» är allt hvad som finnes att tillgå för det, ofta stora, antal sårade, som under eller efter en het batalj på en syrka af 5000 man kunna och måste förefinnas. Af regementernas egna läkare är icke mycken hjelp att förvänta. Hvarje regemente har tvenne läkare (reglementet föreskrifver tre, men den tredje fattas nästan alltid, antingen är plattsen genom luckor i cadrerna vakant, eller ock den tredje om han finnes hemma på depoten) samt sina *cantines,* sina *sacs d'ambulance* och *rouleaux,* men allt detta är under pågående batalj af ringa nytta. Läkrarne på regementet skola åtfölja dettas alla rörelser och få ej bli efter för att syssla med de sårade; endast om regementet en längre tid står stilla, kunna de dermed ha tid. De stackars ambulance-läkrarne äro ock derföre mestadels lemnade åt sig sjelfva, och det är lätt att föreställa sig, hvilket arbete de ha att göra.

*) Denna uppgift är icke tagen ur luften, jag har den från mycket hög auctoritet.

Sedan det första förbandet är anlagdt, förflyttas de sårade till ambulancens *dépot.* Dess personal består af 1 médecin major, 4 aides-majors, 1 officier d'administration, 2 infirmiers-majors och 10 infirmiers (efter den sednare författningen af 1852). Materielen utgöres af 1) en ambulance-vagn, försedd i enlighet med det förmodade behofvet och innehållande ett reserv-förråd af alla möjliga förbandspersedlar; 2) 30 madrasser, lika många hufvudkuddar samt 60 täckelsen; 3) 10 sängar med full utredning; 4) 10 bårar med thy åtföljande filtar; 5) 2 vagnar för transport af sårade, samt dessutom förbandspersedlar, instrumenter, medikamenter och husgeråd.

Här anläggas de definitiva förbanden och verkställas i regel de operationer, som anses nödvändiga, och som ej redan blifvit undangjorda vid sectionerna. Äfven här kunna dock de sjuke ej få stadna, utan afsändas så fort som möjligt till närmaste sjukhus; endast de, hvilkas tillstånd ej medgifver en sådan transport, få vid depoten qvarstanna. Detta utrymmande af ambulancerna är måhända nödvändigt, men säkert är att det är förderfligt för de sjuke och i allmänhet synes man inom Franska arméen gått nog långt i begäret att *evacuera.* Hvem kan räkna huru många sårade, som under de sista krigen satt lifvet till under eller genom dessa transporter, dervid de inpackas i trånga skakande omnibusar eller upphängas i cacolets på mulåsnor? Funnes tillräcklig personal för de sårades skötande, så skulle dessa utan tvifvel må vida bättre af att få vara i fred om de också låge i skogen eller på fältet, under ett träd eller i ett tält, än af att släpas till sjukhusen; men härför skulle erfordras en mycket större läkarepersonal, än hvad den Franska arméen har att disponera.

Om de *Temporära sjukhusen* och *Convalescent-depoterna* är icke mycket att tillägga till hvad som redan

om de vanliga militär-sjukhusen är omförmäldt. Allt efter behofvet öppnas och slutas dylika anstalter — allt genom intendenturens försorg. Under krig utom landet förläggas de temporära sjukhusen i de större städerna i det land der kriget föres, men konvalescenterna skickas mestadels hem till depoter inom Frankrike.

Den nya Fransyska *ambulance-rustvagnen* (caisson d'ambulance) är af modell som fastställdes år 1857. Den äldre modellen af 1845 lärer under det orientaliska kriget hafva blifvit befunnen för mycket bräcklig och derjemte obeqväm. Rätta skälet för dess kasserande och införandet af den nya modellen torde dock ha varit, att man ville hafva en enda modell för alla *Equipages militaires*, åtminstone för alla, hvarmed intendenturen har att skaffa. Nekas kan ej, att det är en fördel, att hvarje trossvagn kan användas till hvad ändamål som helst, någon brist på det ena eller andra slaget af vagnar kan således ej uppkomma, allenast massan af vagnar är tillräcklig. Hvad vinst ambulancerna dock härpå haft, är en annan fråga, och som visserligen mindre bekymrade intendenterna, än läkrarne, som vid förändringen knappt rådfrågades. Den nya vagnen är ännu tyngre och svårhandterligare än den äldre; dessutom mycket högre och dess innehåll derföre svårare att åtkomma. Den äldre kunde möjligen användas till transport af sårade, den nya deremot ej, i anseende till bottnens ojemnheter. Sjelfva innehållet är dock i det närmaste oförändradt. Det är otroligt, huru mycket som fått platts i de franska ambulance-vagnarne, man häpnar verkligen öfver den massa persedlar som derur framtages, och måste verkligen beundra det hela. Några anmärkningar kunna dock göras mot sjelfva inpackningssystemet. Vagnen är nemligen uppfylld af en mängd korgar och kistor, i hvilka innehållet är fördeladt på ett temligen ojemt sätt, så att somliga innehålla endast linne, bindor eller charpie,

andra en otrolig mängd småsaker. Det fordras mycken öfning och godt minne för att veta, hvar allting har sin platts och det händer t. ex. ändå, att för att åtkomma en obetydlig sak, som ligger i bottnen af vagnen, man måste lyfta upp en mängd andra korgar. Detta skulle möjligen kunna afhjelpas, om innehållet i hvarje korg vore något så när likformigt. Innehölle hvarje korg litet af hvarje, då vore man ju alltid säker på att i hvilken som helst finna hvad man sökte eller behöfde, och på detta sätt vore man ej tvungen att för anläggandet af ett enda förband upplyfta och gräfva i flere korgar. Gifvet är ock, att om man behöfver detachera en del af vagnens innehåll för en mindre styrka än hela divisionen, en sådan fördelning ginge lättare för sig, om hvarje korg hade samma fullständiga innehåll. Måhända är en sådan fördelning ej utförbar, troligen skulle också vagnarne i slikt fall ej kunna innehålla en sådan massa af saker och ting som nu, men förslaget tål kanhända att tänka på.

Inalles finnas 19 korgar och två kistor, fördelade itre lager ofvanpå hvarandra. I bottnen ligga korgarna 1—5. De innehålla:
N:o 1 och 2: hvardera 9 kilogrammer charpie.

N:o 3: 2 pipkannor, 1 spruta, 1 bläckkärl innehållande 3 kilos matolja, 1 dito med en kilo lampolja, 2 flaskor med tillsammans 3 litres alkohol, 2 dito med 3 litres ättika, 1 flaska med 2 kilos sol. acet. plumb. 1 flaska med 1 kilo dextrin, 1 dosa med 3½ kilo salt, 50 korkar, 1 jernpanna, 1 mortel, 1 slipsten.

N:o 4: 1 hink, 2 ljusstakar, 2 buljon-skedar, 10 skålar på 1 litre, 1 skumslef, 30 bägare, 2 lyktor, 1 lampa, 10 muggar, 1 soppskål, 2 köksknifvar, 1 trefot, 2 gafflar, 2 grytor, 1 påse med diverse verktyg.

N:o 5: Stort förbandslinne, 6 lakan, 12 kuddar för sårade, 25 bindlar, 5 bråkband, 3½ kilo kardad bomull, 6 papp-ark, 3 påsar med diverse förnödenheter (ljus, vekar, socker, ättika, såpa, bränvin etc.) 2 kilos snören, 1 kilo segelgarn, ståltrådsställningar för fracturer, 2 för lårbrott, 4 för brott å underbenen, 1 för armen, 4 för underarmen, spjelor: 8 för brott å låret, 10 för underbenen, 16 för

öfverarmen, 20 för underarmen, 3 vinkelspjelor för foten, 5 dito för handen, 1 emballeringsnål.

Det medlersta laget innehåller 8 korgar: N:ris 6—13, samt en trädkista, N:o 14. I dessa finnas följande saker:

N:o 6: Stort förbandslinne: 12 lakan.

N:o 7: 7 kilos charpie, 2 kilos tagel.

N:o 8—13 innehålla hvardera större förbandslinne: 150 rullbindor; af litet förbandslinne: 300 sorterade compresser, 47 fenestrerade dito, 1 paket små linnestycken, 3 kilos charpie.

N:o 14: 3 chirurgiska appareiler, hvardera bestående af 30 bindor, 50 sorterade compresser, 1 fenestrerad compress, ½ kilo charpie, 1 injections-spruta, 1 låda med öfverklädsel, 4 små fyrkantiga flaskor, 1 koppglas, 1 svamp, 125 grammer utbredt häftplåster, 25 grammer fnöske, 125 nålar. Stort prepareradt linne: 18 lifbindor, 8 fyrkantiga, 5 T-bindor, 8 treslintar, 40 bindlar, 5 suspensoirer. Litet linne: 16 fenestrerade compresser, 15 synålar i fodral, 1000 knappnålar, 4 svampar, 100 grammer tråd, 87½ grammer ligaturtråd, 30 mètrer trådband.

Öfversta planet innehåller korgarne N:ris 15—20, samt 1 kista (N:o 21).

N:o 15: samma innehåll som 8—13.

N:o 16: 8 påsar med lärft, deraf 4 som hvardera äro försedda med 30 bindor, 50 sorterade compresser, 1 fenestrerad dito, ½ kilo charpie,

N:o 17: samma innehåll som i 8—13 och 15.

N:o 18: Stort prepareradt linne: 5 bandager för lårbrott, 5 för underbensbrott, 5 för armen, 5 för underarmen, 6 kuddar för sårade, 5 vinkelspjelor för hand och fot.

N:o 19: 6 pappark, 4½ kilo charpie, 2 chirurgiska appareiler som i N:o 14.

N:o 20: 1 låda innehållande: 1 assortiment af medikamenter, 21 flaskor, 2 porslinskärl, 24 sonder för urethra, 2 dito för oesophagus, 1 spatel, 1 vågskål, 10 kork-svickor, 1 instrumentlåda för amputationer och trepanationer, 1 d:o med knifvar till ombyte, 1 låda med 2 kilos gummiarabicum, 2 kilos socker, 2 kilos gult vax, 1 kilo häftplåster, 1 låda med 60 ljus af stearin och vax, 1 låda med 5 böcker papper, 24 pennor, 3 pennknifvar, 6 blyertspennor, 1 kilo såpa, 8 förkläden åt läkrarne, 6 dito åt sjukvårdssoldaterna, 14 handdukar, 8 gröfre torkdukar, 3 bläckhorn, 2 ljusstakar, 1 lykta, 1 svafvelsticksdosa, 15 synålar i fodral, 100 grammer tråd, ¼ kilo kardad bomull, 3 chirurgiska appareiler som ofvan.

N:o 21: Stort prepareradt linne: 18 lifbindor, 8 fyrkantiga, 5 T-bindor 8 treslintar, 40 bindlar, 5 suspensoirer, 14 fenestrerade compresser, litet linne, 15 synålar, 1000 knappnålar, 4 svampar, 100 grammer tråd, 87½ grammer ligaturtråd, 30 mètrer tråband.

Ofvanpå taket finnas dessutom: 3 filtar, 3 bårar med tillbehör, 1 operationsbord, 1 spade, 1 yxa, 1 hacka, 1 trädgårdsknif, 1 handsåg, 1 hänglås för vagnen sjelf.

En enda vagn innehåller sålunda material för ej mindre än 2000 förband!

Vagnen lär kosta 700 och dess innehåll 2,719,82 Francs. Hvarje bataljon infanteri förses vid ett fälttågs början med ett par *cantines*, en *sac d'ambulance* och en *rouleau.* De förra bäras af en mulåsna och de sednare af soldaterna.

Cantinerna innehålla:

N:o 1.

Ambulance-apareil.	Sorterade compresser	kilos	2,100	grammes
	Bindor	d:o	1.	„
	Charpie	d:o	0,500	grammes
	Sytråd	d:o	0,015	„
	Ligaturtråd	d:o	0,015	„
	Svamp	st:k	1.	
	Synålar (i fodral)	d:o	10.	
	knappnålar	d:o	125.	
	Injectionsspruta	d:o	1.	
	Blecklåda	d:o	2.	
	Fyrkantiga flaskor	d:o	4.	
	Drickesglas	d:o	1.	
	Fnöske	kilos	0,025	grammes

Särskildt fack.	Chir. instrument-låda N:o 1 (för tandoperationer)	styck	1.
	d:o d:o N:o 16 (diverse instrumenter, knifvar, sågar, sonder, pincetter, trois-quarts etc.)	d:o	1.
	Tagel	kilos	1,062.

Lådor.	den största.	Sorterade compresser	kilos	4.	
		Bindor	d:o	2,200	grammer
		Charpie	d:o	1,450	„
		Linne större	d:o	0,500	„
		„ mindre	d:o	0,300	„
		Kardad bomull	d:o	0,450	„
		Amputationslåda (N:o 3)	styck	1.	
		Ljusstake	d:o	1.	
	den medlersta.	Compresser	kilos	2,100	
		Bindor	d:o	1.	
		Charpie	d:o	1,100	
		Koppglas	styck	1.	
	den minsta	Större och mindre korkar.			
		Pennknif, blyertspenna.			
		Skrifdon, papper, pennor.			
		Stearinljus.			

Cantinen N:o 2 innehåller:

Ambulance-appareil, liksom den i N:o 1.
Låda med medikamenter.

Lådor.	den största	Benbrottsbandager	styck	6.
		Preparerade d:o	d:o	12.
		Bindlar	d:o	3.
		Suspensoirer	d:o	3.
		Stort linne	kilo	0,500
		Spjelor för benbrott	styck	17.
		Benbrottsappareiler af jern-tråd	d:o	8.
		Trådband	kilo	0,200
		Segelgarn	d:o	2.
	den medlersta. Samma composition som i N:o 1.			

Utdragsspjelor	styck	1.
Spatel	d:o	1.

Inalles finnes i dessa Cantiner stoff för 338 förband.

Ambulance-ränseln med thy åtföljande *rulle* liknar till det yttre helt och hållet den, som tillhör den vanliga Infanterisoldat-packningen. Den innehåller diverse instrumenter och förbandspersedlar afsedda att räcka till för 3 sår i hufvudet, ett i bröstet, för att göra en amputation af arm eller ben, samt förbinda ungefär 20 lättare blessurer.

På Cavalleriregementerna äro ränslarne utbytta mot *sacoches d'ambulances*, hvilka bäras af hästar. På hvarje regemente finnas 4 sådana. Deras innehåll afviker något från infanteristernas sacs.

I Afrika der man ej kan komma fram med de stora rustvagnarne och der man ej heller kan effectuera de sårades utrymmande till sjukhus, har arméen också helt andra inrättningar, hufvudsakligen beräknade på att göra allt så rörligt, som möjligt. Ambulancevagnens innehåll är fördelad på cantiner: *de chirurgie, de pharmacie, d'administration, d'approvisionnement.* Här uppfunnos också för de sårades transport de s. k. *cacolets*, eller en sorts stolar af jern och träd, hvilka kunna nedfällas till sängar, och hänga en på hvardera sidan af en mulåsna. I Afrika, der ingen annan transport är möjlig, ha dessa bårar gjort stora tjenster, men otvifvelaktigt är, att de ändå endast böra betraktas såsom en nödfallsåtgärd. Der man kan komma fram med vagnar eller än bättre, der man kan använda bårar, äro dessa sednare ovillkorligen att föredraga. De sjukas läge på *cacolet'n* är nemligen långt ifrån beqvämt, och mulåsnan må gå aldrig så jemt, hvarje hennes steg kännes nog ändå i den sårades brutna ben o. d. En fördel har cacolet'n, den att spara handräkningsmanskap. Båren, på hvilken endast en sjuk kan ligga, behöfver minst två bärare, mulåsnan, som bär två sårade, fordrar endast en ledare. Detta är likväl ett någorlunda omenskligt skäl för att begagna det sednare transportmedlet, då andra till följe af terängens beskaffenhet ej äro omöjliga.

Af vagnar för de sjukes transporterande finnes en mängd (mer än 30) olika modeller, hvaribland ingen

enda befunnits fullt passande för ändamålet. De sednaste *voitures-omnibus, système Arnoux*, hvaraf man i början väntade sig så mycket, hafva blifvit från många håll ganska skarpt kritiserade (såsom af *Perier*, *Larrey* o. a.), och synas ej heller vara förtjenta af att i sin nuvarande form antagas. Om *bårarne* gäller nära nog detsamma; de nuvarande äro långt ifrån dåliga, men de ha dock åtskilliga olägenheter. Emellanåt uppfinnas nya modeller, men ingen har visat sig äga ett absolut företräde framför alla andra.

I öfrigt är utredningen af förträfflig art, särdeles de *chirurgiska instrumenterna*. För arméens behof, inclusive sjukhusens, finnes en mängd olika instrument-lådor och bestick, allt efter de olika ändamål, hvarföre de äro bestämda. »Den chirurgiska arsenalen» innehåller ej mindre än 31 olika *boites*, N:o 1 innehåller tandinstrumenter, N:o 2 amputationsinstrumenter, N:o 3 desamme men i mindre skala, N:o 4 knifvar till ombyte, N:o 5 ögoninstrumenter, N:o 6 dito men i mindre antal, N:o 7 instrumenter för öronen, N:o 8 för staphyloraphi och bronchotomi, N:o 14 för lithotritie, N:o 15 för resectioner N:o 22 obductionsinstrumenter o. s. v. N:o 30 är modell för läkrarnes bindtyg och N:o 31 för bindtyget i ambulance-ränslarne. Alla instrumenter underkastas innan de antagas en sträng pröfning. De skärande instrumenterna pröfvas genom att tälja i hårdt läder, träd, och t. o. m. elfenben, de stickande på ett fint skinn, utspändt på en liten trumma, samt genom att släppa dem med spetsen förut från en viss höjd ned på ett bord eller på golfvet, efter hvilken operation de åter böra gå igenom skinnet utan att knäppa. På analogt sätt pröfvas saxar, sågar o. s. v.

Medikaments- och *administrations Cantinerna* äro rikt försedda och utmärkt beqvämt inredda, men jag anser mig kunna underlåta att i detalj redogöra för dessas innehåll.

§ 5.

Förordningarne rörande arméens veterinärläkare.

Uti Frankrike finnas trenne veterinärskolor: i Alfort, Lyon och Toulouse. För att vinna inträde såsom elev vid en af dessa skolor fordras: att vara Fransman, minst 17 och högst 25 år gammal, kunna smida, besitta och aflägga prof på insigter uti Franska språket, arithmetik, geometri och greografi. Inträdesexamen anställes hvarje år i början af October. Den är ganska sträng. I synnerhet är den fordran att eleven skall kunna smida redan före inträdet i skolan för många afskräckande. Jag har hört en utmärkt veterinärläkare (M:r *Desban* på Hundragardet, hos hvilken jag står i stor förbindelse för de upplysningar han meddelat mig om allt som rörer veterinärläkareväsendet) omtala, huru han som skolgosse måste tillbringa sina fristunder i en smedja, för att, till sina kamraters förlustelse och utsatt för deras stickord, göra sig competent till elev vid Alfort. Alldeles obehöflig synes ock denna fordran, då undervisning i detta ämne i alla fall meddelas i veterinärskolorna. För eleverna betalas af deras målsmän 400 Francs om året till skolan för bestridande af omkostnaderna. Vid alla tre skolorna finnes dock ett visst antal plattser, för hvilka endast halfva pensionen behöfver betalas. Vid Alfort finnas 40 plattser för militär-veterinär-elever, för hvilka staten betalar alla omkostnader. För att erhålla denna förmån fordras oundgängligen att vara son af en militär (officer, läkare, apotekare eller veterinär) i tjenst eller afskedad efter minst 15 års tjenst.

Studiikursen räcker för alla i 4 år. Den innefattar:

Under första året: osteologi, myologi, hästens exterieur, physik och chemi, första afdelningen.

Under andra året: splanchnologi, arteriologi, neurologi, anatomia generalis, elementerna af hälsoläran, chemi, andra afdelningen.

Under tredje året: physiologi, pathologisk anatomi och physiologi, pathologia generalis, medicinsk och chirurgisk pathologi, hälsolära, medicinal-lagfarenhet, sundhetspolis, botanik, materia medica, therapi, chirurgi, pharmaci, klinisk undervisning.

Under fjerde året: fortsättes undervisningen i samma ämnen som under nästföregående.

Under hela tiden öfva sig eleverna i att smida.

Samtliga eleverna äro kasernerade vid skolan, bära uniform och äro underkastade sträng disciplin. De få alldrig utan särskildt tillstånd träda utom inrättningen, och en sådan permission kan ej utom i högsta nödfall lemnas annat än om sön- och helgedagar.

Hvarje halfår anställes en repititions-examen. I den nyaste förordningen (October 1860) medgifves en elev rättighet, att, om han underkännes i någon af de examina, som anställas vid hvarje års slut, han må qvarstanna i sin klass ännu ett år, men den författning som rörer ensamt militäreleverna och som visserligen är af något äldre datum (Maj 1860) förbjuder uttrycligen allt förlängande af kursen af annan anledning än sjukdomsförfall. Det är ganska troligt, att lagstiftningen för de civila och militära eleverna är olika, så mycket helldre, som den utgår från olika håll för hvardera af dessa kathegorier. Veterinärskolorna höra nemligen till ministeriet för åkerbruket, handeln och de allmänna arbetena, men militärelevernas villkor bestämmas af krigsministeriet. Efter sista examen erhålla alla diplom såsom veterinärläkare.

Dermed är dock kursen icke slut för de militära kandidaterna. För att blifva antagen till militär-veterinär, man må nu ha varit militär- eller civil-elev (ty äfven de, som ej på krigsministeriets bekostnad blifvit i skolan

underhållna, kunna bli militär-veterinärer), fordras att genomgå ett års *stage* vid cavalleriskolan i Saumur. Före inträdet i denna applications-skola fordras såsom vanligt en *admissions-examen*. För att få genomgå denna fordras: att ha diplom såsom veterinärläkare från någon af Frankrikes veterinär-skolor, att förete intyg om godt uppförande och goda seder (*moralité*), äfvensom om de physiska egenskaper som höfvas militärer, att ej vara öfver 30 år gammal, att underskrifva en förbindelse att qvarstanna i militär-tjenst minst sex år efter slutad stage. Examen består uti: 1) En skriftlig uppsatts öfver ett ämne i pathologi, hälsovård, »ytterlära» eller smideskonst. Denna fråga är den samma för alla kandidaterna och för dess besvarande medgifves en tid af fyra timmar, utan böcker eller anteckningar, hvarunder de äro öfvervakade af en bland examinatorerna. 2) Mundtligt föredrag såsom svar på en fråga i samma ämnen. Härför bevilljas 15 minuters beredelsetid. 3) Klinisk examen af en sjuk häst. Efter examens slut jemföras de för de särskilda profven erhållna betygen, och eleverna klasseras derefter.

Under stage-året »initieras» de uti de praktiska delarne af sin konst och uti tjenstgöringen på regementerna samt lära sig rida. De åtnjuta lön af 1440 Francs, få vid årets böjan 400 fr. och vid första inträdet i effektif tjenst 550 fr. i ekiperingspenningar.

Efter slutad stage placeras de såsom *Aides-Vétérinaires* på Cavalleri-Regementerna. I denna grad åtnjuta de, utom andra förmåner in natura, lön af 1800 Francs. De måste stå åtminstone tvenne år i denna, den lägsta graden, innan de kunna föreslås till avancement. Till följande grad: *Vétérinaire en 2:de* befordras halfva antalet på grund af anciennitet, den andra hälften genom fritt val. Efter tvenne års tjenstgöring i denna grad kan befordran ifrågakomma till den nästa eller *Vétèrinaire en 1:r*. All befordran till denna grad

sker genom fritt val. Den högsta graden är den af *Vétérinaire principal,* till hvilken man kan komma efter 4 års tjenstgöring såsom Vétérinaire en premier. Utnämningarne härtill ske utan afseende på anciennitet.

Samtliga militär-veterinärer hafva *assimilation* med officerarne. Vétérinaire principal har majors grad, de andra capitains, lieutenants och underlieutenants. De åtnjuta vanliga militäriska hedersbetygelser och behandlas såsom jemnlikar af officerarne. Jag har sjelf med glädje sett huru Hundragardets officerare, d. v. s. medlemmarne af den mest militär-aristocratiska corps inom Fransyska arméen, behandlade ej allenast läkaren utan äfven veterinären såsom kamrater, hvilket stort afseende, som fästades på hvad dessa i tjensten hade att anföra, och hvilken aktning som utom densamma bevisades dem. Ett sådant förhållande är så mycket märkvärdigare, som veterinärläkrarnes likställighet med officerarne ej är af särdeles gammal datum. Förut voro de i Frankrike likasom ännu förhållandet är i Sverige och åtskilliga andra länder endast under-officers vederlikar och ganska ringa aktade.

Jag bör måhända härvid ej förbigå en åsigt, som jag från somliga håll hört framställas, nemligen den, att veterinär-läkare-tjensten snarare skulle ha förlorat än vunnit på denna veterinärernas upphöjelse. De, som drifva denna satts, beskylla veterinärerna att nu, sedan de blifvit »förnäma», mindre än förr sysselsätta sig med detaljerna af sin tjenst. De skulle anse under sin värdighet att lägga hand vid en del af de sysslor, som de förut utan knot förrättade, och öfverlemna sådant åt sina medhjelpare, hofslagarne (*marechaux*). Jag kan ej afgöra, huruvida denna beskyllning är mer eller mindre grundad, men är på grund af det lilla som jag i detta hänseende iakttagit, snarare böjd att anse den orättvis än sann. Dessutom håller jag före, att den gamla sammanblandningen af hofslagarnes och veterinärernas yrke

och tjenstebefattning är både onödig och skadlig. De både kunna och böra vara åtskiljda om man annars anser det vara en förmån, att veterinärläkrarne skola vara vetenskapligt bildade män; att deras ställning är sådan att den kan locka folk med uppfostran, godt hufvud och begär att utmärka sig in uti denna för arméen ganska vigtiga corps; att de, tillfölje af sin position kunna vara säkra på att vinna gehör för de framställningar, som de i tjensten kunna hafva att göra.

Militär-veterinärernas tjensteåligganden med hvad dertill hörer äro genom ett nyss utkommit Reglemente bestämda. Genom M:r Desbans försorg har jag fått mig detta dokument tillsändt och anser mig böra anföra det i sin helhet, dels emedan det i sig sjelf är ganska intressant och dels derföre, att det säkerligen är det nyaste som i lagstiftningsväg inom denna branche i något land finnes. Måhända torde också kännedomen häraf kunna vara till någon nytta just nu, då man i Sverige är sysselsatt med att ordna denna hos oss i ett verkligt chaotiskt tillstånd sig befinnande angelägenhet.

Reglemente beträffande Militärveterinärernas rättigheter och åligganden.

Vétérinaires Principaux.

Art. 1. Vétérinaires principaux ha till åliggande, att i allmänhet egna sin uppmärksamhet åt allt, som beträffar de hästars hälsa, som tillhöra hästregementerna och de militära anstalterna.

Art. 2. Då sjukdomar af epizootisk eller smittosam art yppa sig ibland hästarne, åläggas dessa veterinärer af krigsministern att resa för att på ort och ställe studera sjukdomens orsaker och föreslå medel att bekämpa dess verkningar. Vid sin återkomst redogöra de för sin mission i en särskild rapport, ställd till ministern.

Art. 3. Ministern kan temporärt placera vétérinaires principaux hos de generaler, som äro anbefallda att företaga de årliga inspectionerna öfver cavalleriet och remonterna.

Komitén för hygiène hippique.

Art. 4. En af vétérinaires principaux är fästad vid den Afrikanska arméens general-stab. — De båda andra äro ledamöter af komitén för »hygiène hippique», hvilken institution hör till krigsministeriet.

Denna komité, hvars ordförande är en general — i eller ur tjenst — är i öfrigt sammansatt af tvenne högre officerare, hvilka likaledes kunna vara antingen i tjenst eller afskedade, och sex civila veterinärer eller andra personer, kända för öfverlägsna insigter i naturvettenskaperna.

Ordföranden och de 10 ledamöterna af denna komité utses för en tid af trenne år.

Dess åliggande är att afgifva utlåtande öfver de frågor, som krigsministern till dess besvarande framställer rörande arméens hästars hälsovård och sjukdomar; den skall samla och ordna veterinärernas årliga rapporter och klassera dem efter deras värde. Den skall äfven bedöma värdet af de täflingsskrifter, som från veterinärerna inkomma öfver de prisfrågor i den veterinära hälsovården och medicinen, som ministern hvarje år på komiténs förslag utsätter.

Befordringsförslagerna.

Art. 5. Classerandet efter hvars och ens förtjenst af de veterinärer, som föreslås till befordran, verkställes en gång om året af cavalleri-komitén på samma gång som förslaget till befordran för de högre officerarne af samma myndighet afgifves.

Komitén för inköp.

Art. 6. De vétérinaires principaux och andra, som äro ledamöter af dessa komitéer, ha deruti deliberatif rösträtt.

Vétérinaires och Aides-Vétérinaires.

Art. 7. På häst-regementerna och vid de militära établissementerna äro veterinärerna särskildt ålagda att behandla hästarnes sjukdomar och verkställa alla de åtgärder, som de anse behöfliga för deras botande. De böra ingenting underlåta, som kan tjena till att bevara och återställa hästarnes hälsa och framför allt att bevara dem för smittosamma sjukdomar. De skola verkställa obduktioner på alla hästar, som aflidit af sjukdom eller olyckshändelse och afgifva attester öfver dödsorsaken.

Dessa attester bifogas dem, som afgifvas af underintendenterna för att rättfärdiga förlusten af hästarne.

På depoten eller då hela regementet är sammandraget, böra de för regementschefen föreslå de hygieniska åtgärder, som synas dem kunna medverka till hästarnes conserverande i allmänhet. Om squadronerna äro mobiliserade, gå dessa förslag genom den squadronschef, som har veckan.

De äro ålaggde, att dagligen besöka och sköta sjukstallet.

De skola utan ersättning sköta de hästar som tillhöra officerarne eller andra personer, som äro fästade vid regementet, antingen dessa hästar äro statens eller de enskiltes egendom. Samma skyldighet är utsträckt till de hästar, som tillhöra de stabsofficerare, infanteriofficerare och gensdarmer, hvilka befinna sig på den ort, der veterinärerna garnisonera.

Art. 8. Utom i nödfall får ingen mera betydande operation på de sjuka hästarne göras af annor man än veterinären eller utan hans öfverinseende. Derjemte

bör härtill inhemtas tillåtelse af truppens chef, hvarom begäran sker i dagrapporten.

Art. 9. En af veterinärerna skall alltid vara närvarande vid manövrerna, evolutionerna och på marcherna.

Hästarnes rycktning och ans.

Art. 10. Hvarje morgon, vid den tid, då rycktningen börjar, besöker veterinären (eller, om sådan ej finnes, aide-vétérinairen) sjukstallet, undersöker de sjuka hästarne och ger hvar och en den behöfliga vården. Vid rycktningens slut, undersöker han de otjenstbara hästar, som föras till honom under uppsigt af den qvarter-mästare, som har veckan. Sedermera inställer han sig hos veckohafvande sqvadronsschefen för att vid dagrapportens afgifvande redogöra för hvad i hans tjenst tilldragit sig.

Art. 11. En af veterinärerna skall vara närvarande vid rycktningen och undersöka hästarne, särdeles dem som uppgifvas eller synas vara sjuka. Han låter genast till sjukstallet föra dem, som han anser ha behof af särskild vård, och uppger för sqvadronssheferna hvilka han anser böra afskiljas från de andra, för att få någon särskild föda.

Om en häst, som införes i sjukstallet, befinnes vara behäftad med smittosam sjukdom, reqvirerar veterinären dess mundering och andra effekter, för att å särskildt ställe förvaras.

Vid rycktningens slut aflägger han mundtlig rapport inför veckohafvande sqvadronschefen.

Dagrapport öfver hästarnes hälsotillstånd.

Art. 12. På depoten eller då hela regementet är sammandraget, inger veterinären dagligen en rapport till regementschefen angående regementets hästars hälsotillstånd och förhållande i sjukstallet. Äro squadro-

nerna mobiliserade, går denna rapport genom veckohafvande squadronschefen.

Sundhetsvisitation.

Art. 13. Sundhetsvisitation göres hvarje lördag, eller oftare om hästarnes hälsotillstånd så fordrar. Då truppen är förlagd i flera qvarter, verkställes visitationen af veterinären i högqvarteret, af aiden i de andra qvarteren. Denne sednare inger rapport till sin förman, och veterinären i sin ordning till veckohafvande squadronschefen om resultatet af visitationen.

Hästars nedslående.

Art. 14. Då veterinären pröfvar nödigt att nedslå en häst, underställes förslaget öfversten, som derom gifver befallning. Om nedslåendet motiveras af sjukdom, insänder öfversten derom rapport till brigad-generalen för att erhålla dennes tillstånd. I hvilket fall som helst, underrättas om saken militär-underintendenten, på det han må uppsätta protocoll öfver förlusten

Tjenstgöringen på sjukstallet.

Art. 15. De qvartermästare, corporaler och soldater, som äro utsedde till tjenstgöring å sjukstallet, stå under veterinärens ordres i hvad denna tjenst beträffar.

Kassering af hästar.

Art. 16. Veterinären afger sitt utlåtande, motiveradt, öfver alla de förslag till kassering af hästar, som göras af sqvadronscheferna.

Utsläppning på grönfoder.

Art. 17. Hvarje år, då betet kan taga sin början, bestämmer veterinären i särskid rapport, och efter undersökning af alla regementets hästar, verkställd i när-

varo af squadronscheferna, hvilka hästar som behöfva slik regime.

Mottagning af remonterna.

Art. 18. Veterinären är närvarande vid remonthästarnes mottagning, verificerar uppgifterna om deras ålder och egenskaper, classerar dem i enlighet med deras hälsotillstånd och de omsorger, som de kräfva. Han anbringar derefter på vederbörliga ställen regementets märke och hästens nummer.

Uppsigt öfver smedjan.

Art. 19. Veterinärerna utöfva en beständig uppsigt öfver tjenstgöringen i smedjan, öfvertyga sig om hofslagrarnes duglighet, tillse att de äro försedda med de verktyg, som staten icke består åt smedjan, att de ha tillräckligt antal söm och skor, afpassadt efter tjenstens kraf, och öfvertyga sig om att de äro af god beskaffenhet och lagom tyngd.

Lectioner i smideskonst o. s. v.

Art. 20. Veterinären lemnar theoretisk undervisning i smideskonsten åt hofslagarne och hofslagareeleverna, lär dem derjemte så mycket af den veterinära praktiken, som de kunna behöfva, för att vara användbara såsom medhjelpare i sjukstallen och under marcher.

Månadsrapporter.

Art. 21. På depoten och då hela regementet är sammandraget, ingifver veterinären vid hvarje månads slut till regementschefen en rapport 1:o) öfver hästarnes hälsotillstånd och förhållandet med sjukstallet, 2:o) om fodrets beskaffenhet och de förändringar, som häri

äro nödvändiga, 3:o) öfver de hygieniska åtgärder, som han anser sig böra föreslå för att bidraga till bibehållande af hästarnes sundhet, 4:o) öfver hofslagarnes uppförande och skicklighet. Om sqvadronerna äro mobiliserade går denna rapport genom veckohafvande sqvadronscheferna.

Besök i Foder-förråden.

Art. 22. Veterinären åtföljer regements-officeraren och underintendenten på deras månadtliga besök i fourrage-magasinerna, för att meddela sin åsigt rörande beskaffenheten af de lifsmedel, som deri äro förvarade, hans omdöme tages ovilkorligen till visitations-protocollet.

Likaledes afger han utlåtande öfver redan utdeladt fourrage, då han derom anmodas af regementsofficerare eller hvilken annan, som af öfversten bestämmes.

Medikamenter.

Art. 23. De enkla oah preparerade medel, som äro nödvändiga för behandlingen af de sjuka hästarne, levereras, så vidt möjligt är, af militär-apotheken. Dessa medicamenter, classerade, försedde med etiketter och inneslutna i lämpliga kärl, förvaras af veterinären i en passande lokal, som för detta ändamål utses i hvarje cavalleriqvarter.

Journal-föringen.

Art. 24. Veterinären för, under uppsigt af en major, trenne journaler. Den första, som är afdelad i flera columner, angifver dagen för hästarnes inträde på sjukstallet, utgångsdagen, deras nummer, sqvadron, kön, ålder, härkomst, sjukdomens beskaffenhet, verkställda operationer och behandlingen. I den andra inskrifves remonthästarne vid deras ankomst till regementet, och

de förändringar de undergå i afseende på styrka och lynne, de fel, hvarmed de funnits behäftade och deras duglighet till tjenst. Den tredje utgör register öfver de mottagna medikamenterna, husgeråden och instrumenterna, kort sagdt allt, som för sjukstallets och apothekets räkning erhållits.

Åtgärder vid truppernas afmarche, veterinärens platts under batalj.

Art. 25. Då en trupp får befallning att göra sig i ordning till afmarche, utmärker veterinären på dagrapporten, några dagar innan uppbrottet, hvilka hästar, som för sjukdoms skull böra qvarstanna på garnisonsorten, äfvensom dem, hvilka i anseende till sin ålder och sitt hälsotillstånd böra göra korta dagsresor, såsom det sker med remont-convojerna.

Om regementet marcherar på flera colonner, åtföljer veterinären den, hvari staben befinner sig. »Aiden» marcherar med de sjuka och de unga hästarne.

Art. 26. Hvarje dag, vid tid som af chefen bestämmes, sker de sjuke och sårade hästarnes ansning framför högvakten; dessa hästar ditledas af sina ryttare under uppsigt af hvarje sqvadrons veckohafvande qvartermästare. Denne sednare meddelar veterinärens föreskrifter åt sqvadronscheferna.

Sadelmakaren skall vid samma tillfälle vara närvarande för att reparera de sadlar, som såra hästarne.

Art. 27. Veterinären tillkännagifver för sqvadronscheferna de hästar, hvilkas packning och mundering böra läggas på trossen, dem, som böra marchera med handhästarne och dem, som äro ur stånd att medfölja regementet. Om veterinären finner, att hästarne lida af smittosam sjukdom eller anser dem i detta hänseende misstänkta, låter han derom genast underrätta squadronscheferna. Dessa hästar äro under marschen af-

skiljda; mairerna i de orter, der fourragering verkställes och nattqvarter tages, äro på förhand underrättade om sjukdomen, och de äro tillsagda att anskaffa särskilda lokaler för både hästarne och de ryttare som sköta dem. Dessa hästar lemnas hos den första cavalleri-trupp, som finnes garnisonerad på ett ställe, hvarigenom regementets marche går.

Art. 28. Veterinärernas platts är till venster om Sanitetsofficerarnes.

Bestraffningar.

Art. 29. Vétérinaire principal kan ej bestraffas af någon annan än sin direkta chef.

Art. 30. Vétérinaires en premier kunna endast bestraffas af regementsofficerare.

Vétérinaires en deuxième och Aides-vétérinaires kunna endast bestraffas af regements-officerare och capitainer.

Art. 31. Veterinärerna äro subordinerade under hvarandra allt efter den grad, de hafva inom hierarchien, (enligt Art. 7 i Dekretet af den 28 Januari 1852). Hvar och en kan bestraffas af sin förman.

(Med dessa »bestraffningar» kan ej gerna menas annat än mundtliga förebråelser, så mycket säkrare som i följande Art. finnas uppräknade de bestraffningsgrader, som kunna *ådömmas*).

Art. 32. De bestraffningar, som kunna drabba veterinärer, äro bestämda på följande vis:

Enkel arrest,

Tilltal af öfversten.

Arrest i högvakt.

Fängelse.

Veterinärerna kunna till bestraffning anmäla corpsens eller établissementets underofficerare för förbrytelser i sjukstalls-tjensten.

Hedersbetygelser och Rang.

Art. 33. Vétérinaires principaux, en premier och en deuxième ha af skyldtvakt rätt till samma honnör, som officerare. Underofficerare, corporaler och soldater skola äfven utom tjensten göra honnör för dem.

(I detta hänseende synes »assimilationen» vara mindre fullständig. I grad lägre officerare synas nemligen ej vara skyldiga att göra honnör för högre veterinärer. Såsom redan är nämdt, hafva sanitetsofficerarne i detta hänseende samma rätt som andra officerare.)

Mess-reglor, Tjenstledighet, Giftermål.

Art. 34. Vétenaires en premier äta vid capitainernas bord, vététerinaires en deuxième och aides-vétérinaires vid lieutnanternas och underlieutnanternas.

För erhållande af permission, tjenstledighet o. s. v. äro de underkastade samma bestämmelser, som sanitetsofficerarne.

De kunna ej gifta sig utan skriftligt tillstånd af krigsministern, och måste ställa sig till efterrättelse föreskriften i Cirkuläret af d. 17 December 1843.

Art. 35. Alla äldre föreskrifter, som ej öfverensstämma med detta reglemente äro och förblifva afskaffade.

Af det anförda synes, att militär-veterinärerna med afseende på tjenstgöringen och i många andra hänseenden äro lyckligare lottade än militärläkrarne. De förra äro mera sjelfständiga i tjensten, äro ej underkastade trakasserier af främmande personer, som ej begripa hvad de skola bedöma; de subordinera endast under sina naturliga förmän; deras befordran beror endast af de personers omdöme, som kunna uppskatta deras värde; de ha slutligen ett chefs-embete,

bestående af män inom facket. Också stiger med hvarje dag veterinärernas anseende och corpsens cader äro fulltaliga, hvartill dock i sin mån bidragit, att under de sista krigen en mängd civila veterinärer blifvit engagerade i militärtjensten och sedan deri qvarstannat — ett tillskott, som i öfrigt just icke lärer varit till synnerlig fromma för corpsen.

ITALIEN.

§ 1.

Historik, Grader, Assimilation och Lönevillkor.

Den tidpunkt, på hvilken jag besökte Italien (början af sommaren innevarande år) för att försöka att göra mig bekant med dess militär-medicinska institutioner, var just icke den lyckligaste för ett sådant företag. Det mellantillstånd mellan krig och fred, hvari det nya konungariket sedan flera år befunnit sig, och hvilket på sätt och vis ännu kan anses fortfara — ty trots alla officiella förklaringar, behöfves det visst icke någon särdeles skarp blick för att snart upptäcka, det hela Italien och ej blott den del af arméen som för ögonblicket rensar de Neapolitanska provinserna från dess plågoandar, befinner sig på fältfot —, den oerhört hastiga tillväxt, det inom loppet af några år undergått, och efter hvilken förhållandena ej på långt när ännu hunnit regleras, de partiella förändringar, som tätt och ofta följa på hvarandra, allt gör det, i synnerhet för en främling, ganska svårt att någorlunda sätta sig in i sakernas tillstånd derstädes. Så är troligen förhållandet med hvilken del af administrationen som helst, man skulle vilja företaga sig att studera, så var det helt visst med de militärmedicinska institutionerna. Den uppsatts, som jag nu går att lemna deröfver, kan sålunda icke vara annat än ofullständig och mycket deri torde redan ha undergått förändring eller vara nära att modifieras. Det är likväl sannolikt, att dessa förändringar, åtminstone så länge Fält-läkare-corp-

sen har qvar sina nuvarande styresmän, ej komma att sträcka sig till sjelfva hufvud-principerna, ej skola omstörta grundvalarne för organisationen, sådane de funnos upprättade uti den Sardinska staten, straxt innan de väldiga annexionerna togo sin början. Det är derföre, som jag tror mig ändå något så när kunna ge en bild af militär-läkare-corpsens ställning och organisation uti konungariket Italien, i det jag redogör för, hurudan den var uti Sardinien, förbehållandes mig likväl, att här och der få tillägga det vigtigaste af hvad som äfven på den sista tiden blifvit föreskrifvet, så vidt jag derom kunnat skaffa mig kännedom.

Ännu då Carlo Alberto besteg Sardinska thronen, var den medicinska servicen i arméen på sämsta sätt organiserad. Detta hade den föröfrigt gemensamt med hela den öfriga medicinska organisationen inom landet. Läkrarne voro delade i två skarpt skiljda klasser, alldeles såsom förhållandet var i Frankrike flere decennier derförut: de egentliga doctorerna och chirurgerne. De förra stodo i allmänhet i ganska stort anseende, voro färre till antalet än de andra, men ändå långt ifrån fåtaliga, hade åtminstone försvarliga inkomster och blickade, liksom föröfrigt hela verlden, med förakt ned på chirurgerna, hvilka mestadels voro män utan fulländad akademisk bildning, och som förde ett miserabelt lif, under det likväl den tyngsta delen af den medicinska praktiken, skötseln af de fattiga i städerna och synnerligast de på landet, hvilade på deras skuldror. Sådant var ock förhållandet inom arméen. Dess sanitets-corps-personal var delad i tre fullkomligt skiljda klasser: medici, chirurger och apothekare. Det förstås af sig sjelf att endast de förstnämnde beklädde de högsta och bäst aflönta platserna inom hierarchien.

Äfven dessa voro dock långt ifrån eftersträfvansvärda, Fält-läkare-corpsens både högre och lägre officerare voro eländigt aflönade, och platserna följaktligen dåligt

besatta. Derjemte var antalet alldeles otillräckligt. Sjukhusen voro mestadels små, nära uteslutande inskränkta till Regements-infirmerier, det felades dem reglementen, svarande mot tidens fordringar. För de andra delarne af servicen fattades också instruktioner, som kunde på ett någorlunda tillfredsställande sätt reglera hälsovårdens handhafvande. Det var Carlo Alberto förbehållet att häri, som i så mycket annat, göra början till reform.

Redan år 1831 (d. 20 December) befallte han inrättandet af ett stort *militär-sjukhus* för hvarje af arméens divisioner. Dessa voro till antalet sju och sålunda uppstodo på en gång lika många militärsjukhus, tre af första klassen: i Turin, Genua och Alessandria, samt fyra af andra klassen: i Chambery, Nizza, Cuneo och Novarra. (Sedan dess ha genom annexionerna andra tillkommit i hvarje af de nya provinserna och i stället ett par öfvergått till Frankrike.) År 1832 skapades ett *Consiglio superiore di sanita militare;* året derefter utfärdades ett vidlyftigt *reglemente för sjukhusen och för samtliga fältläkare-corpsen*, hvars grader och assimilation med arméens officerscorps bestämdes. Ehuru detta reglemente sedan dess blifvit i många stycken omändradt, så utgör det dock än i dag — isynnerhet hvad sjukhusen beträffar — fundamental-constitutionen för arméens hälsovårds-väsende i fredstider.

Arméens »*Sundhets-råd*» bestod vid dess första inrättande af härens *öfverläkare* (medico capo) ordförande; *öfverchirurgen* (chirurgo capo) vice-ordförande; *2 inspecteurer* såsom ordinarie och en *chirurg* samt en *apothekare* såsom extraordinarie ledamöter. Det var detta sundhetsråd, som uppgjorde de året derpå stadfästade reglementerna. Skillnaden emellan medici och chirurger fasthölls, som man ser, inom Sundhetsrådet, och följaktligen äfven inom arméen. Denna hade, utom Rådets ledamöter, i sina cadrer endast 12 medici, men

deremot 92 chirurger, hvaraf likväl de flesta voro chirurgie doktorer, samt 9 apothekare. Dessutom skulle finnas 100 elever. Alla voro ännu rätt klent betalte, men det gick ändå någorlunda ihop, så länge freden räckte. Tilldragelserna under de för Sardinien så skickelserika åren 1848 och 1849 nödvändiggjorde likväl åtskilliga förbättringar i Fältläkare-corpsens villkor, samt en förökning i personalens antal. Den skillnad emellan medici och chirurger, som förut fanns i landet, hade redan, tack vare Riberi, upphört att existera, och intet skäl fanns då heller för dess bibehållande inom arméen. Den afskaffades alltså. Man hade öfvertygat sig om, att den bildning, som eleverna bibringades på militärsjukhusen, var alltför ofullständig och att hela institutionen i denna del var förfelad, de afskaffades derföre äfvenledes, och hädanefter skulle till fält-läkare endast kunna utnämnas de som både voro medicine- och chirurgie-doctorer samt genomgått en särskildt examen för inträde i corpsen. Om apothekrarne talas i denna förordning (af 1850) ej ett ord. Sundhetsrådet förblef sammansatt som förut, men den öfrige delen af corpsen sålunda:

Antal.	Grader.		Assimilation.	Lön i Lire eller Francs.
3	Divisionsläkare	af 1:sta klass	Majors	3,200
6	„	af 2:dra klass	„	2,800
16	Regementsläkare	af 1:sta klass	Capitains	2,400
16	„	af 2:dra klass	„	2,200
16	„	af 3:dje klass	„	2,000
56	Bataljonsläkare	af 1:sta klass	Lieutenants	1,600
56	„	af 2:dra klass	„	1,300
S:ma 169				

Sundhetsrådets sammansättning och lönevillkor förändrades först 3 år derefter och så att deri skulle finnas endast 1 president med grad af öfverste och 5000 Francs i lön, 2 medicinska och 1 pharmaciæ-inspecteur med öfverste-lieutenants grad och 3600 Fr. i lön (alla dessa skulle efter 10 års tjenst stiga en grad i värdig-

het, presidenten till generalmajor och inspecteurerna till öfverstar, men fingo derföre ej större lön), 1 sekreterare med capitains grad och 2000 Fr. i lön.

Slutligen fingo äfven apothekrarne sina villkor bestämda såsom följer:

Antal.	Grader.		Assimilation.	Lön.	
3	Apothekare	af 1:sta klass	Capitains	1,800	vid armén.
5	„	af 2:dra klass	Lieutenants	1,200	
17	„	af tredje klass	Underlieutenants	1,000	
1	Direktör			2,600	vid central-apotheket.
1	Apothekare	vid laboratoriet		1,600	
1	„	vid förråderna		1,300	

Som man ser voro aflöningsvillkoren både för läkrarne och apothekrarne så anspråkslösa, som möjligt. Derjemte voro cadrerna så inrättade, att förhållandet emellan de högre och lägre graderna var alldeles oproportionerligt. Antalet af bataljonsläkare med högst 1600 Francs lön var mycket för stort redan i jemförelse med den närmaste eller regementsläkare-gradernas, och endast tre af hela skaran kunde uppnå en löneinkomst af 3200 Francs. Utsigterna för avancement och bergning voro alltså så klena som möjligt äfven efter »förbättringen». Det var naturligt, att militär-läkare-corpsens komplettering under sådana förhållanden ej kunde gå annat än trögt. Härtill kommer ock, att anspråken på dess medlemmar voro ganska stora. Redan före inträdet i corpsen var den unge, »fullt legitimerade» läkaren underkastad en särskild och ganska sträng examen; för att blifva regementsläkare fordrades ytterligare en sådan, och för divisionsläkaregradens ernående ännu en. Oaktadt anspråken och villkoren ej stodo i harmoni med hvarandra, var ändå antalet af dem, som sökte inträde i militär-läkare-corpsen ej så litet, som man skulle kunna tro. Läkare öfverflödade nemligen i Sardinien vid denna tid, och just den omständighet, att deras antal var ojemförligt mycket större, än som lät förena sig med att alla skulle

kunna hafva en god ställning, gjorde att mortalet af de civila läkrarnes villkor voro ytterst knappa. Man skall måhända fråga, hvarföre så många egnade sig åt en så otacksam bana? Svaret är att söka uti Sardiniens inre politiska förhållanden under de decennier, som närmast föregingo 1848 års händelser. Don Carlo Alberto, som då prydde sig med den röda mössan, som förklarade sig för Italiens första soldat, som satte sig i spetsen för den nationella rörelsen i Italien och förde sin armée mot dess fiender, Österrikarne, som slutligen blef »martyr för folkets heliga sak», densamme var näst före dessa tilldragelser en så god despot, som någon annan Italiensk furste och Österrikarnes trogne bundsförvandt. Han lärer i sin ungdom varit anfäktad af »carbonarism», men på tronen var han en lika så stor fiende till upplysning och frihet, som någonsin de andra, af Österrike beroende, regenterna i Italien. Hans storsinnade folk har glömt denna den första och drygaste delen af hans historia; det har förlåtit honom det långa och svåra förtryck han utöfvade för hans sena, måhända ej ens fullt oegennyttiga, omfattande af frihetens sak; det har nyligen med jubel hälsat »den kungliga martyrens» bild, men historien förlåter mindre lätt, och den har ej glömt, huru uselt Sardiniens inre tillstånd var under de första decennierna af hans regering. Friheten i forskningen och i vettenskaperna var hämmad, embetsmanna-corpsen qväst, industrien var outvecklad, ingenting blomstrade här, likalitet som i Neapel eller Rom. Arméen var så godt som tillstängd för andra, än den förnämsta klassens söner, hvarthän skulle de unga män vända sig, som hade lust att bli något annat än handtverkare, de som ville arbeta med tanken? Den s. k. theologiska vettenskapen inom den katolska kyrkan är fiendtlig mot tankefriheten, den juridiska och den philosofiska båda lika farliga för det bestående systemet och derför på det nogaste öfvervakade och tillbakahållna,

den medicinska vettenskapen var nära nog den enda, som lofvade sina alumner frihet i forskning och en af regeringen oberoende ställning. Ej underligt då att en mängd af unga män egnade sig åt denna bana, så att deri slutligen uppstod en trängsel, som i oeconomiskt hänseende var skadlig för läkrarne sjelfva. »Kronans kaka» var liten, men ändå tillräcklig att förekomma hungersdöden, man stridde väl icke derom, men många höllo den dock till godo.

Huru annorlunda är icke nu allt detta! Den som sett Sardinien då och nu kan ej annat än häpna öfver och beundra den utomordentliga utveckling, som allt på så kort tidrymd undergått. Sedan friheten intagit förtryckets ställe, hafva med ens alla utvägar för den menskliga företagsamheten blifvit öppnade, och vettenskapernas hela fält på en gång upplåtet. Hvarthän man vänder sig, ser man också spåren af detta nyväckta lif, industri, näringar, handel, konster och vettenskaper uppblomstra, tryckfriheten har satt rättvisan på domstolarne, och de rika klostren, utur hvilka de frossande och lata munkarne blifvit utjagade, förvandlas till vettenskapliga och andra skolor. Den som nu vill studera med allvar behöfver ej, såsom en sorts sista resurs, blifva medicus, och läkrarnes antal börjar också förminskas. Med utsigterna till en hastigare och större lycka för ögonen är det naturligtvis ingen, hvilken anser sig i någorlunda rik mån hafva hvad som behöfves för att komma fram i verlden, som godvilligt egnar sig åt militärläkare-yrket, och derföre har rekryteringen också gått allt sämre. Det medel, hvarigenom man bäst lyckats att skaffa sig rekryter för militärläkare-corpsen är följande:

I Sardinien existerar, såsom bekant torde vara, conscription för fyllandet af arméens cadrer. På sednare

tider isynnerhet har den numerär, som på detta sätt skulle anskaffas, med hvarje år stigit och sålunda möjligheten för den som fått en dålig lott (ty här, liksom i Frankrike, sker lottning inom det vapenskyldiga manskapet), att sätta karl i sitt ställe, blifvit allt mindre. Det vill med andra ord säga, att priset på legokarlar blifvit allt högre. Alla fattiga ynglingar som fått ett dåligt nummer, måste sålunda bli soldater. Tjenstetiden är egentligen 11 år, hvaraf dock endast 5 år tillbringas i aktif tjenst, de öfriga i reserven. Synnerligen för dem, som äro midt i farten med akademiska studier, är detta afbrott i hög grad ovälkommet och nära nog ohjelpligt. För läkrarne, hvars kurs i Italien liksom annorstädes vanligen är den längsta och svåraste, är det i det närmaste liktydigt med ett afstående från alla deras framtidsplaner. Man har på ett ganska behändigt sätt förstått att draga fördel af denna omständighet för att rekrytera militär-läkare-corpsen. Af ålder existerar nemligen inom Sardinska hären en särskild *Battaglione d'Amministrazione*, sammansatt af tre compagnier, ett *compagnia di Deposito*, bestående af personer, ämnade till handräkning i arsenalerna, på magasinerna, laboratorierna och dylika anstalter; ett *compagnia di Sussistenze*, hvilka skola hjelpa till vid bagerier och andra fabriker för arméens behof; slutligen ett *compagnia d'Infirmieri*, hvilka böra biträda vid hospitalerna, såsom sjukvaktare, åderlåtare och pharmaceuter. I detta sistnämnda compagnie bruka medicinæ och pharmaciæ studiosi inregistreras. Dessa hafva åtskilliga företrädesrättigheter, få större sold än de andra soldaterna, behöfva utom tjensten ej bära uniform och de, som vid enrolleringen voro medicinæ eller pharmaciæ studiosi tillåtas, genom ett särskildt ministeriellt reskript (af d. 31 October 1856) att, såvida det med deras tjenst låter förena sig, få fullfölja sina studier.

Blifna doctorer eller apothekaremästare ha de att välja emellan att ingå såsom sanitetsofficerare i arméen med förbehåll att tjena viss tid, eller förblifva simpla soldater ännu i flera år. Valets utfallande kan just ej vara tvifvel underkastadt. Deras antal som bli tagne till sådana *esercenti la flebotomia* är bestämdt till 24, deras som utöfva *la farmacia* till 26. De äro ställda under militärläkrarnes särskilda uppsigt och anteckningar såväl öfver deras uppförande som framsteg i studier skola hvar tredje månad ingifvas till sundhetsrådet. För att få qvarstanna inom batallionen skola de äfven styrka att de successift aflägga de vid universitetet anbefallda årsexamina, ja, deras förmän ha till och med rätt, då de anse det behöfligt, att från universiteterna reqvirera listorna på inskriptionerna, för att öfvertyga sig om, att de unga läkrarne reguliert medfölja kurserna. Att dessa unga mäns ställning i alla fall ej är dem värdig, är lätt att inse, och jag har hört mera än en redan långt avancerad läkare beklaga, att institutionen af militär-läkare-elever blifvit upphäfd. Dessa kunde ju ock tillhållas, att reguliert studera och aflägga examina vid universiteten, men behöfde ej gå såsom ett slags tjenstehjon på sjukhusen.

Det antal läkare, som på detta sätt vanns för arméen, kunde dock ej vara särdeles stort, och de appeller till civila läkare, som allt emellanåt gjordes, visade sig otillräckliga. Ännu sämre blef förhållandet, då den Sardinska hären började deltaga i kriget på Krim. Der hade dock Sardinarne endast en mindre del af sin armée med i fälttåget, men hela militär-läkare-corpsen var mangrannt utkommenderad. De regementer, som lemnades qvar hemma, och sjukhusen sköttos af civila läkare. Fält-läkrarne påstå, att detta var i hög grad skadligt. De civila läkrarne, som, bland annat, voro obekanta med soldaternas knep och ej förstodo att igen-

känna de simulerade sjukdomarne från de verkliga, beviljade afsked i ofantlig mängd. Man försökte nu att genom ökade förmåner och bättre lönevillkor draga flera läkare till armeen: i ett kungligt dekret af d. 19 October 1855 heter det: I betraktande deraf, att det är omöjligt att med den närvarande Fält-läkare-personalen förse servicen så väl vid expeditions-corpsen som vid sjukhusen och trupperna inom Staten, och med afseende derpå, att arméens sanitetsofficerare, genom de utmärkta tjenster som de vid alla tillfällen men isynnerhet under det närvarande kriget bevisat staten, gjort sig förtjenta af särskilda utmärkelser och förmåner, ha vi beslutat:

Att sundhetsrådets sammansättning skall förblifva sådan, den genom vårt Dekret af den 9 Juni 1853 är vorden bestämd:

Att militärläkarepersonalen i fredstider skall bestå af:

3	Divisionsläkare	af 1:sta	klass	med	majors grad	och	3600	fr:s	lön.
4	„	„ 2:dre	„	„	„	„	„	3000	„	„
20	Regementsläkare	af 1:sta	„	„	Capitains	„	„	2700	„	„
26	„	af 2:dra	„	„	„	„	„	2400	„	„
40	Bataljonsläkare	af 1:sta	„	„	Lieutenants		„	1700	„	„
40	„	af 2:dra	„	„	„	„	„	1500	„	„
20	Medici aggiunti	af 2:dra	„	„	underlieut.	„	„	1300	„	„

Under kriget åter skall antalet sålunda ökas:

1 Medico-Capo med öfverstelieutenants grad och 3600 fr:s lön.
10 Divisionsläkare, 4 af 1:sta och 6 af 2:dra klass.
60 Regementsläkare lika af hvardera klassen.
120 Bataljonsläkare lika af hvardera klassen.
20 medici aggiunti.

Åt medico-capo beviljades 600 Francs om året i representationsomkostnader, samt åt de nyskapade medici aggiunti, utom de 400 Francs, hvilka de, liksom bataljonsläkarne, skulle åtnjuta såsom ekiperingspenningar, en ytterligare gratifikation af 400 Francs (hvilket på ren Svenska kan öfversättas med värfningspenningar).

Presidenten i Sundhetsrådet fick sin lön ökad till 6400 Francs och inspecteurerna sina till 4500.

På det hela taget, så var denna förbättring just icke särdeles stor, och vinsten deraf blef ock så godt som ingen. Tilläggandet af ännu en grad, lägre än de 2:dra bataljonsläkarnes och med än ringare aflöning, var isynnerhet ett faux pas i reformväg. Fält-läkare-corpsens cadrer glesnade alltmer, och slutligen började allvarsamt tagas i öfvervägande, hvad man borde göra, för att tillförsäkra corpsen en tillräcklig rekrytering. Krigsministern var temligen väl disponerad att göra något för fältläkrarne, då kriget 1859 utbröt. Det synes väl, som denna omständighet borde ha påskyndat reformer och förbättringar i militärläkrarnes ställning, emedan man nu behöfde ett ändå större antal deraf, men motsatsen inträffade; just då fick man läkare för arméen i massa. Man vet, med hvilken ifver hela Italien tog del i denna strid, huru inga betänkligheter af hvad slag som helst hindrade Italiens söner att, från alla delar af det herrliga landet, strömma till Sardinien oah ställa sig under Victor Emanuels fanor. Läkrarne kunde icke blifva främmande för denna ädla rörelse, äfven de skyndade till från alla håll, och arméens läkare-personal var snart mera fullständig än någonsin. Då var det ej heller någon fråga om examina, hvar och en, som kom, blef anställd och äfven för avancementet fingo de pedantiska förordningarne om concourserna hvila.

Sedan kriget blifvit slutadt, stannade många af dessa läkare qvar vid arméen och hoppet om en förbättring i fältläkrarnes ställning har åter blifvit aflägsnadt Lönevilkoren äro dock sedan dess ytterligare förhöjda; till en del derföre att åtskilliga af de arméers läkare, hvilka sedan med den Sardinska arméen blifvit incorporerade, hade bättre lönevillkor. Presidenten har så-

lunda fått 7000 Francs, inspecteurerna och medici capi 5,500, divisionsläkrarne 4100 och 3500 *), regementsläkrarne 3000 och 2800, bataljonsläkrarne 2000 och 1800, de adjungerade läkrarne 1700 Francs — hvilket är den nu gällande löne-tariffen, (sedan Mars 1860). Assimilationen med officerarnes grader är ännu densamma som förr, hvilket vid Savojens och Nizzas afträdande till Frankrike gaf anledning till de dervid öfvergående militärläkrarnes nedflyttande i värdighet. En af dessa — jag har denna historia af alldeles säker person — var vederbörligen utexaminerad divisionsläkare af 2:dra klassen och motsvarade sålunda i afseende på *vettenskaplig ställning* och tjensteåligganden fullkomligt en médecin principal i Frankrike. Han gjorde också naturligtvis anspråk på att få denna grad i franska fält-läkare-corpsen, så mycket helldre, som i annexions-öfverenskommelsen uttryckeligen var stipuleradt, att alla de till Savoyen och Nizza hörande armée-corpsernas officerare skulle få behålla sina grader, sedan de blifvit införlifvade med den franska arméen. Nu har dock i Frankrike en médecin principal »assimilation» af öfverstelieutenant, den Sardinska principalen åter endast majors. På denna grund fick den sednare endast den grad, som motsvarade i *rang* hans förra ställning, eller den af médecin major. Han steg sålunda i sjelfva verket ett trappsteg ned i den vettenskapliga hierarchien. I trots deraf fick han dock 1500 Francs större lön; han hade nemligen, såsom divisionsläkare af andra grad (enligt den äldre bestämmelsen) endast 3000 Francs i lön, men fick såsom médecin major af 1:sta klass i Frankrike 4,500! Denna historia visar på ett slående sätt, huru mycket bättre de franska militärläkrarne äro aflönade, än de italienska. Äfven i det hänseende äro

---

*) Ytterligare förändradt, se pag. 123.

de sednare sämre lottade än de förra, att deras avancement går vida långsammare, i vanliga fall åtminstone. Proportionen emellan högre och lägre graders numerär är nemligen numera i Frankrike rigtigare än i Italien, der läkrarne ännu trängas i de lägsta graderna. Presidenten i Consiglio di Sanità, *Riberi*, hvars bekantskap jag hade äran göra, och hos hvilken jag står i stor förbindelse för de upplysningar han rörande sanitetsväsendet inom arméen meddelat mig, försäkrade mig, att han fullkomligt insåg det orättvisa uti detta förhållande, och att han var betänkt på att fördubbla antalet af regementsläkare, för att underlätta avancementet. Jag betviflar ej, att han skall genomdrifva denna plan, och derigenom göra sig den italienska fält-läkare-corpsen ännu mera förbunden. Ännu äro dock, genom den oupphörliga tillkomsten af arméer och thy åtföljande läkare, samt uppsättandet af nya arméecorpser förhållandena i allmänhet så oordnade och orediga, att det torde behöfvas en lång tid, innan något kan med allvar företagas för ett slutligt reglerande. Dessutom synes det, som om anspråken derpå för ögonblicket ej skulle vara så stora. En militärläkare — visserligen dock en, som står öfverst i hierarchien — D:r *Commisetti* gaf mig, då jag afhandlade denna fråga med honom, följande ädla svar: »Det är sannt, att allt ej är som det borde vara, men hvad vill ni? Vi utgöra en liten och fattig nation, men som har företagit sig utomordentligt stora saker. Vi kunna ej gå i land med dem på annat sätt, än att hvarenda menniska får göra stora uppoffringar; hvarföre skulle vi läkare ensamt pocka på större fördelar, då alla andra gerna underkasta sig försakelser af alla slag?» Ett sådant svar står öfver alla commentarier.

På ett håll åtminstone är likväl denna försakelse-ande ej så stor, och det är just på det håll, der man varit van och

haft skäl att förmoda helt annat. Under det lysande, men korta fälttåg som Garibaldi gjorde på Sicilien och i Neapel, och uti hvilket hans frivilliga inlade en ära som ingen med fog kan förneka, strömmade dock, bland andra, äfven en mängd äfventyrare till honom, synnerligast på slutet, hvilka gjorde mera buller än verklig nytta. Många regementen uppsattes med thy åtföljande officerare och läkare. *Il buono* Garibaldi, sjelf så upphöjd och fri från egennytta, ville dock rikligen belöna sina anhängare, och gjorde beständigt utnämningar, i synnerhet i de högre graderna, hvilka ofta nog ej stodo i verkligt förhållande till de bevisade tjensterna. Hos Garibaldi gick det mycket lätt att bli öfverste eller general, och om möjligt ännu lättare att bli regements- eller divisionsläkare. Då hans armée efter slutadt fälttåg till en stor del upplöste sig, fordrade dock hans officerare och läkare att med bibehållen grad få qvarstanna inom den reguliera arméen. Regeringen hvarken ville eller kunde bevilja denna fordran, den Sardinska arméen hade likväl också nyss gjort en campagne, mindre lysande måhända, men säkert icke mindre mödosam och farlig, än Garibaldis »segertåg», och dess officerare hade dock måst nöja sig med måttligt avancement. För att icke stöta sig med den ofantligt populäre dictatorn, gjordes dock för hans vänner så mycket som var möjligt, och i afseende på läkrarne bestämdes, att de skulle få behålla sina grader, om de kunde genomgå de examina, som alla andra för dessa graders ernående måste underkasta sig. Ännu har det ej visat sig huru många som kunna komma att qvarstanna, emellertid ökas oredan äfven af detta förhållande.

Annars hafva de i de annexerade länderna vederbörligen legitimerade fältläkrarne, liksom arméecorpsernas officerare, fått behålla sina grader i den nya italienska arméen. En medico capo har blifvit tillsatt

vid hvar och en af de stora arméedivisionerna. Sundhetsrådet har ock blifvit ökadt med flere nya inspecteurer, hvaribland en för veterinaire-medicinen och en för flottan. I Italien har nemligen sundhetsrådet högsta styrelsen äfven öfver flottans läkarepersonal.

Helt nyligen har också militär-apothekrarnes ställning blifvit i icke oväsendtlig mån förbättrad. Genom kunglig förordning af den 26 Maj 1861 äro deras lönevillkor, hierarchi och assimilation på följande sätt bestämda:

Farmacista, directeur för central-apotheket skall ha majors grad och lön af 4000 Francs.

Farmacista Capo af 1:sta klass, skall ha capitains grad och i lön 2800 Fr.

Farmacista Capo af 2:dra klass, skall ha capitains grad och i lön 2500 Fr.

Farmacista med assimilation af lieutenant 1800 Fr.

Farmacista aggiunto, underlieutenants grad och i lön 1600 Fr.

§ 2.

Befordringssystemet. Examineringsväsendet.

Det är redan nämdt, att i kraft af de sednare förordningarna, ingen kunde bli läkare i sardinska arméen, som ej nöjaktigt genomgick en inträdesexamen. Efter denna examen, för hvars närmare bestämmelser jag snart skall redogöra, blef den anträdande militärläkaren utnämnd till 2:dra bataljonsläkare och efter 1855 till medico aggiunto. Uti denna grad skall han vara tvenne år, innan han kan utnämnas till bataljonsläkare. Från bataljonsläkare kan ingen avancera till regementsläkare, utan att hafva tjenat 3 år i den förra graden; ingen kan bli divisionsläkare, som ej varit minst 5 år regementsläkare. Inom hvarje grad stiger man från

2:dra till 1:sta klass endast efter anciennitet, från bataljonsläkare till regementsläkare och derifrån till divisionsläkare endast på grund af i examen ådagalagd skicklighet. Utnämningarne till Medico capo och högre grader ske efter »fritt val» bland dem som äro i närmast lägre grad. Endast chefen för hela fält-läkare-corpsen, presidenten i sundhetsrådet, utnämnes endast på grund af utmärkt skicklighet i allmänhet, utan afseende på militär-läkare-qvalificationer. Han behöfver till och med alldrig ha varit militärläkare och just detta är fallet med den nuvarande presidenten Riberi. Han var chirurgiæ professor vid universitetet i Turin, en post, som han föröfrigt ännu bekläder, men icke militär-läkare, då han sattes i spetsen för fält-läkare-corpsen. Orsaken dertill, att man endast i afseende på sjelfva chefen gjort ett undantag från de principer, som annars reglera befordringssystemet inom militär-läkare-hierarchien, är, att man framför allt är angelägen om, att få denna plats beklädd med en man af utmärkta förtjenster och stora vyer, helldre än af en i tjensten grånad men möjligen också med dess fördomar inbyrd militär-läkare. För öfrigt återfinner man i flera andra länder alldeles samma förhållande. Att fält-läkare-corpsens chef tillika är professor vid ett universitet och sålunda i tillfälle att oupphörligen underhålla och utvidga sin praktiska skicklighet samt bibehålla sin ståndpunkt i vettenskapligt hänseende, anses icke i Italien för oförenligt med corpsens sanna intressen. Man torde väl ock hafva rätt härutinnan.

Under krigstider äro de nyss omnämda befordringslagarne suspenderade eller åtminstone i väsendtlig mån lämpade efter de förhållanden, som då existera. De sanitetsofficerare, som äro i aktif tjenstgöring vid den stridande arméen, och hvars avancement sålunda ej kan äga rum medelst examina, befordras genom fritt val, endast beroende af den skicklighet, det nit och det mod, som de ådagalägga, och ancienniteten

tages ej i betraktande annat än vid i öfrigt lika meriter. Dessutom räkna de för campagnerna dubbla tjensteår, så att de endast behöfva stanna under hälften af den föreskrifna tiden inom hvarje grad. Genom visade lysande tjenster kunna de till och med ernå befordran helt och hållet utan afseende på tjensteår. Från reglementets föreskrifter i afseende på tjenstetiden kan äfven afvikas, »då det är på annat sätt omöjligt att besätta de vakanta posterna i fiendens omedelbara närhet».

Annars kallas till examina vid yppade vakanser jemt 3 gånger så många kandidater, som de platsers antal, hvilka skola besättas. Af dessa kallas två på grund af ancienniteť och en genom conseilens val. Denne sednare behöfver ej ens vara i 1:sta klassen inom graden, men skall dock inalles ha tjenstgjort det föreskrifna antalet år. De som befinnes vara de skickligaste utnämnas, de andra ha rätt att ännu en gång concourera. Oaktadt de ej blifva utnämnda erhålla de dock betyg öfver den visade skickligheten. Den som tvenne gånger erhållit betyget approbatur, behöfver ej vidare undergå examen, utan skall vid nästa ledighet ovillkorligen och utan concours avancera. Den, som åter tvenne gånger blifvit underkänd, kan sedermera ej kallas till examen, utan är hans befordran för alltid stängd. Programmet öfver dessa examina är i öfrigt följande:

För inträdet i militär-läkare-corpsen:

Först och främst skall sökanden visa, att han är vederbörligen examinerad medicinæ- och chirurgiæ doctor; att han ej är mera än 30 år gammal; *att han är ogift,* att han har de physiska egenskaper som höfvas en krigsman, för hvars utrönande han bör undersökas af arméens sundhetsråd. Sjelfva examen hvälfver sig omkring 1:o anatomi och physiologi, 2:o speciell pathologi, både medicinsk och chirurgisk, särskildt febrarne,

inflammationerna, de spontana och traumatiska hæmorrhagierna och de förnämsta blodstillande medel, mekaniska och dynamiska; de exanthematiska sjukdomarne; frakturer och blessurer, luxationer och hernier.

För Regementsläkare-examen:

1:o. Den militärmedicinska hälsoläran och lagfarenheten.
2:o. De syphilitiska sjukdomarne jemte de vilkor, som ett väl inrättadt hospital för dessa sjukdomar bör uppfylla.
3:o. Speciell medicinsk och chirurgisk pathologi: febrarne, inflammationerna, neuroserna, inbegripet själssjukdomarne, cachexierna, sinnesorganernas sjukdomar, blessurer genom eld- och andra vapen.
4:o. Indicationer för behandling medelst brunskurer, samt dessas contraindicationer.
5:o. Principerna för och egendomligheterna af den militär-medicinska servicen i krig, på läger och i fred, reglementen och författningar rörande densamma, samt föreskrifterna angående rekrytering.
6:o. Praktiskt prof i topografisk anatomi,
7:o. Praktiskt prof i operatif chirurgi, båda på kadaver.
8:o. Clinisk examen af in- och utvärtes sjuke, verkställd vid sjuksängen.

För Divisionsläkare-examen:

1:o. Hela den speciella medico-chirurgiska pathologien.
2:o. Hela den operativa chirurgien.
3:o. Anatomien.
4:o. Materia medico-therapeutica.
5:o. Medicina legalis.
6:o. Samtliga reglementen rörande militär-läkaretjensten.

Alla dessa examina hållas i närvaro af hela sundhetsrådet, hvaraf tre medlemmar, utom pesidenten, äro

examinatorer. — De skola räcka en timma för hvar och en af regements-läkare-kandidaterna och 1½ timma för dem som aspirera på divisions-läkare-graden. — Samtliga i Turin befintliga militärläkare ha rätt att åhöra dem och blifva till och med särskildt underrättade om, när de skola äga rum. — Efter slutadt förhör voteras öfver hvarje kandidat, innan en annan får börja. Hvar och en af examinatorerna afger sitt omdöme uttryckt i ett visst antal punkter från 1 till 15, ⅘ af det möjliga högsta antalet behöfvas, för att kandidaten skall vara approberad. De klasseras sedermera efter de erhållna punkterna.

De kandidater, som kallas till examina, åtnjuta ersättning för resekostnader och dagtraktamente, såsom när de kommenderas i tjensteåligganden.

Det är mycket att säga om detta oupphörliga examinerande. Man spårar deri, att dess inrättande utgått snarare från universitets-professorn än från militärläkaren. Det är sannt, att militärläkrarne härigenom oupphörligt tvingas att följa med sin tid och beständigt rekapitulera sina skolstudier, och det första är visserligen i sin ordning. Det sednare åter är öfverdrifvet och blir i tillämpningen verkligen odiöst. Om examen för de äldre läkrarne endast omfattade den medicinska praktiken, vore såsom i Frankrike hufvudsakligen inskränkt till chirurgisk och medicinsk clinik, reglementen o. d., så vore deremot också mindre att anmärka, men att fordra, det en militärläkare, som kanske i 20 år varit i oupphörlig praktisk tjenstgöring, skall, närhelst han kallas, vara beredd på en examen i hela anatomien o. s. v., det är verkligen att gå för långt. Och man må ej tro, att författningen icke strängt efterlefves! En utmärkt läkare, som med heder genomgått sin divisions-läkare-examen och redan dertill är utnämd, berättade mig, att han i denna sista pröfning till en del fått identiskt samma frågor, som då han för 20 år sedan undergick medicinæ doc-

tors-examen. Sjelfva sättet för pröfvandet af kandidaternas skicklighet är icke heller ofelbart till sitt resultat. Många menniskor stå sig rätt klent i en examen, men kunna ändå vara utmärkta personer. Här isynnerhet, då hela framtidens väl och ve oåterkalleligen beror på en eller två timmar, då examinanden förbryllas och förfäras genom åsynen af alla sina förmän och en stor del af corpsen, här, der det hufvudsakligast gäller rena minnessaker snarare än den praktiska skickligheten, här kan examensresultatet utomordentligt lätt blifva alldeles falskt och orättvist. Jag har i detta hänseende hört en historia af fullt trovärdig person. En regementsläkare, som med utmärkelse tjenat i många år, och som stod uti högt anseende inom corpsen för duglighet, skulle undergå examen till divisionsläkare. De första profven gingo temligen bra, men i anatomien stakade han sig och hvarpå? Jo på uppräknandet af de muskler, som tillhöra larynx! Han blef differerad. Förmodligen var detta ej den enda orsaken, utan mannen blef väl genom sin oförmåga att besvara frågan förbryllad och resten af examen gick väl sålunda ock på tok. Factum är emellertid, att denna fråga till besvarande framställdes; dess olämplighet torde ej behöfva påpekas. Slutet på historien är det sorgligaste: den djupt kränkta mannen förlorade förståndet. Sådane berättelser äro just icke särdeles uppmuntrande för efterkommande, och benägenheten hos de civila läkrarne att ingå på en bana, der slika händelser passera — eller anses kunna det —, ökas ej härigenom. Examensväsendet för de äldre läkrarne är ännu mera förhatligt derigenom, att de anse det fullkomligen obehöfligt. »Må de maktägande bedömma oss vid verket säga de, alla göra vi dagligen tjenst, nästan beständigt på sjukhusen, alltid äro vi under förmäns ögon, hvilka controllera oss; lita ej inspecteurerna på dem, så kunna de på sina inspectionsresor eller närhelst de vilja studera oss

under utöfvandet af vår befattning, men bort med examenschikanerna.»

Hufvudargumentet för examina i dess närvarande form, åtminstone i hvad som beträffar divisionsläkrarne, är att den rôle, som är anvisad dessa, är lika mycket, om ej mera, lärarens än läkarens. Som vi snart skola se, äro nemligen divisionsläkrarne enligt instruktionen verkliga professorer i militär-medicin. Fördenskull skulle också behöfvas en pröfning, som bevisar att de äro detta kall vuxne. Utom det, att detta ej fullt säkert genom den föreskrifna examen kan utransakas, så kan emot detta invändas, att det icke är alldeles billigt att fordra det alla läkare, som äga rätt till avancement genom fullkomligt ådagalagda förtjenster såsom fackmän, också skola vara professorsämnen. Man kan vara en utmärkt militär-läkare, utan att tillika vara passande till lärare. Att då endast på den grund, att de ej uppfylla detta villkor, neka förtjente män befordran, synes vara väl hårdt. — Det finnes en omständighet till, som också tynger i vågskålen till examensväsendets nackdel. Conseilen har nemligen rätt att kalla till hvarje concours en, utom ancienniteten. Detta skall naturligtvis vara en person, om hvilken inspecteurerna hysa en fördelaktig opinion. Det vore ledsamt, om concoursen skulle utfalla sålunda, att deras omdöme härutinnan blefve jäfvadt — vi äro alla menniskor — det är icke omöjligt, att conseilens utkorade och dess eget anseende hållas uppe genom ett partiskt bedömande. Det säges att sådana casus någon gång inträffat; å andra hållet förnekas det och det påstås, att conseilen endast sällan gör bruk af sin rätt att kalla utom ancienniteten. Jag vill gerna tro, att den sednare uppgiften är den riktigaste, men emellertid är möjligheten af orättvisors begående här nog förhanden.

För militär-apothekrarne äro äfvenledes examina föreskrifna.

För inträdesexamen.

1:o. Elementerna af den allmänna chemien med dess användning på pharmacien.
2:o. Kännedomen om de officinella växter, droguer, samt alla substanser, hvaraf medicamenter beredas.
3:o. Pharmacia theoretico-practica, särdeles de formler och preparationsmethoder, som i militärpharmacopéen finnas föreskrifna.
4:o. Kännedom om det nya systemet för mått, mål och vigt.

För examen till Farmacista af 2:dra klassen.

I denna examen skola frågorna vara mera djupgående än i inträdesexamen, och framför allt röra de chemiska undersökningarne af läkemedel, dryckesvaror, lifsmedel eller annat, som kan bli föremål för en hygienisk eller medicolegal fråga. Derjemte:
1:o. Chemien och dess användning på pharmacien.
2:o. Materia medica.
3:o. Pharmacia theoretico-practica.
4:o. Reglementerna för tjensten och uppbörden.
5:o. Verkställande af tvenne chemiska och pharmaceutiska operationer.

Examens-commissionen är sammansatt af: sundhetsrådets president, pharmaciæ-inspecteuren, directeuren för militär-laboratoriet, den pharmacista af 1:sta klass, som är fästad vid militär-sjukhuset i Turin.

Examen tillgår på samma sätt, som för läkrarne. Den som misslyckas i en examen, kan försöka ånyo efter 6 månader.

Till examen för Farmacista af andra klass kallas 2 på grund af anciennitet och 1 genom fritt val.

Farmacista capo liksom directeuren för laboratoriet utses endast på grund af fritt val, den sistnämnde behöfver ej förut ha varit militär-apothekare.

§ 3.

Åligganden i fredstid.

Sundhetsrådet har sig anförtrodt öfvervakandet och den högsta styrelsen öfver arméens hälsovårds-service, så till lands som sjös, i hvad beträffar det vettenskapliga elementet. Detta öfverinseende utöfvas under krigsministerns eller marinministerns auctoritet allt efter omständigheterna. Dessutom är conseilen en rådgifvande myndighet åt ministrarne i allt som rörer sundhetsservicen och vettenskapen.

Militär-läkare-personalens styrelse och disciplin handhafves äfven af sundhetsrådet, liksom bestämmandet af de poster, på hvilka läkrarne fördelas, der icke ministern sjelf mellankommer med någon anordning, endast beror af detsamma.

Sammankallandet af Sundhetsrådet beror af presidenten; alla inspecteurerna äro skyldiga att deltaga i sessionerna, så vidt de ej ha laga förfall. Presidenten kan dessutom till deltagande deri kalla divisionsläkaren öfver militärhospitalet i Turin. Presidenten liksom inspecteurerna skola bo i staden Turin, den förre korresponderar direkte med ministrarne öfver alla de frågor som röra den militära sundhetsvården. Hvarje år anställas inspectioner öfver sjukhusen och samtliga militär-sjukvårdsinrättningar, till lands och sjös. Inspecteurerna åligger att utöfva öfverinseende öfver allt, som rörer sundhets-vården, deri inbegripet disciplinen, undervisningen och de vettenskapliga conferencerna. Dessutom kunna extraordinarie inspectioner anställas, när så anses behöfligt, hvarjemte inspecteurerna, genom särskild författning, ha rätt, att äfven utan ministerns påbud, när de behaga, göra visitationsbesök på sjukinrättningarne. För alla dessa besök aflägga inspecteurerna berättelser för presidenten, hvilken öfverlemnar dessa till ministrarne.

Om inspecteurernas och presidentens assimilation med officersgraderna är redan taladt. Tilläggas bör, att de åtnjuta alla hedersbetygelser, som tillkomma officerare i aktif tjenst, utan undantag.

Det behöfver väl icke vidlyftigt påpekas, huru långt denna enkla organisation står framför den Fransyska. Det italienska sundhetsrådet är militär-läkrarnes verkliga chefsembete. Ingen främmande myndighet har rätt att på minsta vis blanda sig i läkrarnes angelägenheter. Corpsen bildar ett slutet helt, under förvaltning af sina egna naturliga förmän. Med utnämningarne har ingen annan något att beställa, disciplinen handhafves ensamt af competenta personer och någon annan controll på läkrarnes verksamhet kommer här icke i fråga. Om intendenturen nämnes i hela författningen ej ett ord. Vid sjukhusen och på regementerna finnas här som der embetsmän som besörja administrationen, men deras verkningskrets är alldeles skiljd från läkrarnes. De äro ej ens likställda, ty läkrarne ha obestridligen öfvertaget i allt, der sådant kan vara nyttigt och behöfligt. Denna inrättning är till betydlig del Riberis verk, och den italienska militär-läkare-corpsen kan ej annat än derför vara honom i hög grad tacksam.

Genom kungligt dekret af d. 26 Mai 1861 inrättades en *Medico-capo* för hvar och en af den italienska härens militär-distrikter. General Fanti, dåvarande krigsministern, utvecklar för konungen motiverna för denna institution sålunda: »Sedan genom det kungliga dekretet af den 24 sistl. Januari nationalhären blifvit fördelad i sex departementer eller armée-corpser, behöfves ett nytt ordnande af de särskilda vapnens förhållanden och jag anser, för min del, det ock vara af nöden, att de föreskrifter, som för det närvarande reglera sundhetsvården och läkarepersonalen, äfven modifieras, för att bringa dem i harmoni med härens organisation i allmänhet, och på sådant sätt tillförsäkra nödvändig enhet, concentre-

ring och regelbundenhet åt denna service, som är mera vigtig nu än någonsin — *genom beskaffenheten af de tider, som stunda.* Då alla andra härens delar ifrån bataljonerna ända upp till divisionerna äro försedde med särskilda läkare, som deri bestrida sanitets-servicen, är också skäl för handen att samma system utsträckes till militärdistrikterna och att de få hvardera sin medico capo, hvilken bör ha rang och lön af öfverstelieutenant, enligt hvad som redan finnes bestämdt för den, som tillsattes genom lagen af 17 Mars 1856.

Militärdistrikternas läkare, genom att centralisera och gifva enhet i servicen åt de olika divisioner, som sammansätta distriktens arméecorpser, skola utöfva högsta inseendet öfver divisionsläkrarne och bilda medelpunkter, från hvilken böra utgå alla de dispositioner, som beträffa de respektive distrikten. Häraf följer ock, att den indelning, som för närvarande består i divisionsläkare-graden nemligen i 2 klasser, bör upphöra och dessa sednare efter detta komma att utgöra en enda klass . . .»

Förslaget vann kunglig sanction och divisionsläkrarnes båda klasser sammanslogos sålunda till en — med lön af den gamla 1:sta klassen, alltså 4100 Lire. I förbigående kan här nämnas, eftersom det ej skett förut, att läkrarnes löner numera äro alldeles desamma som officerarnes af motsvarande grad, och det ej linieofficerarnes utan de speciella vapnens.

Divisionsläkrarnes åligganden äro, åtminstone i fredstid, genom den nya författningen inskränkta till öfverinseendet öfver de större sjukhusen. De hafva ej någon speciell afdelning på dessa, utan utgöra den högsta consultativa auctoriteten i vettenskapligt hänseende, controllera alla de andra i alla hänseenden, samt äro de yngres lärare. Hvad sjukhusen i allmänhet beträffar, så kan jag ej afhålla mig att uttrycka min beundran öfver deras organisation, det vettenskapliga lif

der råder, den ordning, enhet och goda anda, som herrska mellan läkrarne, alldrig här trakasserade af någon främmande auctoritet, samt den fördel, man för undervisningen drager af dessa anstalter. Äfven häri har Riberi lemnat ett vackert minne af sitt chefskap och mycket godt uträttas säkert härigenom, synnerligen om divisionsläkrarne öfverallt skulle vara sådana som t. ex. D:r *Alfurno* i Milano eller D:r *Arella* i Turin. Divisionsläkrarne skola ha noggran tillsyn deröfver, att alla de vid deras sjukhus anställda läkare, de må vara af hvilken grad som helst, skola turvis tjenstgöra på de olika afdelningarne, på det att de måtte förvärfva sig skicklighet i alla konstens grenar. De skola dessutom hvarje år under vintern hålla tvenne föreläsningskurser, en i topografisk anatomi, och en i operationsläran, båda praktiskt, på kadaver. Synnerligen skola de lesioner, som kunna uppkomma genom krigs-vapen och de operationer, som för deras afhjelpande kunna ifrågakomma, särskildt och noga genomgås. Derjemte skola de hvarje år undervisa de yngre läkrarne uti principerna af och egendomligheterna uti militär-sanitets-tjensten vare sig på sjukhusen eller vid trupp-corpserna, i krig, i fred och på läger, på det dessa sednare måtte lära sig allt hvad deras tjenst rörer. (Ett sätt att supplera skolan på Val-de-Grâce i Frankrike; denna sednare har det företrädet att kursen kan vara mera fullständig och säkerligen, der icke divisionsläkrarne äro särdeles utmärkta personer, äfven mera lärorik, men den italienska institutionen har åter fördelen af att för de yngre läkrarne vara permanent, och ej inskränkt till ett år. I Frankrike kunna dessa sednare möjligtvis glömma hvad de lärt, särdeles om de länge få vara ifrån den ena eller andra branchen af tjensten; i Italien, der, som vi snart få se, *alla* regements- och bataljonsläkrarne samtidigt tjenstgöra på sjukhusen och på regementerna, är förhål-

landet annorlunda). Alla vid sjukhuset anställda läkare skola medfölja dessa kurser, endast sjelfva sundhetsrådet kan meddela befrielse derifrån åt dem, som begära det och styrka sig redan ha varit med om fullständiga kurser i tvenne år.

Minst tvenne gånger i månaden samlas samtlige läkrarne till vetenskapliga conferencer, för hvilka divisionsläkaren presiderar. Han är ansvarig för att de dervid hållna protocollen till sundhetsrådet insändas. Han skall äfven åt samma myndighet afgifva rapport om huru hans yngre kamrater begagna sig af undervisningen, öfver deras uppförande och skicklighet i allmänhet o. s. v.

Regements- och *bataljons-läkrarne* äro fördelade i två klasser; de som äro fästade vid sjukhusen, och de som tillhöra regementerna. Denna fördelning har dock ingalunda den betydelse som i Frankrike, den nemligen, att de båda klasserna äro skarpt åtskiljda, utan här är förhållandet ett helt annat. Samtliga läkrarne skola nemligen tjenstgöra på sjukhuset i den stad, der de äro garnisonerade (och öfverallt finnas sjukhus, der garnisonsregementer finnas). Som likväl regementerna emellanåt byta plats, så måste å ena sidan sjukhusen ha några läkare, som äro fästade dervid och känna dess egendomligheter, å andra sidan regementerna läkare som tillhöra och medfölja dem. Ett ofta påkommande och totalt ombytande af läkare vore naturligtvis skadligt både för truppcorpserna och hospitalerna. Men, så länge regementet ligger i garnison, skola dess läkare deltaga i sjukvården på hospitalet. Detta sednare är nemligen deladt i så många afdelningar, som det finnas regementsläkare — på sjukhusen och regementerna tillsammanstagna — så när som på en. En läkare af hvardera slaget skall nemligen vara i reserv för att fylla vakansen vid möjligen uppstående tillfälliga förhinder för någon af de tjenstgörande. Af regementets

båda bataljonsläkare skall en åtfölja sin regementsläkare på sjukhuset, den andra stanna qvar vid regementet. Efter tre månader byta dessa båda tjenstgöring. Det förstås af sig sjelf, att regementsläkaren derjemte sköter de hans egentliga tjenst åtföljande göromålen, hvilka här som öfverallt ej äro så utomordentligt vidlyftiga. Regmentsläkrarne mottaga den afdelning, som dem af divisionsläkaren anvisas och passera, efter i regel sex månader, till en annan. Denna tid kan dock af divisionsläkaren förkortas till 4 och minst 3 månader. Det är gifvet, att det i allmänhet är så inrättadt, att sjukhusens storlek och antalet af regementer, som vanligen i staden ligga i garnison, stå i jemn proportion till hvarandra. Regementernas läkare finna derföre alltid en afdelning på sjukhuset att sköta. Komma flera corpser än vanligt till en stad, så växer naturligtvis ock sjukantalet och afdelningarnes antal på sjukhuset blir ökadt. — Skulle i en stad vara så liten truppstyrka, att endast dermed följde en bataljonsläkare, så måste en af de bataljonsläkare, som alltid till ett antal af minst tvenne äro fästade vid hvarje sjukhus, alternera med den förra i tjenstgöringen på regementet. — Hvarje regementsläkare, han må egentligen tillhöra sjukhuset eller ett regemente, följes alltid troget af sin bataljonsläkare, då han öfvergår till annan afdelning, såvida ej divisionsläkaren finner för godt, att annorlunda bestämma. — Enär vid sjukhuset alltid finnas fästade flere bataljonsläkare än regements-läkare, så äro alltid några i reserv, för att fylla tillfälliga vakanser och föra diarierna. I nödfall anförtros dessa åt de soldater, som äro studenter — *flebotomisterna.*

Samtlige regementsläkrarne skola hålla kliniska föredrag öfver sina sjuka.

Som man ser, har man i Sardinien redan vetat på ett ganska ändamålsenligt sätt lösa det problem, hvarpå man ännu i Frankrike grubblar, det nemligen, att

hålla alla militär-läkare i jemn exercis med sjukas vårdande. Det är möjligt, att, af en eller annan orsak, som jag ej känner, det sardinska systemet ej låter tilllämpa sig i Frankrike; det synes otroligt, att man ej annars på det sednare stället skulle skyndat sig att adoptera det, ty det är omöjligt, att, med den lifliga beröring som på sednare tider mellan de båda länderna egt rum, man ej skulle känna det. *Men* — Fransoserna taga ogerna efter något af andra nationer, och dessutom förutsätter sjelfva systemet en viss frihet, en ej obetydlig sjelfbestämning hos läkare-cheferna. Det är likväl just detta, som fattas i Frankrike, måhända är det till och med just denna brist på sjelfständighet hos läkrarne som hindrar den nyttiga reformens genomförande. Hurusomhelst må sardinska fält-läkare-corpsen vara tacksam för, att inga främmande krafter hämmat dess utbildning, att ingen intendentur trycker den med sitt ok, och, om min förmodan är rigtig, så ha de franska militär-läkrarne äfven af denna anledning ett skäl att komma fram med sitt: delenda est Carthago.

På hvarje sjukhus skall ständigt finnas en *jourhafvande läkare*. Jouren går i tur mellan bataljonsläkrarne, och räcker en dag i sender. På de större sjukhusen får denne icke ett ögonblick lemna sjukhusets lokal, på de mindre ej för längre tid än mattimmarne. Är sjukhuset så litet, att endast en bataljonsläkare finnes dervid, får denne alldrig gå längre bort, än att han lätt kan anträffas.

Såsom en kuriositet kan måhända i förbigående omtalas, att instruktionen för servicen inom militärhospitalen förskrifver bland andra register, som der skola föras, ett öfver de åderlåtningar, som på dagen blifvit ordinerade. Detta liksom en ganska färsk och ganska bedröflig cause celèbre (Cavours sjukdomshistoria) visar, att man här ännu hänger fast vid de äldre, i Europa annars temligen öfvergifna, åsigterna om venæsectioner-

nas therapeutiska betydelse. Måhända är dock detta i viss mån förklarligt genom sjelfva de i Italien herrskande sjukdomarnes lynne.

På hvarje divisions-sjukhus skola den 1:ste och 15:de i hvarje månad hållas *vettenskapliga conferencer.* Dessa presideras af divisions-läkaren. För att föra protocoll dervid utses genom votering tvenne sekreterare, en i regements- och en i bataljons-läkaregraden. De behålla sin befattning ett år, och kunna efter ett års hvila åter omväljas. Ingen får undandraga sig denna befattning, om han ej innehaft den förut. — Conferencerna ha till hufvudsakligt mål diskussioner, meddelanden och öfverläggningar om de sjukdomar som råda inom sjukhuset, men kunna derjemte fyllas med andra föredrag i militär-medicinska ämnen. Protocollen skola ofördröjligen insändas till sundhetsrådet, sedan de vid näst påföljande sammankomst blifvit justerade och med sekreterarnes samt ordförandens namnteckningar försedda. De införas straxt uti den nästan enkom för detta åndamål afsedda *giornale di medicina militare.*

Riberi rosar ofantligt denna institution, som för öfrigt är lånad från Frankrike, och hans ord till mig voro, att han på detta sätt, från sin stol i Turin, kan känna hvarenda militär-läkare, om de arbeta eller ej; att han trodde sig ha skapat lika många militär-medicinska akademier, som det finnes divisions-sjukhus o. s. v. Det är dock tvifvel underkastadt, om institutionens värde är så stort, som han tror. För det första, så kan det väl hända, att på 14 dagar ingenting på sjukhuset passerar, som kan ge anledning till någon diskussion, knappast till ett enkelt meddelande, och »akademiens» sammankomster kunna derföre någon gång vara torftiga nog; för det andra har man med det ovillkorliga införandet i Journalen gjort mera ondt än godt. Endast få sporras genom utsigten att i journalen få figurera såsom författare till att företaga något arbete af större värde,

men mången, som väl kunde vara hågad att göra en blygsam och enkel framställning, passande i kamraternas krets, skrämmes ifrån detta derigenom att han vet, det hans föredrag genast får en större publik och blir underkastadt en skarpare kritik. Vare för öfrigt långt ifrån mig, att tala illa om de vettenskapliga conferencerna. Jag är tvärtom öfvertygad om, att de göra god nytta och lemna många upplysningar, särdeles i epidemiologiskt hänseende, men jag tror, att de, med litet mindre anspråk, skulle kunna gagna litet mera.

På hvarje sjukhus af 1:sta och 2:dra klass finnes numera ett *Läsekabinett.* Ett sådant inrättades först i Genua genom öfverenskommelse mellan alla derstädes då stationerade militärläkare. Sedan har, genom sundhetsrådets försorg, blifvit fastställdt, att ett sådant, som sagt är, skall finnas på hvarje sjukhus. Kostnaderna härför betäckas dels genom anslag från krigsministerium dels ock hufvudsakligast bestridas de af läkrarne sjelfva, förmedelst ett månadtligt afdrag på deras solde. Kabinettet är hufvudsakligen afsedt att innehålla de bästa af de vettenskapliga tidskrifterna, och dessa äro bestämda, samt *alldeles desamma* för alla läsekabinetter öfver hela riket. Listan derpå är:

Gazzetta medica degli Stati Sardi.
Giornale di medicina Militare.
Gazzetta medica Italiana-Lombarda
Id. di Genova.
Gazette des Hôpitaux de Paris.
" médicale de Paris.
Abeille médicale "
Journal de chemie et pharmacie.
Revue médicale de Paris.
Medicina politica di Brescia.
Giornale della R. Academia medico-chirurgica
Gazzetta Piemontese.

Blir något öfver af den sammanskjutna summan, så användes detta till uppköp af andra vettenskapliga skrifter.

Böckerna liksom tidningarne skola läsas på stället, men få hemlånas då de legat framme en viss tid.

Det ligger ingen orättvisa uti, att en militärläkare får contribuera på ett ställe, hvarifrån han innan årets slut kan bli bortkommenderad; hvart han kommer, finner han nemligen ett läsekabinett och samma lektyr, hvartill medlen blifvit spenderade af dem, som på den förra platsen komma i hans ställe.

Reglementet för hospitalernas *administration* är mycket vidlyftigt, och sjelfva organisationen i ekonomiskt hänseende mycket complicerad. Det ligger ej heller i planen för denna reseberättelse att redogöra för de administrativa detaljerna inom sjukhusen. Men ett högst besynnerligt och, som jag tror, för Sardinien alldeles egendomligt, förhållande kan jag dock ej undgå att med några ord omnämna. — Andra styrelser söka att inrätta ekonomien vid dylika anstalter på ändamålsenligt sätt, genom att inrätta ett detaljeradt och noga controlleradt uppbördsväsende; genom revisioner, som anställa efterräkningar för hvarje onödigt använd kostnad, och på så sätt äfven mana till sparsamhet. Här åter räknas på förhand ut, hvad man anser behöfvas för soldaternas ändamålsenliga skötsel, och ett visst pris för hvarje underhållsdag bestämmes på förhand, och med detta har administrationen att sköta sjukhuset! Intendenturen måste ställa så till, att summan räcker till; blir åter något öfver, så kommer det statscassan till godo. Derföre äro i alla fall utgifterna noga controllerade. Detta pris afdrages på de sjuke soldaternas solde.

Systemet är verkligen lika egendomligt som dåligt. Det uppmuntrar nemligen öfver höfvan kommissariernas sparsamhetsanda, som öfverallt och alltid är stor

nog ändå, och detta kan ej ske utan på sjukvårdens bekostnad. Detta är också det enda tillfälle, der läkrarne och intendenter kunna komma i tvist, de förra i sin egenskap af de sjukes naturliga vänner, de sednare såsom ömmande för kassans tillstånd. Det finnes en särskildt junta, som har högsta öfverinseendet öfver ekonomien, och den är äfven i hög grad economisk. Läkaren har dock rätt att ordinera så mycket han vill *inom reglementet*, men utanföre detsamma bryter sig hans makt emot administratörernas och ibland behöfves det till och med ministeriella resolutioner, för att slita uppkomna tvister.

I Turin finnes ett nytt och godt sjukhus samt ett annat äldre, annars äro sjukhusen i allmänhet ej byggda dertill utan till helt andra saker, såsom kloster, kaserner o. s. v. Både i Turin, Genua och Milano äro sjukhusen för öfrigt så väl inrättade, som omständigheterna medgifva, luftvexlingen dock högst elementär. Sängar och tillbehör äro enkla men snygga, maten god, men dermed hushållas noga. Läkrarne ha nemligen ej rättighet att förskrifva helportion för mer än tre dagar å rad åt samma patient. Denna helportion består af 16 uns bröd, 8 uns kött, en liten flaska vin, som utspädt med vatten ganska väl låter dricka sig, samt soppa, allt fördeladt på två måltider.

För den *pharmaceutiska servicen* finnes ett stort magasin och laboratorium i Turin, hvilket förestås af en directeur, biträdd af 2 assistenter. Här uppköpas i regeln alla droguer och verkställas en gros præparationer af medikamenter, hvilka sedan efter reqvisition sändas till alla sjukhus och regementer. Hvarje sjukhus har dock sitt särskilda apothek. Pharmaciæ-inspecteuren har öfverinseendet öfver central-laboratoriet och divisionsläkrarne öfver sjukhusapotheken. Allt efter sjukhusens storlek äro dervid fästade militär-apothekare af högre eller lägre grad, på de största finnes dessutom

en eller 2 assistenter. De medikamenter, som till hvarje sjukhus reqvireras, betalas af sjukhus-kassan, åtminstone till största delen.

Till biträde vid sjukvården finnas på de största hospitalen *Barmhertighetssystrar,* hvilka stå i stort anseende hos soldaterna, men ej i fullt lika stort hos läkrarne. Dessa fromma varelser äro nemligen ibland temligen svåra att rå på, och det ligger i sakens natur, att man ej har dem så väl i sin makt, som andra sjuksköterskor, hvilka man efter behag kan afskeda, eller sjukvaktare, som man vid minsta förseelse kan bestraffa. Jag kan ej just säga, att läkrarne beklagade sig öfver dem, men jag tror, att de helst skulle se, det de helt och hållet sluppe dem.

Förutom dessa finnes, såsom redan är nämdt, en särskild corps af *Sjukvårdssoldater.* Dessa bildade i konungariket Sardinien ett compagni af administrations-bataljonen med eget befäl och underbefäl. Hela numerären var 387 man. Häraf voro: capitain 1, lieutenanter 7, underlieutenanter 13, furirer 15, sergeanter 32, korporaler 36, trumslagare 1, soldater 282, inberäknade de 50, hvilka, såsom förut är nämdt, kunna betraktas såsom läkare- och apothekare-elèver. (Förordn. af d. 14 Dec. 1856). Sedermera har, genom rikets och arméens ofantliga tillvext, detta antal blifvit otillräckligt, och man är just som bäst sysselsatt med att inrätta flera compagnier sjukvårdssoldater. Hvarje sådant compagni skall (enl. förordn. af d. 6 Sept. 1860) bestå af endast 260 man, hvaribland capitain 1, lieutenanter 2, underlieutenanter 4, underofficerare 17, korporaler 20, soldater 216.

Denna truppp består af *utvaldt* folk. För att bli deri upptagen såsom underofficer eller såsom soldat, fordras två månaders prof-tjenstgöring på något sjukhus. Tjenstgöringen räknas såsom *aktif tjenst,* både befäl och manskap ha tillökning i solde och åtskilliga andra för-

måner. Soldaterna kunna inom truppen avancera till corporaler och underofficerare. De instrueras flitigt ej allenast i hvad som tillhör sjukhustjensten utan äfven i manövrering med ambulance-vagnarne, sättet att upplyfta, bära och bispringa sårade o. s. v. En del af truppen skall ständigt vara i Turin kasernerad, för att vid hastigt inträffande behof vara tillhands.

§ 4.

Fält-tjensten.

I det föregående är ådagalagdt, att den italienska militärläkare-korpsen, i motsatts mot den fransyska, i fredstid är alldeles oberoende af någon annan myndighet än sina naturliga chefer. Intendenterna ha med dem alldeles ingenting att skaffa. Under krigstid är likväl förhållandet något annorlunda. De italienska militärläkarne subordinera då på sätt och vis under general-intendenten. Uti det sednaste reglementet för sundhets-servicen i fält *) heter det nemligen, att *Generalen en chef* har högsta öfverinseendet (*l'ispezione superiore*) öfver hela sundhets-servicen, men armeens *General-intendent* högsta ledningen (*la superiore direzione*) öfver samma service. Hela den personal som hörer dit är under hans befäl, med undantag af sanitets-officerarne i hvad som beträffar sjelfva läkarekonsten. Han skall hålla reda på det sätt, hvarpå hvar och en gör sin skyldighet; af general-fältläkaren mottaga propositioner om belöningar och befordringar för läkrarne och apothekrarne, samt bestämma om den »administrativa per-

---

*) *Regolamento sul servizio sanitario militare per l'armata di terra in campagna in data 23 Aprile 1859*, en förordning som är enkel, klart affattad och, så vidt jag förstår, fullkomligt ändamålsenlig. Allt hvad jag om fälttjensten i detta kapitel kommer att anföra är hemtadt derur.

sonalens» fördelning på sjukhusen och ambulancerna (Art. 33). Ehuru jag visst icke anser ett sådant läkrarnes subordinerande under generalintendenten här vid lag vara nödvändigt, så finner jag det dock mindre underligt, att han utöfvar ett sådant chefsskap i krig än i fred. Såvida nemligen ej läkrarne skola hafva en vidlyftig tross enkom för sina behof, en betydlig kanslipersonal och en mängd embetsmän för att förvalta den, kort sagt: såvida de ej skola ha att syssla med en mängd åligganden, som äro fullkomligt främmande för deras egentliga tjenst, så måste de i och för de materiella villkoren för tjenstens bestridande ovillkorligen bero af general-intendenten, som är den högsta styresmannen öfver och disponenten af hela arméens materiel. Den suprematі, som han enligt nyss citerade författning utomdess öfver läkarecorpsen utöfvar, är möjligen obehöflig, men i sjelfva verket mindre anstötlig; och det derföre, att det är endast han personligen som har rätt att betraktas såsom en läkrarnes förman, intendenterna i öfrigt och underintendenterna ha ingenting att säga öfver läkrarne, tvertom är det, såsom nedanför skall visas, snarare ett motsatt förhållande. Då läkrarne böra vara hufvudpersoner, äro de det ock.

På fältsjukhusen är administrationen anförtrodd åt en direktion, bestående af tre personer: militär-directeuren, som i regel är kommendanten i orten, förste läkaren och administrations-officeren.

Arméens *Generalfältläkare* (medico *in* capo — ej att förblanda med medico capo) utnämnes af krigsministern; han utväljes bland inspecteurerna. Han representerar vid arméen sundhetsrådet och har både ledningen och inspectionen öfver den medicinska liksom den pharmaceutiska servicen. Han ensam äger att för generalintendenten föreslå placeringar, ombyten, särskilda missioner, befordringar och alla dispositioner, som han anser

nyttiga för sundhets-servicen, liksom äfven utomordentliga disciplinära åtgärder, då omständigheterna synas honom påkalla sådanas vidtagande i afseende på den honom underlydande personalen. Likaledes skall han föreslå inrättandet och tillslutandet af temporära sjukhus. — Vid vigtiga tillfällen, vid afmarcher eller då batalj förutses, communiceras general-fält-läkaren genom general-intendenten de beslut, som blifvit fattade i krigsconseilen, och skola dessa båda *öfverenskomma om* de mått och steg, som i anledning deraf skola vidtagas. — För de åtgärder, som komma inom området af den egentliga läkarekonsten, »bör generalintendenten rätta sig efter läkaren, som i slika fall är den enda competenta domaren». — General-fält-läkaren skall träget sysselsätta sig med att utfinna alla medel ej allenast att bota uppkomna sjukdomar utan ock samt aldra mest, att desamma förekomma. Till den ändan skall han underhålla en ständig correspondance med samtliga divisionsläkrarne, inspektera alla sjukhus och öfriga anstalter inom arméen, öfvertyga sig att allt går till på bästa sätt dervid, rätta de försumlige och i nödfall härför taga general-intendenten till hjelp. — Yppar sig på något ställe smittosam sjukdom, så skall han genast bege sig dit, studera sjukdomens orsaker och natur, samt undervisa sina underlydande i sättet att utrota den. — Ambulancerna och medicamentsförråden skall han inspectera så ofta det är honom möjligt, likaledes truppens bostäder af hvad art de vara må, undersöka vattnet, lifsmedlen, vinet, allt, som kan hafva inflytande på härens välbefinnande, och meddela general-intendenten sina åsigter öfver allt detta. — Han skall vara i ständig correspondance med sundhetsrådet och till detta inrapportera allt, som beträffar sundhetsservicen, läkrarnes uppförande o. s. v. — Då batalj är att förvänta bör han tillse, att alla corpser och ambulancer ha fullt antal läkare, och om han finner personalen otillräcklig,

föreslå general-intendenten att provisoriskt tillkalla läkare från närmaste fasta eller temporära sjukhus, dock så att dessa sednare ej alldeles blottas på läkare. — Han skall vaka öfver och i *samråd med* intendenten vidtaga tjenliga åtgärder att understöd och transportmedel åt de sårade i tillräcklig mängd finnas på de lämpligaste punkterna. Under pågående slagtning skall han inskränka sig att öfvervaka servicens regelmässiga gång utefter hela linien och helst der det går hetast till. Han skall derjemte söka att ständigt underhålla förbindelsen med general-intendenten eller högqvartetet, för att derifrån mottaga ordres och underrättelser.

Läkare-chefens närmaste män äro en *vice general-fält-läkare,* som biträder den förra i tjensten och supplerar honom, om han får förfall, samt en *inspections-apothekare,* som har närmaste uppsigten öfver allt, som beträffar medicaments-väsendet.

Divisionsläkrarne fungera såsom chefer för ambulancerna eller såsom öfverläkare på de större sjukhusen. De subordinera direkte och endast under generalfältläkaren och adressera till honom i stället för till sundhetsrådet alla rapporter om de respective anstalternas tillstånd, behofver, omsättningen af sjuke, läkrarnes uppförande o. s. v. Alla vid sjukhusen och ambulancerna anställda läkare subordinera under divisionsläkrarne.

Endast i hvad beträffar de rent administrativa ärendena intaga divisionsläkrarne till intendents-staben samma ställning, som general-fältläkaren till general-intendenten.

Corpsernas läkare ha först och främst samma tjenstgörings-skyldighet i krig, som i fred. Derjemte tillkommer det *Regementsläkaren* att hålla en noggran uppsigt öfver regementets medicinal- och förbands-attirolj. Under drabbning samlar regementsläkaren sina underlydande omkring sig och etablerar med deras tillhjelp en liten ambulance för de alldra första och nödvändi-

gaste förbandens verkställande. Läkrarne få dock alldrig bli efter eller öfvergifva sin corps. »De skola åtfölja den under alla förhållanden, äfven till fiendens möte, dela faran med sina kamrater för att kunna bispringa dem på de ställen, der krigets skickelser göra deras konst nyttigast och deras hjelp mest behöflig.»

Sjukhusens personal och materiel:

Till hvarje sjukhus på 100—200 sjuka höra 6 läkare, 1 apothekare, 2 administrationsofficerare, 17 underofficerare och infirmieri. Sjukhusen på 200—300 sjuka ha 9 läkare, 1 apothekare, 3 officerare, 27 underofficerare och sjukvårdssoldater. De sjukhus, som innehålla 300—500 sjuka, hafva 13 läkare (1 divisions-, 4 regements- och 8 bataljonsläkare), 2 apothekare, 3 officerare, 50 underofficerare och soldater.

Ehuru redogörelsen för den materiel, som för sjukhusen är beräknad, väl blifver något lång och dertill ganska litet underhållande, anser jag mig dock ej böra utlemna den. Jemförelsen mellan hvad som der är fastställdt och det som i Sverige är föreslaget, torde för en och annan af saken intresserad, kunna lända till någon uppbyggelse.

För ett temporärt sjukhus på 500 sängar vid arméen i fält anses följande effecter vara nödvändiga:

Linne och Säng-effekter.

Sängbräden	st.	1500.
Bockar att ställa sängarne på	„	1000.
Halmmadrasser	„	550.
Yllemadrasser	„	550.
Hufvudkuddar	„	550.
Örongott	„	550.
Örongottsvar	„	1250.
Lakan	„	2500.
Täcken af ylletyg	„	550.
„ „ bomull	„	550.
Handdukar för sjukhusets behof	„	200.
Handdukar för patienterna	„	1100.

Stickade mössor	st.	1250.
Linneskjortor	„	2000.
Halsdukar	„	1100.
Strumpor ylle (för vintern)	par	1100.
Strumpor bomull (för sommaren)	„	1100.
Kapoter	st.	50.
Förkläden åt läkrarne	„	30.
„ „ sjukvaktrarne	„	200.
Lädertofflor	„	50.
Servietter	„	150.
Dukar	„	6.
Linnepåsar	„	15.
Diskhanddukar	„	500.

Effekter af tenn och hvit metall.

Kannmått	st.	2.
Stickbäcken	,,	3.
Pipkannor	,,	10.
Sprutor af en litres rymd	,,	2.
Sprutor af en half litres rymd	,,	2.
Sprutor till injectioner	,,	4.

Koppar-saker.

Bäcken af 20 à 25 l:s rymd	st.	1.
,, ,, 15 à 20 ,, ,,	,,	1.
,, ,, 6 à 8 ,, ,,	,,	2.
,, ,, 2 à 4 ,, ,,	,,	2.
,, små med handtag	,,	4.
Kastruller af 20 à 25 l:s r:d	,,	1.
,, ,, 15 à 20 ,, ,,	,,	1.
,, ,, 6 à 8 ,, ,,	,,	2.
,, ,, 2 à 4 ,, ,,	,,	2.
,, af olika storlekar	,,	8.
Kittlar af 450 à 500 litres	,,	1.
,, ,, 270 à 300 ,,	,,	1.
,, ,, 180 à 200 ,,	,,	1.
Pannor ,, 40 à 50 ,,	,,	1.
,, ,, 15 à 20 ,,	,,	1.
,, ,, 90 à 100 ,,	,,	1.
Skopor ,, 2 à 3 ,,	,,	2.
Sängvärmare	,,	2.

Messings-saker.

Ljusstakar	st.	10.

Vågar och Vigter.

Vågar för köket	st.	2.
,, för matfördelningen	,,	2.
Serier af vigter för köttportionerna	,,	2.
Serier af vigter för brödportionerna	,,	2.
Serier af vigter efter kilogrammen	,,	2.
Betsman	,,	1.

Effekter af jernbleck.

Hinkar	st.	5.
Glas	,,	500.
Muggar af 40 à 20 litres rymd	,,	15.
Ljusstakar	st.	6.
Pokaler för dekokter	,,	500.
Kaffepannor, större	,,	2.
,, mindre	,,	6.
Trattar	,,	4.
Lampor	,,	12.
Lyktor, stora	,,	4.
Mått	,,	6.
Skålar	,,	500.
Serier af nummer för sängarne och renslarne	,,	2.
Serier af mått för vinportionerna	,,	4.
Tallrikar	,,	500.

Jern-saker.

Yxor	st.	2.
Bilor	,,	2.
Skedar, förtenta	,,	500.
Köksknifvar	,,	4.
Slagtarknifvar	,,	2.
Förskärareknifvar	,,	6.
Små knifvar för köket	,,	12.
,, ,, för officerarne	,,	50.
Gafflar, förtenta	,,	500.
Köttgafflar	,,	3.
Saxar, stora	,,	2.
,, små	,,	3.
Rifjern	,,	2.
Halster	,,	2.
Hänglås, stora för kittlarne	,,	4.
Hänglås, små	,,	4.
Slefvar	,,	8.
Hammare	,,	1.
Fat	,,	2.
Spetsiga filar	,,	2.
Skumslefvar	,,	4.
Sågar	,,	2.
Ljussaxar	,,	6.
Trefötter, stora och små	,,	9.
Hoftång	,,	1.
Borr	,,	1.
Köttkrokar	,,	4.
Nattkäril	,,	50.

Träd-saker.

Kassakista för penningars förvarande	st.	1.
Kistor för diverse ändamål	,,	6.

Lådor för papper och handlingar	st.	2.
Såar	,,	4.
Hår-siktar	,,	2.

Chirurgiska instrumenter o.s.v.

Chirurgiska appareiler	st.	4.
Spjelor för extremiteterna	,,	20.
Spjelor, vanliga	,,	30.
Bårar	,,	2.
Bråckband till höger	,,	10.
,, ,, venster	,,	8.
,, dubbla	,,	2.
,, för nafvelbråck	,,	1.
Bindor, sorterade	,,	3000.
Bestick för amputationer	,,	2.
Bestick för knifvar till ombyte	,,	1.
Bestick för trepanation	,,	1.
,, ,, dissektioner	,,	1.
,, ,, tandoperationer	,,	1.
Tirefond	,,	1.
Troisquarts af diverse storlekar	,,	3.
Väskor för åderlåtarne	,,	6.
Tvångströjor	,,	5.
Tunnbandsställningar till frakturer	,,	20.
Gummi-katetrar	,,	20.
Metall-katetrar	,,	6.
Bougier	,,	24.
Linneskaf	kilo	150.
Benbrottsklossar	st.	30.
Trådband	rullar	15.
Compresssr stora	kilo	150.
,, små	,,	150.
Hand-bindlar	st.	10.
Oljestenar	,,	2.
Kryckor	par	4.
Spjelor för fötterna	st.	10.
Suspensoirer	,,	40.
Koppglas	,,	30.
Svampar	,,	50.
Blånor	kilo	30.
Vaxduk	metrer	24.

Diverse.

Läderväskor för handlingar och bref	st.	2.
Stämplar med tillbehör för jourh. läkaren	st.	5.
Reglemente för tjenstgöringen i fredstid	,,	1.
Reglemente för tjenstgöringen i krig	,,	2.
Militärpharmacopén	,,	1.
Segelgarn, gröfre	kilo	10.
,, finare	,,	10.
Mortel af brons på 2 à 4 litrer	st.	1.
Tråd	kilo	5.

Kansli-effekter.

Papper för den officiella correspondancen	ris	½.
Papper protocolls hvitt	,,	½.
,, ,, linieradt	,,	½.
,, bref	,,	½.
Bref-copie-böcker	st.	2.
Olinierade böcker	,,	2.
Blyertspennor, svarta	,,	24.
,, röda	,,	6.
Bläckhorn	,,	10.
Pennknifvar	,,	4.
Stålpennor	dosor	3.
Pennskaft	st.	48.
Gåspennor, (bundtar af 100)	,,	3.
Svart bläck	litre	1.
Strösand	gram.	100.
Munlack	,,	100.
Kautschuk	st.	6.

För Apotheket.

Kopparbäcken från 50—10 litrer	st.	5.
Kopparkastruller från 6—1 litrer	,,	3.
Messingsljusstakar	,,	2.
,, mortlar à 1—½ lit:r	,,	2.
Jern: Yxa	,,	1.
,, Kedjor för spisen	,,	3.
,, Knif, köks	,,	1.
,, Knif för rötters skärande	,,	1.
,, Sax	,,	1.
,, Rifjern	,,	2.
,, Hänglås	,,	12.
,, Hammare	,,	1.
,, Tång	,,	1.

Jern: Mortel	st.	1.
,, Mortelstöt	,,	1.
,, Grytor	,,	1.
,, ,, emaljerade	,,	3.
,, Ljussax med bricka	,,	1.
,, Skumslef	,,	1.
,, Spatlar	,,	6.
,, Korkskruf	,,	1.
,, Trefötter	,,	2.
Jernblecks-appareil för sakers flyttning	,,	1.
,, Hinkar	,,	2.
,, Ljusstake	,,	1.
,, Sil	,,	1.
,, Slefvar	,,	2.
,, Trattar af olika storlekar	,,	6.
Träd: Appareiler för apotheket	,,	2.
,, Kagge af 25 litrer för sirap	,,	1.
,, Byttor med jernband och lås	,,	8.
,, ,, för honung	,,	1.
,, Stöt till mortlarne	,,	1.
,, Såll	,,	2.
,, Plåsterspader	,,	8.
,, Bock för flyttningsappareilen	,,	1.
,, Askar (af bok) med 12 fack	,,	48.
,, ,, (af poppel) med fack	,,	21.
,, ,, med gångjern diverse	,,	26.
Vågar större och mindre	,,	2.
Serier af vigter	,,	5.
Marmormortel (2 litrer)	,,	1.
Porslinsburkar utan propp från 2 litrer till 3 centilitres	,,	76.
Porslinsburkar med inslipade proppar	,,	6.
Buteljer af svart glas på 3 litrer	,,	2.
dito 50 ,,	,,	6.
Droppflaskor utan propp	,,	20.
dito med inslipad propp	,,	11.
Vanliga flaskor på 75 centilitrer	,,	2.
dito med inslipad propp: à 50 centilitrer	,,	8.
à 25 centilitrer	st.	13.
à 15—2 ,,	,,	19.
Mortlar af porslin och glas	,,	2.
Större och mindre fayencekärl	,,	26.
Flaskor för dispensation af medicamenter	,,	200.
Alcholometre	,,	1.
Handdukar	,,	20.
Pharmacopén	,,	1.
Filtrerpapper	ark	40.
Duk till silning	metrer	3.
Förkläden	st.	15.
Siktar	,,	2.
Diskdukar	,,	40.
Korkar	,,	40.
Vaxpapper	metrer	24.
Glastrattar	st.	2.
Buteljer på 100—300 gr.	,,	500.

De vigtigaste medicamenterna.

	Chilo.	gram.
Sol. acet. plumb.	7.	500.
Acidum sulphuricum	—	750.
Aqua Rabelii	—	750.
Acidum tartaricum	37.	500.
Aqua lauroceras	1.	150.
Alcohol	7.	500.
,, champhor.	3.	—
Alumen crudum	—	750.
Aloë	—	300,
Althææ radix	75.	—
Nitras argenticus	—	600.
Balsamum copaivæ	3.	—
Belladonnæ folia	—	750.
Bicarbonas kalicus	75.	—
Camphora	3.	—
Carbonas natricus	15.	—
Cera flava	15.	—
Chloretum calcicum	150.	—
Cinchonæ cortex	16.	500.
Chloroformium	—	750.
Collodium	—	750.
Oxid. hydrargyricum	—	300.
Digitalis	—	750.
Dulcamara	3.	600
Extractum liquiritiæ	150.	—
,, gentianæ	1.	500.
Aether sulphuricus	—	750.
Flores sulphuris	7.	500.
Gummi arabicum	165.	—
Jodum	—	300.

	Chilo	gram.		Chilo	gram.
Jodetum kalicum	—	300.	Sal ammoniacum	9.	—
Lini semina	480.	—	Senna	1.	300.
Lithargyrium	9.	—	Sulphas quinicus	7.	500.
Magisterium bismuthi	1.	500.	,, ferrosus	2.	500.
Magnesia alba	—	900.	,, magnesicus	15.	—
Amygdalæ amaræ	30.	—	,, natricus	30.	—
,, dulces	60.	—	Species amaræ	7.	500.
Manna	7.	—	Scillæ radix	—	900.
Oleum olivarum	10.	500.	Tamarindi	100.	—
,, ricini	4.	—	Tartarus emeticus	—	750.
Opium	1.	500.	Tiliæ flores	3.	—
Hordei crimna	30.	—	Thé	—	750.
Pulpa tamarindorum	15.	—	Terebinthina	3.	—
Rhei radix	—	300.	Unguentum mercuriale	1.	500.
			,, refrigerans	7.	—

Den som gör sig besvär med att genomgå denna långa förteckning skall måhända finna, att den utgör det omtalade reglementets svagaste punkt. Om utredningen på sjukhusen endast skulle utgöras af det, som är föreskrifvet, så kunde de italienska fältlasaretten visst icke tjena till mönster. De ögonskenliga bristfälligheterna torde dock, då det gäller, nog blifva afhjelpta. Såsom redan är nämdt, har jag anfört förteckningen endast för jemförelsens, — jag skulle kunna säga — kuriositetens skull. Det samma gäller i än högre grad om sammandraget af de för sjukhuset bestämda medikamenterna. Detta kan dock derjemte tjena såsom en liten profkarta på hvilka medel therapien hufvudsakligen begagnar i dessa länder. En dylik förteckning, uppgjord hos oss, skulle helt visst se annorlunda ut.

Öppnandet och tillslutandet af de temporära sjukhusen sker genom general-intendentens försorg, på proposition af general-fält-läkaren Intendenturen har ock att sörja för att medel anskaffas till patienternas flyttande från dessa sjukhus till de stationära militär-hospitalen. De temporära sjukhusen böra nemligen aldrig få öfverfyllas, dels derföre, att de må så mycket lättare kunna helt och hållet utrymmas, om smittosamma sjukdommar deri yppa sig eller om arméen måste retirera och de sålunda löpa fara, att råka i fiendens våld; dels der-

före att de måtte vid förefallande behof kunna emottaga sjuka och sårade i mängd. Reglementet beskrifver utförligt huru dessa sjuk-convojer skola inrättas, de tider, som äro mest lämpliga för sådana marcher, den personal, som skall åtfölja dem, de verificationer, som behöfvas, de transportmedel, som böra anskaffas. Uttryckligen är föreskrifvet, att de svårt sårade skola, så vidt möjligt är, bäras i bärsängar; en eller flera läkare försedda med behöfliga medikamenter och bandagepersedlar böra åtfölja convojerna, och tillräcklig betäckning reqvireras af vederbörande militära myndigheter. En mängd controller äro föreskrifna, på det ingen må komma med convojen, som ej är vederbörligen afpoletterad från det temporära sjukhuset, samt på det god ordning i allmänhet under tåget må råda.

Ambulancerna.

Hvarje infanteri-division har en fullständig ambulance, hvarje cavalleri-division likaså, men de sednares är vida sämre utrustad både med läkare och materiel. Vid hvarje armée-corps högqvarter finnes dessutom en särskild ambulance. Regementerna och äfven bataljonerna hafva naturligtvis sina särskilda läkare och instrument- samt bandage-kistor, hvilka i Italien likaledes hedras med epithetet ambulancer. Uti Italien finnas derjemte särskilda *Bergs-ambulancer*, ämnade att åtfölja infanteridivisioner, som operera i bergstrakter. De likna de fransyska ambulancerna i Algeriet, hela förrådet är fördeladt i en mängd (24) kistor, hvilka bäras på ryggen af mulåsnor eller hästar. Inga transportåkdon användas vid dessa ambulancer, de sårade bäras liksom materielen. Sammansättningen af alla dessa anstalters både personal och materiel ses af följande å nästa sida anförda tablå:

Qvalification.	Läkare.	Apothekare.	Administrations-personal.		Ambulancevagnar.	Kistor: par.	Renslar.	Sacoches: par.	Transport-åkdon.	Cacolets.		Bårar.	Mulåsnor och Hästar	
			Officerare.	Underofficerare, Soldater.						med stolar.	med bårsängar.		att draga.	att bära.
Vid högqvarteret	6	2	1	1	5	—	—	—	12	20	10	40	69	30
I reserv dersammastädes	10	1	3	21	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
För hvarje infanteri-divisions-ambulance	10	1	1	21	5	—	—	—	5	20	10	26	41	30
„ „ cavalleri-divisions-ambulance	3	1	1	8	2	—	—	—	—	—	—	4	8	—
„ „ berg-ambulance	10	1	1	21	—	12	—	—	—	30	15	8	—	59
„ „ infanteri-regements-ambulance	4	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	1
„ „ cavalleri-regements-ambulance	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
„ „ infanteri-bataljons-ambulance	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
„ „ cavalleri-bataljons-ambulance	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
För ett compagni fria jägare (cacciatori franchi)	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—

Anmärkas bör, att hvarje infanteri-regemente kan ha ända till 4 sådana små regements-ambulancer utom bataljonernas utrustning, men cavalleri-regementerna hafva intet annat än bataljonernas sacoches.

Som man ser är den italienska arméen väl försedd med både läkare och materiel, åtminstone såvida verkliga förhållandet är ett med reglementets föreskrifter. Hvad nu först *materielen* beträffar, så upptager nyss anförda tablå ej mindre än 5 ambulance-vagnar för hvarje division. Detta tarfvar dock förklaring. Två af dessa vagnar, de s. k. reserv- och magasinsvagnarne, äro endast ämnade att innehålla reserv-förråder och stanna såsom sådana alltid qvar vid högqvarteret. Af de trenne andra tillhöra två ambulancens depot och endast en (den lätta vagnen, *cassone leggero*) åtföljer den verkliga, flyttande ambulancen. Denna vagns inredning är mycket enklare än den fransyska ambulance-vagnens. I den förra finnas ej denna mängd af korgar, som fylla den sednare, utan den är i stället indelad i fack: på sidorna, fram och baktill. Den italienska är vida tarfligare och innehåller mycket mindre än den fransyska. Det heter visserligen, att den skall rymma ämnen till 1500 *medicazioni,* men härmed kan omöjligen menas förband, utan säkerligen tages härvid i beräkning äfven medikamentskistans resurser. Likaså bör den uppgift förstås, att de vid depoten befintliga vagnarne tillsammans innehålla 5600 *medicazioni*, och reserv-vagnarne 7200. Räknar man ihop alltsammans, så blir ändå antalet af förbandspersedlar, som i alla vagnarne finnas att tillgå, ganska betydligt. Då jag redan utförligt redogjort för den franska ambulance-vagnens innehåll, anser jag det vara öfverflödigt, att omgöra samma arbete i hvad den italienska beträffar, så mycket helldre, som denna står ej obetydligt efter den förra. Måhända har den dock ett företräde, det nemligen att allting är mycket lättare åtkomligt. Alldenstund utrymmet ej är så starkt taget i anspråk, är ock gifvet, att, om det gäller att i hast i vagnen inkasta en mängd uppdragna persedlar, detta låter sig lättare göra i den italienska än i den fransyska, som ordentligt måste stufvas, om allt skall

få rum. Genom general *La Marmoras* utmärkta artighet fick jag i Milano se en ambulance fullt monterad, hästar, mulåsnor, cacolets, vagnar, soldater allt i bästa ordning. Manövreringen gick hastigt och i god ordning och läkaren var här den kommenderande. Jag bör dock bekänna att jag ej såg till reserv-vagnarne och antalet af cacolets samt mulåsnor var mindre, än reglementet föreskrifver.

Äfven berg-ambulancens 24 kistor äro sålunda fördelade, att den minsta delen, två par, tillhör den egentliga, flygande ambulancen, sex par tillhöra depoten och återstoden reserven. Dessa alla kistor skola innehålla stoff för 3,400 medicazioni.

Regements-ambulancen innehåller 250 och bataljonsrenslarne 20 förband.

Under batalj upprättas ambulance-depoten bakom de stridande truppernas centre, så nära desamma som möjligt, i en rymlig byggnad eller åtminstone i skydd för väder och vind, så att de sårade kunna beqvämt ditföras, utan att anstalten likväl får vara i vägen för truppernas rörelser. Den bör förläggas i grannskapet af rinnande vatten och derpå skall genast hissas en fana, för att alla må veta hvar den finnes. Den lätta ambulancen skall deremot åtfölja avantgardet och komma tillstädes öfver allt, der den kan behöfvas. (Jemför man dessa föreskifter med de franska, deri det heter att äfven de flyttande ambulancerna skola établera sig ungefär såsom här depoten, så finner man att det italienska reglementet är vida mera radikalt. Om skillnaden i verkligheten är lika stor, kan jag naturligen ej afgöra).

Personalens åligganden äro:

Den läkare, som har ambulancens styrelse sig anförtrodd, skall genast, då ambulancen kommit på sin plats, göra i ordning allt, som han till de sårades bi-

springande aktar nödigt. Han skall ock tillse att vagnar, hästar och all ambulancen tillhörande materiel så uppställas och ordnas, att de ej äro i vägen för servicens regelmässiga gång, samt att ej mera tages fram ur lådor och vagnsrum, än hvad som oundgängligen anses behöfligt. Han skall framför allt söka undvika oreda och trassel, så att han när som helst kan vara klar att packa in och flytta till ett annat ställe. Han kan ock detachera sina biträdande läkare (den lätta ambulancen har deraf tre), till ställen, der han anser dem behöfliga, men alltid inskärpa hos dem och sjelf iakttaga, att förbanden inskränkas till det alldra nödvändigaste. Administrations-officeraren *skall verkställa alla läkarens ordres* och skyndsamt låta taga fram ur vagnen hvad som af förbandspersedlar o. d. kan behöfvas. Sjukvårdssoldaterna dels stanna vid ambulancerna, dels skickas ut på bataljfältet med bårar, för att hjelpa till vid de sårades transport. Mulåsnorna med sina cacolets samt transportvagnarne skötas af soldater af *trainen*, kommenderade af en officer. Denne skall tillse att transportmedlen göra all den nytta, som dermed är afsedd, och derföre skall han sprida hela sin styrka i åtskilliga smärre sectioner, hvardera kommenderad af en underofficer eller korporal. Hufvudsakligast skola dessa försändas till de ställen, som äro mest utsatta för fiendens eld eller svärd. Vagnarne böra skickas till de ställen der flera sårade redan finnas. Utom alla dessa transportmedel skola genom intendenturens försorg anskaffas för ambulance-depotens räkning kärror och vagnar, tagna hvar de kunna fås, i tillräckligt antal för att forsla de sårade till närmaste sjukhus och dymedelst förhindra öfverfyllnad af depoten. Samma myndighet skall ställa om, att på depoten finnas lifsmedel, vin och bränvin till förplägning åt sjukvårdssoldaterna. Divisionsläkaren reqvirerar dessa rafraichissementer och sörjer för utdelningen deraf.

Från generalerna eller stabs-cheferna utgå befallningar angående ambulancernas framskjutande eller tillbakaflyttande, allt efter som arméens rörelser sådant fordra. Dessa befallningar meddelas läkrarne genom intendenternas försorg. Så snart den på platsen högste läkaren fått underrättelse om att arméen skall retirera, vidtager han i samråd med vederbörande intendent tjenliga mått och steg för att hastigt föra undan de sårade, så att de ej måtte komma i fiendens våld. Om ett sådant undanflyttande ej låter verkställa sig, skall läkarechefen bestämma hvilka sanitets-officerare, som skola vid depoten qvarstanna för att sköta de sjuka, *äfven i det fall, att de med säkerhet gå till mötes ödet att bli krigsfångar* (Art. 87). Sedan han i öfrigt ställt i ordning allt så godt som möjligt för dessa olyckliga, drar han sig med de öfriga tillbaka och följer arméen.

Efter slutad drabbning skola regementernas läkare hänvända sig till sina chefer, för att af dem få sig anvisade soldater, som jemte dem skola genomströfva slagfältet och bispringa de sårade, som på platsen finnas, transportera dem till ambulancerna eller förbinda dem, om så behöfves. Marcherar arméen derefter framåt, hvarom divisionsläkrarne genom intendenturen underrättas, bestämma de, huru många läkare, som skola qvarstanna med en del af ambulancen, tills de sårade hunnit transporteras på sjukhusen, hvarefter de böra återförena sig med resten af den ambulance, till hvilken de höra.

Innan ambulance bryter upp, skall divisionsläkaren, understödd af uppbörds-officeraren och apothekaren, undersöka, så vidt omständigheterna medgifva det, alla rustvagnarne, för att lära känna, huru mycket af materielen, som åtgått vid de sårades skötande. Härigenom sättas apothekaren och administrations-officeren i tillfälle att, hvar för sin detalj, hos intendenturen reqvirera hvad som fattas i utredningen. Denna bör

nemligen alltid vara i complett skick. Dessa reqvisitioner skola verificeras af divisionsläkaren, och tjenar hans attest såsom controll på afgången af förbrukningspersedlarna.

Omständigheterna kunna föranleda, att en ambulance blir fixerad på en viss plats under en längre tid. Den är då att betrakta såsom ett temporärt sjukhus, och får en styrelse efter den för dylika anstalter fastställda normen, likväl med de modifikationer, som de särskilda förhållandena kräfva. Dessa modificationer bestämmas af general-intendenten.

§ 5.

Veterinär-läkrarne.

Hvad jag om veterinärläkrarne i Italien har mig bekant, är så litet att det verkligen knappt lönar mödan att tala derom. Jag hade under mitt vistande i Turin och Milano hvarken tid eller tillfälle, att göra närmare bekantskap med någon veterinär, och de läkare hvilka borde om ställningar och förhållanden inom denna service kunnat lemna officiella upplysningar, såsom ordföranden, ledamöterna och secreteraren i sundhetsrådet, ville ej gerna ut dermed. Något tjenstgörings-reglemente stod ej att få, det är föråldradt sades det, och man är just som bäst sysselsatt med att uppgöra ett nytt, lämpadt efter tidens fordringar. Det är också ganska sannolikt, att den friska anda för reformer, som nu bortblåser de tunga, sekelgamla töcknen från det herrliga landet, också skall komma denna lilla del af det hela till godo; det är till och med visst, att den redan känt verkningarne deraf. Straxt utanför Turin finnes en präktig, nybyggd veterinärskola, som man med nöje kan se, äfven om man kommer direkte från det prisade och prisvärda Alfort. Veterinärläkrarne, som ännu för ett tiotal af år sedan knappt hade det bättre,

än våra svenska militär-veterinärer ännu hafva det, d. v. s. ansågos stå i jemhöjd med korporalen eller högst underofficeraren, och väl ej heller stodo mycket högt i vettenskapligt hänseende, hafva nu vida större rättigheter, hvilka de likväl köpt genom att motsvara på dem ökade anspråk. De äro upphöjde till officerares vederlikar, bilda en verklig corps med egen styrelse, men uti hvilken corps man ej vinner hvarken inträde eller befordran utan att aflägga prof på vettenskapliga insigter och praktisk duglighet. Föreskrifterna angående examina äro nemligen jemförelsevis lika stränga för veterinärerna som för de andra militär-läkrarne.

En särskild kunglig författning (af den 9 April 1855) reglerar examens-väsendet för veterinärerna. För att få undergå examen för admission till militärveterinär fordras: att vara högst 25 år gammal, infödd eller naturaliserad Sardinare, ogift eller enkling utan barn, att med utmärkelse hafva bestått examen såsom civilveterinär. Såväl för första inträdet i corpsen, som för avancement till den högre graden, afgör examensresultatet företrädet. För öfrigt gäller för veterinärerna detsamma som för läkrarne, det nemligen att om de två gånger blifvit i examen underkände, de ej vidare få concourera, och om de tvenne gånger blifvit approberade, men ingendera gången varit den skickligaste, de sedan ha rätt till befordran utan vidare concours. Men en ganska väsendtlig olikhet emellan befordringssystemet för veterinärerna och det för läkrarne ligger deri, att till concoursen för befordran af veterinärer kallas ovillkorligen de tre äldste i den lägre graden.

Examenskommissionen är sammansatt af ordföranden eller en ledamot af sundhets-rådet, af en professor vid veterinär-skolan samt tvenne militär-veterinärer. Båda examina sönderfalla i tvenne afdelningar. Admissionsexamen hvälfver sig om:

1:sta afdelningen: Klinisk examen af tvenne sjuka hästar; utförandet af tvenne operationer jemte en exposé af hvad dertill hörer; verkställande af en veterinär-pharmaceutisk preparation.

2:dra afdelningen: 1) Mundtligt svar på en fråga, bestämd genom lottning, beträffande smideskonst; hästens anatomi och physiologi; läran om hästens sundhetsvård vid de olika förhållanden, hvari han under krig eller fred kan befinna sig; eller therapi och materia medica. 2) Skriftligt besvarande af en fråga, beträffande bedömmandet af hästens födoämnen; hans tjenlighet för de olika slagen af tjenst, hvartill han kan komma i fråga att användas, grundadt på ålder, race, kroppskonstitution m. m.; eller af slagtboskaps kött.

Examen för avancement till den högre graden innefattar:

1:sta afdelningen: Klinisk examen af fyra sjuka hästar; utförandet af två stora operationer, båda dessa prof förbundna med skyldighet att redogöra för allt, som i vettenskapligt och praktisk hänseende om fallen kan vara att omförmäla; verkställandet af en magistral preparation i veterinär-pharmaci.

2:dra afdelningen: 1) Mundtligt svar på frågor rörande: hästens epizootiska sjukdomar och entozoer i vettenskapligt, prophylaktiskt och curatift hänseende; hästens anatomi, physiologi, sundhetslära; eller therapi och materia medica. 2) Skriftligt svar på en fråga, beträffande: orsakerna till en hästs kassering eller ickemottagande; beskaffenheten af slagtar-kött; beskaffenheten och förvaringssättet af fourrage; eller den militär-veterinär-pharmaceutiska uppbörden.

Examina äro offentliga. Föreskrifterna angående punkters afgifvande o. s. v. som vid läkrarnes examina.

Efter genomgången admissionsexamen undfår aspiranten kunglig fullmakt såsom veterinär in 2:do. Han är då underlieutenants vederlike. Sedan han ytterli-

gare avancerat till veterinär in 1:o får han lieutenants grad. Deras skyldigheter och rättigheter hvad disciplin och subordination beträffar, äro ungefär desamma, som motsvarande officerares. De äro skyldiga att lyda, visa aktning mot och göra honnör för officerare af högre grad. Veterinärerna in 2:o subordinera dessutom direkte under veterinärerna in 1:o. De hafva att fordra samma hedersbevisningar och »respekt» som officerare af underofficerare och soldater. Dessa böra efterkomma veterinärernas tillsägelser, då de äro kommenderade till tjenstgöring på sjukstallen, annars har veterinären rättighet att disciplinärt bestraffa dem. Derom skall han likväl underrätta vederbörande sqvadronschef eller inspections-capitain, hvilka skola gilla och kunna modifiera straffet samt bestämma, huru länge det skall räcka (Sålunda är här verkligen fråga om arrest eller något dylikt; veterinärernas rättighet att ålägga sådant straff synes dock nära omintetgjord genom den sednare bestämmelsen). Veterinärens in 1:o omedelbara förman är regements-qvartermästaren och i vissa fall inspections-capitainen.

Förordningen af den 6 November 1850, hvarur dessa bestämmelser äro hemtade, talar endast om två slag af veterinärer, och härtill var också hela hierarchien då inskränkt. Någon chef eller målsman för den lilla corpsen fanns ej. Behofvet af en sådan kändes likväl efterhand, i samma mån som härens utveckling i allmänhet fortgick och rustningarne till det stora kriget mot österrikrarne med allvar bedrefvos i alla riktningar. Slutligen fingo veterinärerna en målsman i sundhetsrådet genom förordn. af d. 16 Mars 1858. Dennes värdighet är *adjungerad inspecteur för veterinärärendena i sundhetsrådet.* Han sorterar direkte under sundhetsrådets president, deltager såsom ledamot af commissionen i veterinärernas examina, samt har såsom hufvudsakliga åligganden:

Att resa öfverallt, hvarthän krigsministern anser behöfligt sända honom för att inspectera sjukstallen vid corpser och établissementer, eller för andra ändamål som beträffa veterinär-servicen.

Att genom sundhetsrådets president föreslå medel att afhjelpa missbruk, som kunna förefinnas i någon gren af veterinär-servicen, likasom att göra propositioner om allt hvad han anser nyttigt att reformera eller tilläga i tjensten.

Att i händelse af krig eller öfningsläger göra tjenst såsom vétérinaire en chef vid detsamma, om han dertill af ministern utses.

Denne tjensteman utses bland rikets veterinärer, så väl de civila som de militära, utan afseende på annan merit än erkänd skicklighet i sin sak. Han har rang af capitain med de hedersbetygelser och prerogativer, som tillkomma denna grad, har rätt till dagtraktamente under kommenderingar i likhet med capitainerna, till godt-köps-biljetter på jernvägarna, förhöjning i lönen efter 10 års tjenst o. s. v.

Ehuru sålunda veterinärernas ställning synes vara lidlig nog och vida bättre än i åtskilliga andra länder, har jag skäl att förmoda, det man tänker på att ytterligare förbättra dem. Synnerligen har man sagt detta vara behöfligt, hvad lönevillkor och tjenstens utförande beträffar. Huru mycket nöden härtill tvingar, huruvida corpsens ställning anses så dålig, att den är mycket incomplett o. s. v., derom har jag mig, såsom jag redan tillstått, ingenting bekant. Troligt är att behofvet nödgar till reformer, det är i allmänhet just ej vanligt att dessförinnan tänka derpå.

SCHWEITZ.

§ 1.

Inledning. Militärorganisationen.

Organisationen af den Schweitziska republikens militärväsende och följaktligen äfven den af fält-läkare-corpsen är alldeles egendomlig för detta land samt helt och hållet olika den i alla de europeiska rikena. Det kan ej heller annat vara i ett land, hvars hela stats-skick är så vidt skiljdt från andra länders, och just derföre att ordnandet af alla administrationens detaljer, och således äfven den, hvarmed vi hafva att sysselsätta oss, conseqvent sammanhänger med och beror af hela regeringssättets organisation, är det nödvändigt att väl känna den sednare, för att kunna förstå det förra. Ehuru jag förmodar, att man hos oss ej är okunnig om hufvudgrunderna för den schweitziska republikens regeringsform, anser jag mig dock, för yttermera säkerhets skull, böra nämna några ord derom, samt derjemte lemna en kort framställning om det sätt hvarpå militärväsendet är inrättadt, innan jag går till behandlingen af mitt egentliga ämne.

Schweitz består, såsom bekant är af 22, eller egentligen numera af 25 kantoner. Till följe af inre stridigheter äro nemligen de ursprungliga kantonerna Bàle, Appenzell och Untervalden delade: Bàle i B. *Ville* och *Campagne*, Appenzell i A. *Rhodes extérieurs* och

intérieurs, Untervalden i U. *le haut* och *le bas*. Alla kantoner äro *suveräna*, hvar och en har sin särskilda styrelse, som utan appell afgör kantonens inre angelägenheter. Den *lagstiftande* makten utöfvas i småkantonerna Uri, Untervalden, Glarus och Appenzell af *folket sjelft* på allmän församling — ett sorts allshärjarting, i de andra, något mindre rent demokratiskt, af en vald representation: *stora rådet* eller *lagstiftande församlingen*. Den *verkställande* myndigheten är i alla kantoner *stats- eller regerings-rådet*, äfven kalladt *lilla rådet* och i Glarus *ständer-commissionen*. Detta statsråd är deladt i de vanliga *departementerna*: krigs-, civil-, ecclesiastik- o. s. v. För hela republikens gemensamma angelägenheter äro, sedan 1848, inrättade en *förbunds-församling* bestående af 2:ne kamrar: *nationalrådet* och *ständerrådet*, valde af kantonerna, och ett *förbundsråd*, valdt af förbundsförsamlingen för 3:ne år i sender. *Presidenten* i Förbundsrådet omväljes hvarje år och kan icke 2 år å rad bekläda detta embete. De angelägenheter hvarmed denna förbunds-styrelse har att befatta sig, äro endast sådana, som angå republiken i sin helhet, såsom dess förhållanden till utländska makter, förbund och fördrag, särdeles conventioner om tull och handel. Den har att göra med mynt- och post-väsendet, har hand om de vägar och bryggor, som äro nödvändiga för statens säkerhet, kan upprätta allmänna embetsverk, som för statens intresse befinnas nödiga, har monopolium på krut-tillverkningen och försäljningen, har ensam rätt att förklara krig, sluta fred samt organisera och disponera öfver republikens stridskrafter. Dessa attributer äro ganska vigtiga och vida mera utsträckta, än de som före 1848 voro den dåvarande fälleds-regeringen (sit venia verbo!) beviljade, men mycket fattas ännu i att förbunds-regeringen äger den sammanhållande kraft, som i republikens välförstådda intresse vore önsklig. Kantonerna äro nemligen utom-

ordentligt rädda om sin sjelf-styrelse och särdeles afundsjuka om sina små intressen, så att de göra allt för att sambandet med de öfriga må vara så löst som möjligt. Söndringen är till och med sådan att en prest, läkare eller jurist ifrån en kanton ej har rätt att nedsätta sig i en annan för att konkurrera med dess infödingar, fastän de studerat och aflagt examina vid samma universitet. Måhända är man ej så noga i hvad de andra kategorierna angår, men hvad läkrarne beträffar, vet jag bestämdt, att författningen strängt tilllämpas, åtminstone i de flesta kantonerna. En läkare från Vaud får t. ex. ej utan särskildt tillstånd ge en consultation i Génève och får på inga villkor bosätta sig samt practisera på det sistnämnda stället och vice versa! Det ligger alldeles utom förbundsregeringens befogenhet, att i ett sådant förhållande företaga någon reform, och de försök, som blifvit gjorda att i godo öfverenskomma om ömsesidiga medgifvanden, ha strandat. De små lokal-intressena äro i detta som i allt annat så kära, det hela påminner något om sockenstämmo-väsendet i vår kära hufvudstad.

Schweitz äger ingen stående armée; hvarje kanton har visserligen rättighet, att, utan särskildt tillstånd af förbundsregeringen, hålla högst 300 man stående trupper, men denna rättighet begagnas ej. Genom högtidliga traktater är republiken tillförsäkrad en evig neutralitet och skydd af sina grannar — som man dock i Schweitz icke vågar fullt lita på dessa löften och helst vill undvika det utlofvade skyddet, har man ansett sig ej böra försumma anstalter, att, om så behöfves, kraftigt försvara sig sjelf. Den enda utväg, som i en republikansk stat för detta ändamål är möjlig och rådlig, är beväpning af folket sjelft, och det är också just denna åtgärd, som man vidtagit. Hvarje schweitzare är nemligen skyldig att vara soldat, och det ifrån sitt 20:de till och med sitt 44:de år (*Loi fédérale sur l'organisa-*

tion militaire de la confédération Suisse du 8 Mai 1850). En särskild lag bestämmer de undantag, som i detta hänseende få göras. Från all tjenstgöring äro befriade: de högsta federativa och kantonala embetsmännen, lärare i de offentliga skolorna, prester och theologiæ studiosi, gensdarmer, gränsbevakare och postförare. Statsrådet i hvarje kanton kan gifva dispens för ett år i sender åt vissa andra embets- och tjenstemän. Från élite-tjenstgöringen äro befriade: enda sonen af en 60 år gammal enkling eller enka, om de ha gemensamt hushåll; en enkling, som är far för minder-åriga barn och ej har andra tillgångar än sina händers arbete; en af sönerna till fattiga föräldrar, om de med dem ha gemensamt hushåll, och detta ej kan underhållas af andra söner, som äro befriade från tjenstgöring, de gifta män eller enklingar som ha två eller flera barn. Alla dessa måste likväl genomgå den första undervisningskursen och stå under hela den föreskrifna tiden qvar i reserven.

Af den mängd soldater, som på så sätt tillkommer, har hvarje kanton skyldighet att, när så påfordras, uppsätta en *kontingent för förbunds-arméen.* Denna består af *élite* och *réserve.* Eliten består: af soldater, dem hvarje kanton fournerar i proportion af tre man på hundra innevånare; reserven: af halfva detta antal, på analogt sätt uppsatt. Kantonerna är medgifvet att i förbunds-arméen insätta ett ännu större antal, om de vilja, hvarjemte confederationen, i nödfall, kan disponera öfver landtvärnet i kantonerna. Kantonerna ha nemligen utom élite och réserve äfven landtvärn. Till deras élite höra alla de som äro mellan 20 och 34 år; till reserven de som utgå ur éliten. I réserven qvarstanna de till det 40:de året och flyttas sedan öfver i landtvärnet. Efter det 44:de året äro de från all tjenstskyldighet befriade. Likväl kunna kantonerna för *officerare* af alla vapen bestämma en längre tjenstgö-

ringstid än för de simpla soldaterna. Kantonerna äro skyldiga att ständigt hålla sina kontingenter i komplett antal och fullt disponibla, de luckor som kunna uppkomma, skola genast ifyllas. Då endast en del af förbundsarméen mobiliseras eller kallas till öfningsläger, bestämmer förbundsregeringen, med huru mycket folk hvarje kanton har att contribuera, men kantonalstyrelsen bestämmer, hvilka som äro i tur att inträda i förbundets tjenst. Hvarje corps är kommenderad af sina egna officerare, men derjemte finnes en förbundsstab, utnämd af och direkte beroende af förbundsregeringen. Denna *förbundsstab* (état-major fédéral) sönderfaller i följande afdelningar:

1:o) *Generalstaben,* bestående af 40 öfverstar, 30 öfverstelieutenanter och 30 majorer; derjemte ett obestämdt antal capitainer och lieutenanter.

2:o) *Ingenieurstaben,* sammansatt af 2 öfverstar, 3 öfverstelieutenanter, 4 majorer och ett obestämdt antal subalterner.

3:o) *Artilleristaben,* innehållande 4 öfverstar, 10 öfverstelieutenenter, 15 majorer, capitainer och lieutenanter efter behag.

4:o) *Domarestaben,* som utgöres af en auditeur en chef med rang af öfverste och ett obestämdt antal juridiska functionärer.

5:o) *Commissariats-staben* med en krigscommissarie en chef med öfverstes rang samt en mängd commissarier, indelade i 5 klasser med olika rang.

6:o) *Sanitets-service-staben* med en médecin en chef af öfverstes grad, 9 divisionsläkare, 3 med öfverstelieutenants och de andra med majors grad, 1 stabsläkare och 1 stabsapothekare med capitains rang, derjemte ett obestämdt antal ambulance-läkare, fördelade i 3 klasser med rang af capitain, lieutenant och underlieutenant. Hit hörer ock *veterinärläkare-personalen,* bestående af en vétérinaire en

chef med capitains eller majors grad och ett obestämdt antal stabs-veterinärer med subalterns grad.

Utnämningarne af alla dessa stabsofficerare ske, såsom nämdt är, af förbundsrådet; kantonerna kunna uppställa kandidater till alla grader, en rättighet, som äfven tillkommer kommenderande generalen, då en sådan finnes. För att kunna bli utnämd till subalternofficer i förbundsstaben fordras (äfven för läkrarne), att hafva tjenstgjort minst två år förut i kantonal-tjenst; för befordran till major behöfves 8 års tjenstetid; för avancement till öfverstelieutenant 10 års tjenst, hvaraf 4 såsom major vid det speciella vapnet o. s. v. Till capitain avanceras på grund af anciennitet, till de högre platserna endast genom fritt val.

Hvarje öfverste har rätt att hafva en adjutant. Inspectioner anställas i tur af öfverstarne öfver den till deras branche hörande personal och materiel.

Jag bifogar här en tablå öfver alla contingenternas fördelning och styrka.

Den schweitziska arméen är, som man ser, ingalunda obetydlig till numerären. Att schweitzarne derjemte äro goda soldater, derom lemnar deras krigshistoria de ojäfaktigaste bevis. I sjelfva verket torde de af alla sina grannar endast behöfva frukta fransmännen; med italienarne hafva de intet obytt; mot österrikrarne, om öfverhufvud ett anfall från detta håll kan anses tänkbart under nuvarande förhållanden, skulle de säkert kunna försvara sin frihet, och än mindre behöfva de sålunda rädas för någon af de öfriga tyska staterna. Må vara att de schweitziska soldaterna äro mindre väl exercerade, mindre prydliga än de tyska, ingen som med uppmärksamhet berest Schweitz och studerat folket, torde tvifla på, att de inom sitt land, som i öfrigt ej är lämpligt för större krigsrörelser, nog skola veta afvisa hvarje invasion från das grosse Vaterland.

KANTONER.	Förbunds-éliten.														Förbunds-réserven.															Totalsumman af förbunds-arméen.
	Génie.		Artillerie.		Cavallerie.		Cara-bi-nierer.	Infan-terie.	Ej inräknad sanitets-personal.				Total-summan af éliten.	Tross-hästar.	Génie.		Artillerie.		Cavallerie.		Cara-bi-nierer.	Infan-terie.	Vapensmeder.	Ej inräknad sanitets-personal.				Total-summan af réserven.	Tross-hästar.	
	Sapörer.	Pontonnierer.	I Batterierna.	I Trossen.	Dragoner.	Guider.			Veterinärer hörande till trossen.	Sqvadrons-läkare.	Förvaltare.	Sjukvårds-soldater.			Sapörer.	Pontonnierer.	I Batterierna.	I Trossen.	Dragoner.	Guider.				Veterinärer hörande till trossen.	Sqvadrons-läkare.	Förvaltare.	Sjukvårds-soldater.			
Zurich	100	100	661	26	231	—	400	5,818	1	2	2	12	7,353	357	70	70	510	14	60	—	200	2,742	3	—	1	1	6	3,677	243	11,030
Berne	200	100	799	252	462	3	600	11,062	2	3	2	26	13,540	813	140	70	685	147	180	19	300	5,208	5	1	2	1	12	6,770	555	20,310
Lucerne	—	—	235	42	77	—	300	3,303	—	—	2	8	3,967	162	—	—	215	21	60	—	140	1,540	2	—	1	1	4	1,984	129	5,951
Uri	—	—	—	2	—	—	100	326	—	—	—	1	429	4	—	—	—	2	—	—	70	142	—	—	—	—	—	214	4	643
Schwyz	—	—	—	26	—	32	200	1,055	—	—	—	2	1,315	41	—	—	—	12	—	19	100	525	1	—	—	—	1	658	21	1,973
Untervalden-le-haut	—	—	—	2	—	—	100	307	—	—	—	1	410	4	—	—	—	1	—	—	70	134	—	—	—	—	—	205	2	615
Untervalden-le-bas	—	—	—	2	—	—	100	234	—	—	—	1	337	4	—	—	—	1	—	—	70	98	—	—	—	—	—	16	2	506
Glaris	—	—	—	24	—	—	200	672	—	—	—	2	898	38	—	—	—	12	—	—	100	336	—	—	—	—	1	449	19	1,347
Zug	—	—	—	14	—	—	100	401	—	—	—	1	516	24	—	—	—	9	—	—	70	179	—	—	—	—	—	258	14	774
Fribourg	—	—	175	108	154	—	200	2,311	1	1	—	5	2,955	270	—	—	80	103	60	—	100	1,128	1	1	—	1	3	1,477	86	4,432
Soleure	—	—	175	6	77	—	—	1,799	—	—	1	3	2,061	106	—	—	175	2	60	—	—	789	1	—	1	—	2	1,030	100	3,091
Bâle-Ville	—	—	138	1	—	32	—	509	—	—	1	1	682	94	—	—	48	51	—	19	—	220	—	1	—	1	1	34	2	1,023
Bâle-Campagne	—	—	175	20	—	32	100	1,052	—	—	1	2	1,382	127	—	—	80	59	—	19	70	460	1	1	—	—	1	691	15	2,073
Schaffhouse	—	—	—	27	77	—	—	910	—	1	1	2	1,018	40	—	—	—	12	60	—	—	436	—	—	—	—	1	509	18	1,527
Appenzell, Rhodes-extérieurs	—	—	175	6	—	—	200	911	—	—	—	2	1,294	106	—	—	80	52	—	—	100	412	1	1	—	—	1	647	4	1,941
Appenzell, Rhodes-intérieurs	—	—	—	1	—	—	—	327	—	—	—	1	329	2	—	—	—	1	—	—	—	163	—	—	—	—	—	164	2	493
St. Gall	—	—	373	17	154	—	200	4,235	1	1	1	8	4,990	216	—	—	215	9	60	—	100	2,104	2	—	—	1	4	2,495	110	7,485
Grisons	—	—	115	27	—	32	200	2,251	—	—	1	5	2,631	89	—	—	115	12	—	19	100	1,067	1	—	—	—	2	1,316	69	3,947
Argovie	100	100	618	21	154	—	300	4,599	—	1	2	10	5,905	353	70	70	335	12	60	—	200	2,196	3	—	—	1	6	2,953	143	8,858
Thurgovie	—	—	175	10	77	—	200	2,141	—	—	1	5	2,609	112	—	—	80	54	60	—	100	1,005	1	1	—	—	3	1,304	8	3,913
Tessin	100	—	175	22	—	19	200	2,775	—	—	1	6	3,298	132	70	—	80	63	—	19	100	1,309	2	2	—	1	3	1,649	22	4,947
Vaud	100	—	628	125	231	—	400	4,328	1	2	2	10	5,827	484	70	—	438	70	120	—	200	2,004	3	1	1	1	6	2,914	302	8,741
Valais	—	—	115	28	—	—	200	2,043	—	—	—	6	2,392	91	—	—	115	12	—	—	100	966	1	—	—	—	2	1,196	67	3,588
Neuchâtel	—	—	175	11	—	32	200	1,542	—	—	1	3	1,964	114	—	—	175	5	—	19	100	680	1	—	—	—	2	982	106	2,946
Genève	—	—	245	13	—	32	—	1,171	1	—	2	3	1,467	149	—	—	215	4	—	19	—	491	1	—	—	1	2	733	131	2,200
Summa	600	300	5152	833	1694	243	4500	56,082	7	11	21	126	69,569	3,932	420	210	3641	740	780	152	2,390	26,334	30	9	6	10	63	34,785	2,174	104,354

Arméens nuvarande styrka och fördelning äro bestämda genom lagen af d. 27 Augusti 1851, hvilken utgjorde en tillämpning af organisationslagen af d. 8 Maj 1850. Constitutionen bestämmer, att hvarje tjügonde år skall ny reglering verkställas. Den sistnämnda lagen innehåller, utom hvad som redan blifvit anfördt, en mängd bestämmelser angående beväpningen, härens undervisning, inspectioner oah administrationer.

Härens beväpning, ekipering och beklädnad är kantonernas åliggande. Till och med en del af kanonerna lefvereras af dessa. Hela den ammunition som arméen, försatt på full fältfot behöfver, är på förhand noga bestämd. Den bekostas af kantonerna och ⅔ deraf skola alltid finnas i complett skick, färdiga att genast lastas på vagnarne, för den sista tredjedelen skola alla råämnen vara disponibla. Det åligger vidare kantonerna att draga försorg om, att det deras contingenter tillhörande *infanteri* är fullständigt inöfvadt och undervisadt. De speciella mesurerna i detta hänseende kan hvarje kanton efter godtfinnande vidtaga, dock gälla såsom allmänna och ovillkorliga föreskrifter:

Att rekryterna ej få införlifvas i förbunds-éliten innan de genomgått en fullständig rekryt-skola. Reglementet för denna är detsamma för hela arméen. För att completera denna undervisning böra rekryterna dessutom genomgå bataljons-exercis under öfligt befäl. Rekrytskolan räcker minst 28 dagar för de vanliga infanteri-rekryterna och minst 35 dagar för jägrarne. De personer, som på grund af frånvaro, ej kunnat inregistreras i éliten, skola, om de ock hemkomma vid en ålder, som berättigar till öfverflyttning i reserven, ändå genomgå samma preliminära undervisning som alla andra.

Att hela infanteriet i regel skall exerceras under minst 3 dagar hvare år, om möjligt är ej i mindre styrka än på halfva bataljoner. Särskildt befälsmöte skall hål-

las derförut under lika lång tid. In- och utrycknings-dagarne få ej räknas såsom exercisdagar.

Att trupperna dessutom skola årligenöfvas i mål-skjutning.

Att reserven bör exerceras under minst 2 dagar hvarje år, och dess befäl äfvenledes ha ett föregående möte under en eller par dagar.

Att landtvärnet hvarje år skall sammandragas för att åtminstone under en tid af en dag exerceras och mönstras.

Det bör anmärkas, att kantonerna ha rätt att utsträcka exercistiden till dubbla antalet dagar, och att äfven så skett i de flesta, troligen i alla.

Genomgåendet af rekrytskolan är obligatoriskt, äfven för dem, som vilja bli officerare och underofficerare. Detta oberäknadt ha de naturligtvis särskilda kurser att genomgå.

Exercerandet af *ingenieur-corpsen, artilleriet, cavalleriet och carabiniererna* tillkommer åter förbundsstyrelsen. Hvarje år anställes exercismöte med de rekryter, som skola ingå i dessa vapen och med dem, som aspirera på officersposter deruti. Detta möte räcker för geniets, artilleriets, cavalleriets och tross-compagniernas *) rekryter 42 dagar, för carabiniererna 28 dagar. *Alla dessa rekryter skola likväl förut hafva i sina respective kantoner genomgått den vanliga rekrytskolan.* Sedan de till soldater i de speciella vapnen blifvit antagna, skola de ytterligare exerceras, cavalleriet och carabiniererna hvarje år, artilleriet och geniet hvartannat år. Exercistiden är 12 dagar för de sednare, 7 dagar för dragonerna,

---

*) Jag har här och på andra ställen öfversatt ordet *parc* och *train de parc* med tross, ehuru jag har en aning om, att det svenska ordet ej rätt återger, hvad som med de fransyska menas. Jag anhåller att de som läsa detta, och förstå saken bättre, måtte ursäkta min okunnighet och sjelfva för sig öfversätta rigtigare. I Schweitz göres till och med skillnad på *compagnies de parc*, hvars rekrytexercis skall räcka 42 dagar, och *train de parc* som endast exerceras under 35.

4 för guiderna och 6 för carabiniererna. Dessa truppers reserver öfvas under ungefär hälften så lång tid.

Förbundsstyrelsen ombesörjer *den högre undervisningen* för alla officerare på de speciella vapnen, äfvensom för intendenturens och militär-läkare-corpsens officerare.

Hvartannat år äger en större truppsamling (storläger) rum.

Inspectionen öfver arméens särskilda delar utöfvas, såsom redan är nämdt, af öfverstar och dem motsvarande chefer, hvilka alla tillhöra staben.

Hvarje kanton skall ha ett särskildt krigscommissariat, som ombesörjer kantonal-truppernes administration, och hvilket subordinerar under commissariats-staben i hvad som beträffar förbundsservicen.

Då trupper samlas till exercis i förbundets tjenst, åtnjuter hvarje militär solde. Denna belöper sig till per dag:

För	Öfverstar och deras vederlikar	17	Francs	40	cent.
,,	Öfverstelieutenanter ,,	13	,,	,,	,,
,,	Majorer ,,	10	,,	10	,,
,,	Capitainer ,,	8	,,	,,	,,
,,	Lieutenanter ,,	5	,,	80	,,
,,	Underlieutenanter ,,	5	,,	10	,,

Detta dock endast för stabsofficerare, d. v s. de, som af förbundsregeringen aflönas. Kantonernas egna officerare och läkare få nöja sig med mindre aflöning. Endast de som äro i ständig tjenstgöring eller måste vara att påräkna äfven utom exercistiden, såsom krigscommissarierna, lärarne vid militärläroverken o. s. v. åtnjuta lön. Underofficerarnes solde varierar, för de olika vapnen och de olika graderna, från 2 Francs till 90 centimer, sjukvårdssoldaternas likaledes från 1 Fr. 45 cent. till 60 cent., de simpla soldaterna ha 80—45 cent. Alla hafva portioner in natura och de, som äro beridna, rationer till antal, som motsvarar deras grade.

För storlägren betalas alla omkostnader af förbundsregeringens medel, äfven få kantonerna ersättning för den materiel eller ammunition, som härvid åtgår eller tager skada.

Uti kantonaltjensten kan ingen avancera längre än till major; alla öfverstar tillhöra staben. Några generaler i egentlig mening finnas ej. Då en sådan behöfves, utnämnes han af förbundsförsamlingen, hvilken för öfrigt är den högsta myndigheten i allt, som beträffar militärväsendet. Förbundsrådet är här, såsom annars, den verkställande auctoriteten, men det har dock äfven, i vissa detaljer, en ej obetydlig magt. Utom det, att förbundsrådet skall controllera de militäriska institutionerna i kantonerna, och årligen mottaga rapporter i detta hänseende, så utnämner det alla stabsofficerare utom commenderande generalen och chefen för generalstaben. Det ger befallning om topografiska och andra militära arbeten, utgifver förordningar och reglementen rörande tjenstens alla grenar, afgör alla frågor rörande solde, skadeersättningar, inqvarteringar, reqvisitioner o. s. v. Alla förarbeten i dessa hänseenden och refererandet i förbundsrådet af alla frågor, som beträffa militärväsendet, tillkommer naturligtvis krigsministeriet. Under detta lyda direkte samtliga inspecteurerna, 10 (i tur) för infanteriet och 1 för hvardera af de andra vapnen, samt auditörs-, commissariats- och sanitets-servicerna. Dessa hafva närmaste tillsynen öfver allt, som beträffar deras respective servicer och det med temligen vidsträckta rättigheter.

De officerare som äro fästade vid trupperna, af hvad vapen de än må vara, utnämnas af de respective kantonernas statsråd. Ingen kan bli officer, som ej tjenat såsom soldat (eller underofficer) i två år och genomgått en officersskola. För att bli officer på geniet och vid sapeurs-pompiers fordras tillockmed att genomgå en särskild examen. Till lieutenant avanceras efter

ancienniteł, sedan efter fritt val. Kantonernas krigsministerier innehafva öfverstyrelsen öfver miliserna och under dem finnas särskilda milisstaber, som ombestyra detaljerna.

Då en del af kantonens contingent kallas att inträda i actif förbundstjenst, uppbådas de, som längst varit ifrån sådan tjenstgöring. Om hela éliten inkallas, och dess numerär skulle understiga summan af manskap, som kantonen enligt författningen bör lemna (hvilket dock svårligen bör kunna inträffa), ifyllas luckorna med det yngsta manskapet i reserven; om kantonens élite åter öfverstiger hvad som behöfves, instickes öfverskottet i reserven, eller bildas deraf provisoriska compagnier.

Vid sådant tillfälle är hvarje schweitzare, som eger hästar, vagnar och seltyg skyldig att på reqvisition, ehuru mot ersättning, lemna sådant ifrån sig till statens tjenst.

§ 2.

Arméens Sundhetsvård.

Liksom hvarje annan schweitzisk medborgare, så äro samteliga läkrarne skyldiga att göra militärtjenst under ungefär samma tid, som för de andra är bestämd. Alla medicinæ och chirurgiæ doctorer, äfven de ej fullt legitimerade läkrarne, veterinärläkare, barberare och apothekare äro förbundna till en militärtjenst, som är analog med deras profession, tills de blifva 44 år gamla. Läkrarne af alla slag kunna dock ej mot sin vilja kallas till förbundstjenst efter 40:de året, en inskränkning, som ej gäller för apothekrarne. Så fort en medicinæ doctor aflagt den embetsexamen, som berättigar honom att practicera inom kantonen, tillsändes honom genast, utan ansökning, en underlieutenantsfullmakt, eller rättare en *brevet* såsom läkare af tredje klassen med

rang af 1:ste underlieutenant. På samma gång inträder han i disponibilité för militär-sanitetstjenst och är skyldig att inträda i den tjenstgöringstur, som anvisas honom. På samma sätt förfares med apothekaremästrarna. Hvarje person som får tillstånd att utöfva barberareyrket (exercer la petite chirurgie) är ifrån detta ögonblick skyldig att, när så påfordras, tjenstgöra såsom sjukvaktare eller sjukvårdssoldat.

Uti kantonaltjensten kunna läkrarne avancera till médecins de 2:me classe med rang af lieutenant och médecins de 1:re classe med capitains grad. (Dessa sednare kallas ock médecins de bataillon och de förstnämda médecins adjoints). Längre kunna de, på ett undantag när, ej komma i kantonaltjensten.

Truppcorpserna hafva följande antal läkare:

Hvarje compani af artilleriet och geniet, hvarje raketbatteri, hvarje cavallerisqvadron (bestående af 2 companier) har 1 läkare af 2:dra klassen. Hvarje infanteribataljon som består af 6 companier och 680 man, 3 läkare, 1 af första och 2 af 3:dje klassen.

Hvarje infanteribataljon (half), som består af 3 à 4 companier, 2 läkare: 1 af 1:sta och 1 af 3:dje klassen.

På detta sätt skulle egentligen finnas för éliten inalles 304, samt för reserven 166 läkare eller tillsammans 470 läkare, hvilket utgör en läkare för omkring 220 man. Till detta antal böra dock ytterligare läggas stabsläkrarne, som icke kunna vara få till antalet, alldenstund af dem tagas ej allenast de högre läkrarne, utan äfven sjukhusens och ambulancernas. Jag känner ej så noga huru stort läkrarnes antal i Schweitz verkligen är, men befarar högligen, att det, i händelse af hela arméens försättande på fältfot, skulle blifva svårt att fylla militärläkarecorpsens cadrer. Med säkerhet vet jag, att i somliga kantoner är antalet af disponibla läkare otillräckligt för arméens behof, eller rättare sagt

för hvad som ansetts behöfligt. I kantonen Vaud är detta förhållandet, hvarföre de läkare, som tillhöra arméen d. v. s. de, som äro under 40 år, ej äro fördelta på vissa bataljoner eller sqvadroner, utan inkallas till tjenstgöring i tur, oafsedt hvilken del af contingenten, som skall tjenstgöra (på storlägren o. s. v.). Läkrarnes tur går nemligen på så sätt vida hastigare omkring än corpsernas. Gerna ingå derföre också läkrarne i förbundsstaben; der blifva de ej så ofta kallade till tjenstgöring, de hafva der större solde och kunna avancera till högre grader.

Oaktadt på så sätt hvarje schweitzisk läkare är på en gång civil- och militärläkare, har man likväl ansett det nödigt att skilja den civila och militära läkareförvaltningen från hvarandra. Såsom civila läkare subordinera de, hvar och en i sin kanton, under en särskild commission, hörande till civildepartementet; såsom militärläkare stå de under commando och inspection ej allenast af médecin en chef, som är förbundstjensteman och lyder under förbunds-krigs-departementet, utan äfven af en i hvarje kanton (åtminstone de större) tillsatt inspecteur, som sorterar under kantonens krigsförvaltning. Denne militärläkare har regementsofficers grad, den ende som i kantonaltjensten kan uppnå sådan.

Liksom det är confederationens skyldighet att medelst särskilda militärskolors och instructionskursers inrättande sörja för all den högre militärundervisningen, så har den ock åtagit sig att bibringa militärläkrarne de för deras tjenst nödvändigaste kunskaper. »Till detta ändamål utser den behöfliga instructeurer och inrättar instructionskurser, för att militärläkrarne må kunna inhemta fullständig kännedom om alla de delar af servicen, i hvilka de ej under deras vanliga studier kunnat blifva invigda.» (Art. 73 och 74 af oftanämda organisationslag och art. 32 af reglement sur l'organisation du service de santé de l'armée fédérale af d. 30

Juli 1859). Dessa kurser äro visserligen ej särdeles vidlyftiga; de räcka endast några veckor, *men det är dock något!*

Sjukvaktare och sjukvårdssoldater genomgå också en undervisningskurs på några veckor, äfven detta genom förbundsregeringens försorg och på dess bekostnad. Denna sednare kurs skall omfatta alla delar af deras tjenstgöring, men synnerligen afser den att bibringa dem tecknisk färdighet med afseende på förbands anläggande, förfärdigande af transportmedel, sårades upplyftande och bärande. På detta sistnämda åliggande lägges en sådan vigt, att tillockmed en särskild handbok, rikt försedd med figurer, är utgifven, hvilken endast afhandlar de sårades transporterande.

Hvad nu stabsläkrarne beträffar, så är redan nämdt, att den högsta militär-läkare-myndigheten är *médecin en chef,* som är ställd under förbunds-krigs-departementets omedelbara ordres. Detta har dock ej alltid varit så. Före organisationen af år 1850 subordinerade han och följaktligen hela militär-läkare-corpsen under krigscommissariatet, alldeles såsom i Frankrike. I reglementet för militärläkare af år 1842, hvilket i vissa delar ännu gäller*), heter det också derföre i § 1: att médecin en chef utgör en integrerande del af krigscommissariatet, och sedan på flere ställen, att han och läkrarne lyda under samma myndighet. Detta är nu helt och hållet afskaffadt. Médecin en chef är nu fullt likaställd med hvarje annan chef för krigsadministrationens

*) Då jag förliden sommar var i Schweitz, sade man mig, att man nu som bäst vore sysselsatt med att utarbeta ett nytt reglemente för militär-läkare-tjenstens alla delar. I krigsdepartementets bureau i Bern lofvade man att tillsända mig det så fort det blefve färdigt, men det har ännu (i November) ej kommit. Ett litet nytt reglemente finnes (sedan 1859), men som endast afhandlar sjelfva principerna af tjensten, och deruti utlofvas just en mängd speciella instructioner. För redogörelsen öfver detaljerna är jag sålunda nödsakad att hålla mig till det äldre, hvilket dock innehåller åtskilliga goda saker.

afdelningar inom konfederationen. Liksom dessa utses han för tre år i sender, men kan omväljas. Han har högsta ledningen af och öfverinseendet öfver hela förbundsarméens sundhets- och medicinaldepartement.

Han bör vara utmärkt vettenskapsman och lika utmärkt practicus både såsom läkare och chirurg. Han bör under freden med all flit arbeta på utvecklingen och fullkomnandet af den del af militärorganisationen, som honom är anförtrodd, och, då han kallas till aktif tjenst, tillämpa hvad som han utarbetat så, att deraf den största möjliga nytta kan hemtas. Han skall hålla noga reda på arméens tillgång på läkare och försöka att lära känna deras duglighet. Tid efter annan skall han inspectera alla de confederationens magasiner, som innehålla förråder för sjukhusens eller ambulancernas behof. Vid inträffande krig *skall han sjelf gå i fält*, och föreslå den divisionsläkare, som skall remplacera honom, och undertiden sköta de kuranta göromålen hemma. Han föreslår för förbundsrådet kandidater för ambulance- och sjukhusläkareplatserna, och har rätt att derförinnan examinera dem för att lära känna deras duglighet. Han emottager af alla läkare, apothekare och förvaltare på sjukhusen och vid ambulancerna rapporter om tillståndet inom deras brancher af servicen, liksom deras ansökningar och propositioner. Han har högsta inseendet äfven öfver materielen, och afslutar tillockmed leveranscontrakter. Särskildt skall han oafläteligen vaka öfver arméens sundhetstillstånd i alla hänseenden, således äfven ha uppmärksamheten fästad på hästarne, och till den ändan ständigt vara i relation med vétérinaire en chef.

Divisionsläkrarne hafva under fredstid endast åliggande att biträda médecin en chef i hans omsorger om den militära sundhets-servicens fullkomnande. Deras tjenstgöring är ej af permanent art såsom stabschefens, men de äro dock skyldige, att uträtta alla de uppdrag,

som dem af förbundsstyrelsen åläggas, och härför mottaga och rätta sig efter instructioner af médecin en chef. Samma lydnad äro de honom skyldige i fält, under det de för de rent militära delarne af servicen bero af de respective armée-divisions-cheferna. Vid arméedivisionerna företräda de médecin en chef och äro inspecteurer öfver sina divisioners sundhets-service, samt chefer för ambulancerna. De hafva således öfverinseende öfver alla sin corps läkare, äro skyldiga att öfvervaka helsotillståndet inom trupperna, för médecin en chef föreslå medel att förekomma och afhjelpa sjukdomar, och i samma afseende gifva råd och biträde åt sina underlydande. På bataljfältet kommendera de alla de läkare, som höra till deras respective ambulancer, och anskaffa medel till de sårades transport. Alla ambulancens rörelser, etablering och fördelning bestämmas af divisionsläkaren i samråd med befälhafvaren. Han har öfverinseendet äfven öfver den ekonomiska detaljen. Hans rapporter ingifvas till médecin en chef. Han har rätt att disciplinärt bestraffa alla divisionens läkare. Äfven fältsjukhusen äro ställda under div. läkrarnes inseende.

Stabsläkaren är chef för läkarechefens bureau; i krig liksom i fred är han städ till den sednares omedelbara disposition, men kan äfven anförtros särskilda uppdrag rörande sundhets-servicen.

Stabsapothekaren är äfven läkarechefens omedelbara biträde i allt som rörer den pharmaceutiska servicen samt inför honom ansvarig för denna del af tjenstens regelmässiga handhafvande. Alla vid förbunds-arméen fästade apothekare äro ställda under hans ordres. Militärpharmacopéns författande eller ändringar deri är hans sak, äfvensom utfärdandet af militär-medicinal-taxor. Han vakar öfver att medikamenter ej måga fattas arméen och anställer de erforderliga uppköpen. Äfven han har rätt, att inom vissa gränser bestraffa sina underlydande.

Bataljonsläkrarne (nära motsvarande andra armées regementsläkare; i Schweitz finnas neml. inga regementen, endast bataljoner) stå dels under divisionsläkarens dels under bataljonschefernas befäl. De äro ansvariga för bataljonens instrumental- och bandageförråd. De skola egna en speciell uppmärksamhet åt allt, som kan bidraga att conservera soldaternas hälsa, och icke försumma den ringaste hithörande omständighet. Derföre böra de noggrannt handhafva de mest minutiösa föreskrifter i afseende på sundhetspolisen, snyggheten och beskaffenheten af lifsmedlen, ordningen och renligheten af köksredskap, kasernrum och deras omgifningar, sängarne, fängelserna, afträdena etc. Såsnart de deri förmärka den ringaste oordning, skola de inrappotera den till bataljonsshefen och uppmana honom (l'inviter) att vidtaga nödiga åtgärder. Om han under marcher gör den iakttagelse, att någonting skadeligt inverkar på soldaternas hälsa, skall han genast derpå fästa officerarnes uppmärksamhet. Han skall, då tid och ställen sådant medgifva, yrka på att soldaterna skola bada och vid slika tillfällen skicka med dem en läkare. Lägerhalmens snygghet utgör föremål för hans speciella uppmärksamhet. Då soldaterna äro casernerade, skall han noggrant handhafva sundhetspolisen inom casernerna. Hvarje vecka skall han anställa sundhetsmönstring; rekryterna skola af honom särskildt och omsorgsfullt undersökas. Lättare sjukdomar får han sköta sjelf och ge tjenstledighet för 48 timmar, hvilken termin dock kan förnyas, men svårare skall han sända till sjukhuset. Hans qvarter är vid corpsens högqvarter, men om en större del af truppen är commenderad på en mycket farlig plats, kan bataljonschefen beordra läkaren *dit der hans hjelp kan vara nödvändigast.* En af bataljonens läkare är för en dag eller en vecka jourhafvande; han skall åtfölja truppen på

exercis och ovillkorligen alltid vara till hands. Under batalj har den schweitziska bataljonsläkaren ungefär samma roll att spela, som den franska ambulance-sectionens: han skall hålla sig bakom linien, etablera sig på ett betäckt ställe, anlägga de första förbanden samt efter slutad strid uppsöka och förbinda de sårade, som blifvit på platsen. Då en ambulance finnes i närheten, kunna truppernes läkare förena sig med densamma. (En vigtig olikhet med föreskrifterna på andra ställen).

Médecins adjoints motsvara andra länders bataljonsläkare, deras åligganden äro desamma som öfverallt annorstädes.

Till biträde vid sjukvården finnas sjukvaktare, *infirmiers* och sjukvårdssoldater, *fraters*. De förre äro endast ämnade till sjukhustjenstgöringen, och utgöra en särskild liten corps, de sednare äro verkliga soldater, som blifvit inöfvade till biträde åt läkrarne, men höra till companiernas numerär, alldeles såsom våra sjukvårdssoldater. Af dessa sednare finnes en på hvarje compani. Deras utrustning består i en kartusch och en hink, för hvilka de äro ansvarige. De uppfylla för öfrigt samma åligganden vid den stridande arméen och vid bataljons-ambulancerna, som sjukvaktrarne på sjukhusen och divisionsambulancerna. De äro skyldiga att klippa håret på och raka soldaterne. På bataljfältet äro de skyldiga att bispringa de sårade midt i elden.

Ambulancerna skötas af särskilda *ambulance-läkare*, under öfverinseende af divisionsläkaren. Den som har högsta ledningen (médecin d'ambulance de 1:re classe) sörjer för de vid etablissementet fästade personers behof »såsom en capitain för ditt compani,» och till den ändan utfärdar han reqvisitioner på lifsmedel, både de som af communerna skola lefvereras och de, som tagas ifrån förbundets magasiner; på skjuts och transporter på vattnet; kort, allt hvad han behagar. Han uppgör marcherouter för convalescenter, sjukconvojer och

sjukvaktare, och förskotterar de nödvändiga respenningarne, om commissarien ej finnes till hands. Han har rätt att bestraffa sina underlydande: médecins de 2:dre och 3:dje classe, och af dessa subordinera de sednare äfven under de förra. Alla skola vara underrättade om bataljonsläkrarnes åligganden, för att i nödfall kunna supplera dem. En af ambulance-läkrarne är specielt ansvarig för pharmacien.

Commissarien (économen) har naturligen den administrativa detaljen inom ambulancen, men han spelar en jemförelsevis underordnad roll.

Den lägre sjukvården vid ambulancerna bestrides af infirmiers.

På *militärsjukhusen*, hvilka alla äro att betrakta såsom temporära, är den högsta uppsigten öfver anstalten i alla afseenden uppdragen åt den i grad högste läkaren. Han vakar öfver ordning och snygghet, likaväl som öfver de sjukas vård i medicinskt hänseende. Han kan bestraffa både läkare, sjukvaktare och patienterna. Han är icke bunden vid någon viss form för sjukjournalens affattande, utan är valet af denna form öfverlemnadt åt hans godtfinnande, allenast han sörjer för, att allt verkligen blir ordentligt inskrifvet. Han vakar öfver att sjukhuscommissarien gör sin skyldighet och anbefaller ombyten af persedlar, då han så aktar nödigt. Alla räkenskaper skola gå genom hans hand och af honom controlleras, tillochmed de öfver aflöningarne.

Förskrifterna för underläkrarne på sjukhusen äro desamma, som på andra ställen.

Sjukhusets *économe* är vanligen också dess leverantör, och just derföre är det så mycket nödvändigare, att han noga controlleras af läkaren. Derjemte har han dock sig anförtrodd den närmaste tillsynen öfver ordningen och snyggheten inom sjukhuset, men hans göromål äro i vissa fall så underordnade, att de när-

ma sig våra, på de civila sjukhusen anställda, vaktmästares.

Hvad *materielen* angår, så är ambulance-vagnen något lik den fransyska, men kistorna äro öfver höfvan klumpiga, jernbeslagna och det hela synes mera beräknadt på soliditet än lätthandterlighet. Det är obegripligt, att just i Schweitz, der vägarne på så ofantligt många ställen alldeles icke medgifva framförandet af slika kolosser, man har ambulancevagnar, tyngre än på andra ställen, såvidt åtminstone min kännedom om dessa anstalter sträcker sig. Här, om någorstädes, vore väl de lätta algieriska ambulancerna eller de sardinska bergambulancerna på sin plats.

Om detaljerna af den öfriga utredningen känner jag af egen åskådning intet, och att nu återigen afskrifva reglementariska föreskrifter i detta hänseende, anser jag alldeles ändamålslöst, så mycket heldre, som detta arbete redan vuxit vida öfver det omfång, som derför från början var beräknadt.

Rättelser.

Sid.	10	rad.	5	står	anförtrodt	läs	anförtrodd,
,,	11	,,	1	,,	en	,,	den
,,	64	,,	18	,,	hopat	,,	hopa
,,	93	,,	16	,,	de	,,	dessa
,,	104	,,	6	,,	Don	,,	Den
,,	152	,,	9	,,	tilläga	,,	tillägga